

YAŞLILIK ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF AGING STUDIES

ISSN 2602-4268

senex

8 (11) • 2024

Baş Editör / Editor-in-Chief

Özgür Arun, Prof.Dr.,

Alan Editörleri / Field Editors

Seda Bayraktar, Prof.Dr.,
Editör: Davranış Bilimleri / Behavioral Sciences

Ayşe Gündüz Hoşgör, Prof.Dr.,
Editör: Nitel Araştırmalar / Qualitative Research

Jason K. Holdsworth, Dr.,
Editör: Uluslararası Araştırmalar / International
Research

Mutlu Binark, Prof.Dr.,
Editör: Dijital Kültür ve İletişim Çalışmaları / Digital
Culture and Communication Studies

Göksenin İnalhan, Doç.Dr.,
Editör: Mimari Tasarım ve Yaş Dostu Çevreler /
Architectural Design and Age Friendly Environments

Editörler Kurulu / Editorial Board

Yasemin Afacan, Prof.Dr.
Bilkent Üniversitesi, Türkiye

Ş. Özlem Erden Aki, Prof.Dr.
Hacettepe Üniversitesi, Türkiye

Miki Suzuki Him, Doç.Dr.
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye

Jan Jukema, Prof. Dr.
Saxion Üniversitesi, Hollanda

Harald Künemund, Prof. Dr.
Vechta Üniversitesi, Almanya

James Nazroo, Prof. Dr.
Manchester Üniversitesi, Birleşik Krallık

Oscar Ribeiro, Prof. Dr.
Porto Üniversitesi, Portekiz

Bei Wu, Prof. Dr.
New York Üniversitesi, ABD

Tahsin Yılmaz, Prof. Dr.
Akdeniz Üniversitesi, Türkiye

Danışma Kurulu / Advisory Board

Edward F. Ansello, Prof. Dr.
Virginia Commonwealth Üniversitesi,
ABD

Feng-Hwa Lu, Prof. Dr.
National Cheng Kung Üniversitesi,
Tayvan

JoAnn Damron-Rodriguez, Prof. Dr.
California Üniversitesi, Los Angeles,
ABD

Yardımcı Editörler / Assistant Editors

Veli Özkurt, Öğr.Gör.
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Türkiye

Mert Ersözlü, Öğr.Gör.
Düzce Üniversitesi, Türkiye

Teknik Editörler / Managing Editors

Nil Meral
Open Universiteit, Hollanda

Betül Sevim
Akdeniz Üniversitesi, Türkiye

Multimedya ve Grafik Tasarım / Multimedia and Graphic Design

senexPUB

İletişim / Contact Info

Sosyoloji Bölümü
Akdeniz Üniversitesi, 07058, Antalya / Türkiye
www.senexjournal.tr | www.senexjournal.org.tr
senex@akdeniz.edu.tr | Telefon: +90 530 2017 242

Department of Sociology
Akdeniz University, 07058, Antalya / Turkey
www.senexjournal.tr | www.senexjournal.org.tr
senex@akdeniz.edu.tr | Phone: +90 530 2017 242

İndeksler / Abstracting and Indexing

Senex aşağıda belirtilen indeksler tarafından taranmaktadır: / Senex is covered by the following services:

EBSCO

Index Copernicus, ICI Journals Master List

ERIH Plus

DOAJ

Senex içinde yayımlanan tüm yazılar kamu kullanımına açıktır; serbestçe, ücretsiz biçimde, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın okunabilir, kaynak gösterilmesi şartıyla indirilebilir, dağıtılabılır ve kullanılabilir. Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi açık erişimi benimsemiş, çift taraflı kör hakem değerlendirilmesi yapılan uluslararası bir dergidir. Dergide yayınlanan çalışmaların, sorumluluğu yazarlarına aittir.

All published articles in Senex are open to use by the general public; all content may be read, downloaded, distributed and used free of monetary charge and without permission from the publisher or author(s) provided that the source is cited. Senex: Journal of Aging Studies is an international, doubleblind peer-reviewed open access journal and published content is the responsibility of the respective author(s).

Uzaklara Bakmak İyi Gelir!

*Anne ve Kızı Geleceğe Bakarken,
24 Haziran 2021, Antalya.*

Fotoğraf: Selim Aksan, Senex: Yaşlanma Çalışmaları Derneği Arşivi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Editörden / Editorial

Saha Fısıldıyor, Duyuyor Musunuz?	1
<i>Özgür Arun</i>	

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Dijitalleşme ve Yaşlanma Sürecinde Kırsal Topluluk: Gökçekuyu Köyü'nde Saha Deneyimi İki Bakış İki Tartışma	3
<i>Hakan Erdal, Umur Yıldırım</i>	
Bir Derdim Var: "Onlar"ın Hikayesinde!	9
<i>Nebahat Neva Ulu</i>	
Yaşlıların Eş Kaybı Deneyimleri Üzerine Çalışırken Araştırmacının Konumu Üzerine Düşünmek	17
<i>Nur Manolya Şen Çatalkaya</i>	
"Sahada Online Olmak"	30
<i>Işıl Demir Çarkacı</i>	
Sessiz Direniş: Veganlık ve Vejetaryenliğin Toplumsal İzleri	36
<i>Aslıhan Ulu</i>	

Kitap Değerlendirmeleri / Book Reviews

Yaşlılık-Bilgelik İlişkisi ve Sezgi Kavramı	42
İşığında Magda Szabó'nun <i>Kapı</i> Kitabı <i>Tuba Sütüoğlu</i>	

Saha Fısıldıyor, Duyuyor Musunuz?

Özgür Arun

Prof. Dr., Baş Editör, Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi

Akdeniz Üniversitesi

Adres: Akdeniz Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Kampüs, Antalya

Geliş Tarihi: 15 Ocak 2025; Kabul Tarihi: 15 Ocak 2025

Doi: 10.5281/zenodo.14650679

Künye: Arun, Ö. (2024). Saha Fısıldıyor, Duyuyor Musunuz? *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 1-2.

<https://orcid.org/0000-0002-6232-0785>

Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi, 2017 yılında ilk sayısını çıkardığında kapsamındaki konularından birisinin de etnografik saha çalışmaları olduğunu ilan ediyordu. Araştırma Makaleleri, Teorik Müdahaleler gibi türlerin yanında Sahadan Notlar başlığında orijinal makaleleri yayımlamayı vaad ediyordu.

Sahadan Notlar başlığı altındaki makaleleri, araştırma yazıları kadar uzun olmamakla birlikte kalitede eşdeğer olan yenilikçi metinler olarak kurgulamıştık. Esas olarak saha deneyimini bilimsel bir çerçevede anlatırken, araştırmacının görgüsünü ve ilgisini de paylaşmasını bekliyorduk. Çoğu zaman yüksek lisans ya da doktora tezlerinde yer verilmeyen, kaçınılan ya da yazılmasına müsaade edilmeyen saha deneyimleri böylece kendine yer bulabilecekti.

Sahanın sesini bilimsel ilgiyle yazmak, deneyimi ve görgüyü paylaşmak henüz yeterince kabul gören yaklaşımlardan birisi değil. Oysa, sahayı konuşturmak oldukça önemli. Neden peki? Sahanın sesini duymak neden bu kadar değerli?

Clifford Geertz'in kendisine bilimin ne olduğu sorulduğunda şöyle dediğini anımsıyorum; "bilimin ne olduğunu anlamak istiyorsanız" der, "onun kuramlarına, kitaplarda yazanlara ve onu savunanların ne dediklerine bakmayın; bilimi anlamak istiyorsanız onu uygulayanların sahada ne yaptıklarına bakın!"

İlk saha araştırmasına katıldığımda, ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde birinci sınıfı henüz bitirmiştik. Hocamla, Ayşe Gündüz Hoşgör ile birlikte sahaya çıkmıştık. 1998 yılının yaz aylarıydı. Öğrenciydim. Son saha araştırmalarımın birisini ise geçtiğimiz günlerde

tamamladım. Saha konuştuğça halen öğrenci olduğumu hissediyorum! Sahanın bu kadar hafife alınmasına da fena içerliyorum. O nedenle, ilk saha deneyimimden 20 yıl sonra, 2018 yılında sahaya olan ilgimi ve edindiğim görgüyü paylaşmak için ekibimle birlikte bir fotoğraf sergisi açtık. Sahanın bizimle nasıl konuştuğunu, ne denli öğretici olduğunu görsel sosyoloji bağlamında paylaşmak istemiştik.

ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde araştırma görevlisiyken doktoramı bitirdikten sonra 2011 yılının bahar aylarında, Antalya'ya Akdeniz Üniversitesi'ne geldim. Antalya'da ekibimle birlikte kolektif biçimde çalışabileceğimiz bir saha arayışına giriştim. Bu arayışım, ancak 2 yıl sonra karşılığını buldu. 2013 yılının Aralık ayında Antalya ili Finike ilçesine bağlı Gökbük köyünü, yaşlanma ve yaşlılık meselesi etrafında saha araştırmalarını gerçekleştirebileceğim bir alan olarak seçtim. Meslektaşlarımla ve bir grup öğrencimle birlikte sahayı tanımak için bir temel araştırma ile işe başladık. O günden sonra **Gökbük Yaşlılık Araştırması** adını verdiğimiz çalışmamız kapsamında temel araştırmaları, etnografik çalışmaları disiplinler arası kolektif bir yaklaşımla sürdürmeye başladık.

Gökbük Yaşlılık Araştırması 2013 ile 2021 yılları arasında çok sayıda meslektaşına ve öğrencilerimize kapılarını açtı. Hep birlikte öğrendiğimiz bir sahaydı orası. Gökbük'te son araştırmamıza başlamadan önce, sahanın sesini nasıl duyurabileceğimi hayal etmiştim. Zira, akademik çalışmalarda, yazdığımız her yazıda, makalelerde, kitaplarda, saha, yöntemin içinde, bir bakıma görünmeyen, kendini hep saklayan, ancak sesi hiç duyurulmayan, böylece aslında hiç var edilmeyen bir yer olarak kalmıştı. Sosyal bi-

limlerde, saha, kısaca ve olabildiğince edilgen olarak anlatılıyordu. Halen de öyle.

Oysa, saha vardır! Araştırmacının içinde ve dışında, o, vardır! Toplumsal ilişkilerin yoğrulduğu, araştırmacının ön yargılarını da işin içine katarak keşfettiği, kimi zaman savrulduğu, kimi zaman yeniden dönüp ugradığı, bağını koparamadığı bir yerdir. Onu nasıl olur da bu kadar görmezden gelebiliriz? Nasıl olur da en içimizde olan şeyi tüm yalınlığıyla görmeyi reddedebiliriz? Söyleyin, incinmez; saha vardır!

İşte bu arkaplandan hareketle Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi 2024 yılının ikinci sayısında Sahadan Sesler dosyasına yer veriyor. Okuyacağınız makalelerde sahanın dinamik yapısını da farkedebilecek-

siniz. Saha tek bir şey, homojen bir *entity* değil. Oradaki varoluş da türdeş, tekdüze değil. Saha deneyimlerinin paylaşıldığı bu sayımızın içindeki makalelerde araştırmacıların kendi benliklerini fark ettikleri andan başlayarak, araştırma sorularını ürettikleri, verileri topladıkları, sonuçlarını paylaştıkları ana değin, tüm basamaklara ilişkin maceralarını izleyebileceksiniz.

Sahadan öğrendiğim en önemli şey, onun iyi bir öğretmen olduğu. O öğretir; zaman zaman şevkatle, zaman zaman da araştırmacıyı savurarak... Ama, saha hep öğretir! Bu nedenle Sahadan Sesler sayısı, sahadan öğrendiklerimizin, aklımızın ve yüreğimizin içinden, en derinden yansımasıdır. Saha fısıldıyor, duyuyor musunuz?

Dijitalleşme ve Yaşlanma Sürecinde Kırsal Topluluk: Gökçekuyu Köyü'nde Saha Deneyimi İki Bakış İki Tartışma

Hakan Erdal¹

Ankara Üniversitesi

Adres: Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Ana Bilim Dalı

E-Posta: hknrdl@gmail.com

Umur Yıldırım²

Hacettepe Üniversitesi

Adres: Hacettepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı

E-Posta: umury96@gmail.com

Geliş Tarihi: 24 Kasım 2024; Kabul Tarihi: 03 Ocak 2025

Doi: 10.5281/zenodo.14636868

Künye: Erdal, H., Yıldırım, U. (2024). Dijitalleşme ve Yaşlanma Sürecinde Kırsal Topluluk: Gökçekuyu Köyü'nde Saha Deneyimi İki Bakış İki Tartışma *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 3-8.

 <https://orcid.org/0009-0003-7053-9685>¹

 <https://orcid.org/0000-0001-5337-1700>²

Özet

Bu çalışma, "Çiftçilerin Dijital İletişim Teknolojilerini Kullanımı Üzerine Etnografik Bir Çalışma: Gökçekuyu Köyünde Dijital Kültür" başlıklı araştırmanın saha deneyimine odaklanmaktadır. Saha deneyimi, Gökçekuyu Köyü'nde gerçekleştirilen oto-etnografik gözlemler ve etnografik ilişkilerle şekillenmiştir. Araştırmacılar, köydeki gündelik hayata ve tarımsal faaliyetlere aktif bir şekilde katılarak, köy halkının dijital iletişim teknolojilerini nasıl kullandıklarını ve bu teknolojilerin gündelik yaşamlarına ve tarımsal faaliyetlerine nasıl entegre olduğunu gözlemlemiştir. Araştırmacıların saha deneyimi, oto-etnografik yöntem kapsamında tutulan notlara, araştırmanın kendisinin araştırma konusu olan sahaya olabilecek potansiyel katkısına ve sahadaki gündelik ilişkilere dair gözlemleri içermektedir. Saha çalışmaları sırasındaki gözlemler ve alınan notlar, dijital iletişim teknolojilerinin

tarımsal faaliyetleri ve kırsal yaşamın geleneksel yapısını nasıl dönüştürdüğünü ortaya koymaktadır. Saha deneyimine odaklanan bu çalışma, Gökçekuyu Köyü'ndeki dijital kültür ve geleneksel yaşam pratiklerinin kesişimlerini anlamaya yönelik bir başlangıç niteliğindedir. Araştırmanın devam etmesi, dijital iletişim teknolojilerinin kırsal alandaki tarımsal faaliyetler, sosyal ilişkiler ve yaşlı nüfus üzerindeki daha uzun vadeli etkisini değerlendirmek için büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Dijital İletişim Teknolojileri • Dijital Kültür • Yaşlılık • Yaşlılar • Etnografi • Oto-etnografi

Abstract

This study focuses on the field experiences of the research titled "An Ethnographic Study on Farmers' Use of Digital Communication Technologies: Digital Culture in Gökçekuyu Village". Autoethnographic observations and ethnographic relationships in Gökçekuyu Village shape the research field experience. By actively participating in the village's daily life and agricultural activities, the researchers observed how the village people use digital communication technologies and how they are integrated into their daily lives and agricultural activities. The field experience of the researchers includes the notes taken as part of the autoethnographic method, the potential contribution of the research itself to the research site, and observations of everyday relationships in the field. The observations and notes taken during fieldwork reveal how digital communication technologies have transformed agricultural activities and the traditional structure of rural life. Focusing on the field experience, this study is an initial attempt to understand the intersections of digital culture and traditional life practices in Gökçekuyu Village. Continued research is crucial to assess the longer-term impact of digital communication technologies on rural agricultural activities, social relations and the older population.

Keywords:

Digital Communication Technologies • Digital Culture • Aging • Older Adults • Ethnography • Autoethnography

Saha deneyimimiz, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi bünyesinde 2024 yılı Bahar döneminde Prof. Dr Mutlu Binark tarafından yürütülen, İLT 737 Yeni Medyada Araştırma Yöntemleri başlıklı doktora dersi kapsamında Hakan Erdal tarafından yarıyıl sonu sınavı için hazırlanan ödevde dayanmaktadır. Mutlu Hocamızın Eskişehir Gökçekuyu Köyü'nde gerçekleştirilecek dijital kültür araştırması taslağına onay vermesiyle, ödev saha araştırmasına temellenen bir çalışmaya¹ dönüşmüştür. Bu yazı, araştırma ekibinden Hakan Erdal'ın oto-etnografik, Umur Yıldırım'ın ise köyde etnografik saha deneyimlerine dayanmaktadır.

Eskişehir'in Gökçekuyu Köyü'nde köylülerin ve çiftçilerin, dijital iletişim teknolojilerini gündelik yaşamlarında nasıl kullandıklarını, söz konusu teknolojilerin geleneksel ilişkileri ne şekilde dönüşüme uğrattığını ve bu teknolojilerin tarımsal faaliyetlerdeki rolünü ortaya koymayı amaçlayan çalışmanın yaşlılık çalışmaları ile ilişkisi, aslında saha deneyiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Zira araştırma ekibi tarafından Gökçekuyu Köyü'ne 2024 yılı Ağustos ayında yapılan ziyarette, derinlemesine görüşme yapılan katılımcıların yarısını 60 yaş üstü bireyler oluşturmuştur. Bu durum, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) köyle ilgili olan nüfus istatistikleri ile uyumludur. Çünkü TÜİK'in sunduğu bilgilere göre 100 hane olan ve 204 kişinin yaşadığı köyün %33,3'ünü 65 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır (TÜİK, 2024).

Çalışmanın bu noktadan sonuç bölümüne kadar olan kısmı, Hakan Erdal ve Umur Yıldırım tarafından her iki araştırmacının kendi perspektiflerinden iki ayrı bölüm halinde hazırlanmıştır.

Bireysel ve Toplumsal Arasında: Oto-etnografik Bir Deneyim

Gökçekuyu Köyü'nde yürüttüğümüz dijital kültür araştırmasında yer alan diğer araştırmacılardan (Yıldırım, Binark ve Ercan) farklı olarak oto-etnografik

¹"Çiftçilerin Dijital İletişim Teknolojilerini Kullanımı Üzerine Etnografik Bir Çalışma: Gökçekuyu Köyünde Dijital Kültür" geçici başlıklı pilot çalışmanın, Prof. Dr. Mutlu Binark başkanlığında Hakan Erdal, Umur Yıldırım, Toygar Ercan tarafından 1 yıl süreyle yürütülmesi planlanmıştır. Çalışma kapsamında araştırma ekibininin Gökçekuyu Köyü'ne pilot saha ziyareti 19 Ağustos tarihinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma ekibi çalışmanın devam edebilmesi için TÜBİTAK başta olmak üzere sosyal bilimler alanında araştırma desteği veren kurumlara başvurarak pilot araştırmadaki tespitleri derinleştirmeyi ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, araştırma ekibi ön tespitleri yeni kavram setleri ile derinleştirmek ve deşmek için Aralık 2024 tarihinde TÜBİTAK'a araştırma desteğinde bulunmuştur. Bu çalışmada paylaşılan etnografik ve oto-etnografik gözlemler, araştırma derinleştikçe kuşkusuz değişim geçirecek ve yaşanan farklı deneyimler gözlem notlarına eklenecektir.

konumum, içinde yaşadığım topluluğun kültürel deneyimini anlamak için kişisel deneyimimi tanımlamayı gerektiriyordu. Etnografinin ilkelerini kullandığım bu analiz süreci, Ellis ve arkadaşlarına (2011) göre hem bir sürece hem de bir ürüne karşılık gelmektedir (s.273). Atkinson'a göre etnograf, bu süreç boyunca bir yandan gelip geçen anların gündelik dünyasında yaşamlarına tanık ettiği karakterleri en uygun kültürel koda göre yorumlayıp onların özgünlüklerini keşfetme iddiasında bulunurken bir yandan da kendini keşfetme/açığa çıkarma serüveni içerisinde bir kişisel gelişim sürecini deneyimler (Atkinson, 1990, 106, 128, 155). Bu süreçte, araştırmacı yalnızca veriyi değil, kurduğu ilişkilerin de araştırmanın anlamını derinleştiren önemli bir unsur olduğu ön kabulü ile bir öz-farkındalık (refleksivite) geliştirerek, birey ile topluluk arasındaki kesişim noktalarını sorgular. Araştırmacı aynı zamanda, insanların yaşamlarına dair karar alma süreçlerini ve hayatta kalma mücadelelerini anlamayı hedefler. Bununla birlikte, odağına aldığı entelektüel ve metodolojik titizlikle birlikte duygusal derinlik ve yaratıcılığı dengeleyerek, insan yaşamını iyileştirme ve toplumsal adaleti sağlama amacı güder (Adams vd., 2015). Bu bağlamda, araştırmacı olarak sorumluluğum, kendi deneyimlerimle köy halkının dijital iletişim teknolojilerinin kullanım pratiklerini gözlemleyerek, geleneksel yaşam tarzıyla dijital dünyanın kesişim noktalarını incelemekle başlıyordu. Bu süreçte, gündelik hayatta selamlaştığım ve fikir alışverişinde bulunduğum yakınlarım ve köy halkıyla kurduğum ilişkilerin, araştırma sürecine katkı sağlamasına çaba gösterdim. Aynı zamanda yaşlıların, dijital dünyaya uyum süreçlerini anlamlandırmaya ve bu süreçlerin yerel kültürdeki yansımalarının, toplumsal ve politik boyutlarını sorgulamaya çalıştım.

Gökçekuyu Köyü, Eskişehir'in Han ilçesinde, adını Frigya Uygarlığı'ndan alan Frig Vadisi'nin verimli toprakları üzerinde kurulu bir köydür. Nüfusunun büyük kısmı İstanbul'a göç etmiş olan köyün ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanmaktadır. Köyde geleneksel olarak buğday ve arpa tarımına dayalı tarımsal faaliyetler, son yıllarda Bilecik ve Eskişehir Kalkınma Ajansı'nın (BEBKA) desteğiyle yürütülen Frig Vadisi Ekolojik Köy Projesi ile teşvik edilen lavanta ve aspir gibi ürünlerle çeşitlendirilmeye çalışılmaktadır. Proje, aynı zamanda köyden kente göçü engellemeyi, kırsal yaşamın refahını yükseltmeyi ve köyü tarımsal turizmin bir merkezi haline getirmeyi hedeflemektedir (Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü, 2023).

Araştırma sahamız, aile olarak uğraş alanımız olan tarımsal faaliyetlerimizi yürüttüğümüz köy olunca ister istemez konu çocuklukla ilgili hâle geliyor. Köyün anılarımda sert geçen kışları, çamurlu yolları, çayırlarında kuzuları ile var olan imajı, son dönemde lavanta ekilen tarlaları ve yürütülen ekolojik köy projesi sayesinde yeni bir kimlik kazanan köy okulu binasıyla yavaş yavaş kayboluyor. Yurt dışında geçirdiğim yıllar haricinde ayda en az bir kez ziyaret edip aile işlerinin bir ucundan tutan bir kişi olarak, geçen yılların, değişen teknolojilerin, evliliklerin, kayıpların değişmez bir tanığı olan köyle, kişiye özel bir bağ geliştirdiğimi düşünüyorum. Bu bağın, saha deneyimim üzerinde doğrudan etkisi olduğunu ifade edebilirim. Çalışmamızın saha deneyimini kendi açımdan dört ayrı başlıkta değerlendirebilirim.

Saha Notları ve Karışık Not Defteri

Son yıllarda etnografik yöntemle dayalı çalışmaların ana tekniklerinden biri olarak saha notları tutmak genel kabul gören bir yaklaşımdır. Saha notları, sahadaki katılımcı gözlem sırasında yaşanan deneyimin kaydedilmesine dayanan çeşitli yazıları ifade etmektedir. Bu yazılar, araştırmacının sahada neler yaşadığına dair kendi özelinde aldığı notlara karşılık gelmektedir (Emerson vd., 2022). Bu özelliğe dair kendi özelimde yaşadığım en önemli deneyimlerden biri not defterim ile ilgili oldu. Sahada not almak için edindiğim defterime zaman zaman tarımsal faaliyetlerimizle ilgili ürün teslimi, ürün miktarı ve randevu tarihleri gibi diğer notlar da almam gerekti. Çünkü öncelik sıramı alacağım gözlem notlarına vermiş ve diğer not defterimi her yere taşıyamaz olmuştum. Daha sonra, bunun aslında oto-etnografik konumla uyumlu olduğunu fark ettim. Çünkü, katılımcı gözlemci olarak katıldığım faaliyetlerin içinden ve dışından tuttuğum notlardan oluşan bu karışık defter, tam da bu konumumu yansıtıyordu.

Saha notlarımdan bazılarını dijital iletişim teknolojilerinin, diğer teknolojilerle kesişimine tanık olduğum, yoğun tarımsal faaliyetlerimiz sırasında alıyordum. Eğer bir çiftçi iseniz, planlarınız, çalıştığınız ekipman ve makinelerin arıza durumlarına bağlıdır. Arızalar her an beklenebilir, ancak işlerin yürütülmesi için önemli olan arızanın giderilme süresidir. Yerleşim yerleri ile olan mesafe, sorunun daha hızlı çözülmesi için çok önemlidir. Arazide çalıştığımız bir gün, balya makinemiz bozulduğunda, mesafe nedeniyle gelebileceğini belirten servis yetkilisi görüntülü arama istemiş, çalışma arkadaşım bu yolla arızayı anlatırken ben de bu iletişimi fotoğraflayarak ve kısa notlar olarak belgelemeye çalışmıştım. Aslında tam

da Emerson ve arkadaşlarının (2022, s.24), jotting (kısa not alma) olarak adlandırdıkları bir yöntemi kullanıyordum. Bir yandan bizzat içinde yer aldığım tamir sürecinin sekteye uğramamasına çaba gösteriyor, bir yandan da yazarların “yazmak için katılmak” olarak adlandırdıkları anlayışın içerisinde gözlemediğim olaya dair kısa notlar almaya çalışıyordum. Bu notlar, oto-etnografik araştırmalar sırasında aynı anda hem içerden hem de dışardan hızlı bakış açılarını geliştirmenin önemini kavrama olanak sağladı.

Yaşlılık ve Köy Etkinliklerinin Dijital Yayını Önerisi

Derinlemesine görüşmelerimizin son bölümü, genellikle görüşme sırasında dile getirilmesi faydalı görülen ancak önceki sorularla doğrudan örtüşmeyen fikir ve yorumlara ayrılmıştı. Görüşmelerimin birinde yaşlı bir yakınım, köyde düzenlenen etkinliklerin internet üzerinden canlı yayınlanmasını önerdi. Köy halkının, köy dışında yaşayan yakınları ile bağlarını sağlamlaştıracak böyle bir öneriyi, dijital iletişim teknolojilerini aktif olarak kullanan birisi olarak daha önce düşünmemiş olmam, bu teknolojiler ile aramdaki ilişkiyi tekrar sorgulamama neden oldu. Saha notlarımda bu öneriye, “yaşlıları nedeniyle dijital iletişime görece yavaş uyum sağladığını gözlemediğim yaşlılar, dijital iletişim teknolojilerinin kırsaldaki potansiyeli üzerine de düşünüyorlar.” ifadesi ile yer verdim. Bu öneri, yaşlı bireylerin dijital iletişim teknolojilerini sadece tüketici olarak değil, aynı zamanda köyün sosyo-kültürel yapısına katkı sunacak yaratıcı bir araç olarak değerlendirebildiklerini gösteriyordu. Dahası bu öneri, kırsalda dijital kültürün yalnızca gençler için değil, her yaşta insan için bir anlam ifade ettiğini ortaya koyuyordu.

Etik Onam Belgeleri ve Toplumsal Sorunlar

Derinlemesine görüşmeler öncesinde katılımcılara, araştırma sürecine gönüllü olarak katıldıklarını Hacettepe Üniversite Etik Kurulu onayı doğrultusunda belgelememiz gerekiyordu. Bu aşamaya, katılımcılara sürecin ciddiyetini ve profesyonelliğini vurgulamak amacıyla da önemli bir adımdı. Ancak yakınlarımla yaptığım bir görüşme sırasında, bu tür formalitelerin gerekliliği ve araştırmaların araştırmacının arzusuna göre manipüle edilip edilemeyeceği ile ilgili bir tartışma yaşadım. Tartışma sırasında babam “Evet olabilir, böyle araştırmalar oluyordur mutlaka. Ama belki de toplumsal olarak yaşadığımız sorunların çoğu, yapıyor muş gibi yap-

maktan kaynaklanıyordu” diyerek, toplumsal sorunların kökenine dair bir gözlemlerde bulundu. Emekli bir eğitimci olarak babam bu gözlemi ile toplumsal sorunlara ve etik gerekliliklerin insan davranışlarını şekillendirmesindeki rolüne dair bir içgörü sunuyordu. Bu bağlamda, toplumsal normlar ve bireysel davranışlar arasındaki bu tür gerilimler, akademik bir formalitenin ötesinde, toplumsal meselelere dair daha geniş bir sorgulama alanına işaret etmektedir.

Bağlılık Hissi ve Toplumsal Sorumluluklar

Araştırma sırasında doğup büyüdüğüm köyde bir araştırma yürütmenin, aynı zamanda toplumsal bir faydaya karşılık gelebileceğini fark ettim. Bu durum, köyle aramdaki duygusal bağın, araştırma süreciyle tekrar deneyimlenmesi anlamına geliyordu. “Ekolojik Köy Gökçekuyu Projesi”nin yöneticisiyle gerçekleştirdiğim görüşme sırasında, araştırmamızın bilimsel katkısının yanında köyde halihazırda yürütülmekte olan bu projeye de katkıda bulunabileceğine dair ifade edilen yorumlar, araştırmanın toplumsal etkileri bağlamında sahip olduğum sorumluluğu fark etmemi sağladı. Diğer yandan araştırmanın ilerlemesiyle ortaya çıkacak yayınların da köyün tanıtımına katkı sağlayabileceğine ilişkin katılımcı yorumları, araştırmanın çıktılarının yalnızca akademik çevreler için değil, aynı zamanda köy halkı için de önemli olacağı izlenimini edindim. Bu durum, araştırmaların bilimsel bilgi üretme işlevleri yanında toplumsal sorumluluklar taşıması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, bazı katılımcıların bu çalışmayı köyün gelişimine katkı sağlayabilecek bir gelişme olarak görmelerinin, araştırmaya olan katkılarını ve paylaşımcı tutumlarını arttırdığını not etmek gerekiyor. Özetle, araştırmanın yerel düzeyde sağlayabileceği potansiyel bir katkının araştırmaya olan yaklaşımı şekillendirdiğini gözlemlemek, araştırmaların toplumsal bağlamlarının doğru şekilde oluşturulması konusunda bir fikir vermektedir.

Sahanın Heyecanı ve Ortaya Çıkardıkları

Sahaya “adım atmak” heyecanlı bir süreç. Bu süreç, merakla ve tutkuyla başladığınız çalışmanızın özneleriyle, çalışmaya yeni bir pencere açacak insanlar ile buluşmayı, onlarla ortak bir deneyimi paylaşmayı, kimi zaman onların sofralarına konuk olmayı ve pek çok şeyi içerir. Fakat bir yandan da bu heyecana ister istemez bir gerilim eşlik ediyor. Her şey planlandığı gibi gidecek mi? Katılımcılardan vazgeçenler olacak mı? Katılımcılar ile iletişimimi nasıl kurmalıyım? Son soru benim için son derece

önemli. Çünkü önceki saha deneyimim dijital video oyuncularıylaydı². Şimdi ise bambaşka dünyaları olan bambaşka insanlar ile iletişime geçmem gerekiyordu. Aklıma takılanların bunlarla sınırlı olduğu söylenemez elbet. Bir yandan da çalışmanın üzerine düşünmeye başlıyorsunuz, çalışmanın saha ile ilişkisi, çalışmanın çıkış noktası, şu ana kadar yaptıklarınız, yapacaklarınız vesaire. Sabah saat 06:00’da Ankara’dan Gökçekuyu’ya doğru ilk yola çıkışımızda içimde heyecan ve zihnimde durmadan birbirleriyle rekabet eden bu sorular da adeta yol arkadaşımdaydı. Neyse ki haritamızı elimize alıp yolculuğumuza başladığımızda biraz daha rahatlamıştım. İşte ekip çalışmasının güzel yanlarından biri de bu sanırım. Sizinle benzer heyecan ve gerilimleri taşıyan başkalarıyla bunlar üzerine konuşabiliyorsunuz. Tabii biraz da müzik çalardık bize eşlik eden Santana ve Joan Baez şarkılarının da bu konuda yardımcı olduğunu inkâr edemem. Çünkü Ankara’dan Eskişehir’e daha önce yolculuk edenlerin bildiği üzere aslında bu yol aslında pek bir dönüş ya da viraj olmadan son derece düz bir şekilde devam eder. Biz Gökçekuyu’ya ulaşmak için Sivrihisar’dan köye doğru dönüşümüzü yaptık ve kalan düzlüğü katetmeleri için arkamızdaki araçlara bıraktık. Fakat köye yaklaştıkça dikkatimizi çeken köyün yollarının son derece düzgün olmasıydı. Daha sonra çalışmanın katılımcılarından birisinin bu konuda bizi aydınlattığı üzere aslında köyün ve “Frig Yolu” olarak adlandırılan bu rotadaki köylerin pek çoğunun yollarının, ülkedeki diğer köylerin aksine uzun senelerdir yapılmış ve bakımlı olduğunu öğrendik. Öyle ki çocukluk yıllarına dönen katılımcımız, çocukluğunda köyünü çok sayıda yabancı turistlerin ziyaret ettiğinden, onlarla paylaştığı anılardan ve elbette definecilerden söz etti. Anlaşılan o ki bölge hala defineciler için bir uğrak nokta. Oysa yıllar içinde ne olup da köyün ve bölgenin yabancı turistlerin rotasından çıkmış olduğu ise ayrı bir soru olarak duruyor.

Köye ulaştığımızda artık geriye sadece binası kalmış köy okulunun hemen karşısında kurulan çadırdaki bizim için hazırlanan kahvaltımızı yaptık. Bu kahvaltı bir tür tanışma merasimi işlevi gördü. Bir saha araştırmacısı için son derece sevindirici olan bir duygu da o an ortaya çıktı. Köy sakinleri, bizimle tanışmak ve paylaşımında bulunmak için son derece heveslilerdi. Kuşkusuz araştırmacılarımızdan Hakan Erdal’ın köyün yerlisi olması ve aktif olarak burada çiftçilik faaliyetlerine devam ediyor olma-

2 Yıldırım, B.U. (2022). Çağdaş Kapitalizmde Eğlencenin Profesyonelleşmesi: Türkiye’de Elektronik Spor Oyunculuğu. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, SBE. Ankara.

sı bu konuda bize büyük bir avantaj sağladı. Bu ilk tanışma sürecinde konu başlıklarının; köyün tarihi, köyde yetiştirilen ürünlerin niteliği ve pek tabii ki köyde faaliyete geçen ekolojik tarım projesi olduğunu söylemek mümkün. Köydeki dönüşümün ilk izlerini bu konuşmalarda görmemiz mümkün oldu. Çünkü; konuşmanın temasını oluşturan daha önce köyde ekseriyetle üretilen buğday ve arpa değil lavanta ve benzeri “yeni” ürünlerdi. Dahası özellikle kentten gelecek turistlerin ilgisini çekmek adına proje kapsamında geliştirilmiş olan “buzağı sevme merkezi” gibi faaliyetlerin varlığını öğreniyorduk. Kahvaltımızı yaptığımız çadır ilerleyen vakitlerde bizim için bir merkez halini de aldı. Burada kimi zaman görüşmeler gerçekleştiriyor, kimi zaman dinlenmek için oraya çekiliyor, kimi zaman da bulgularımızı tartışıyorduk. Fakat köydeki tarımsal dönüşümün mevcut durumunda bir gerilim de alttan alta seziliyordu. Bu gerilimin cisimleştiği yer ise çadırımızın karşısında bulunan köyün eski okulu ve artık köyde kurulan kooperatifin merkezi olan o binaydı.

Köy kooperatifi: Beklentiler ve Gerilimler

Gökçekuyu'daki saha deneyimimizi aktarırken kooperatiften söz etmeden geçmek; kuşkusuz bu notları eksik bırakmamıza neden olur. Çünkü her kiminle konuşsak hepsinin dilinde olan bir gerçek, bu kooperatifti. Bu vesileyle, ekolojik köy projesinin bir parçası olarak köyde bir kalkınma kooperatifi de kurulmuş olduğunu öğrendik. Kooperatifin bir gerçeklik olarak ortaya çıkmasıyla başka aktörlerle de tanışma imkânı bulduk. Köyde geçirdiğimiz vakit sırasında orada bulunan, kooperatif için görevlendirilmiş bakanlık memurlarının da artık köydeki çemberin birer öznesi haline geldiğini anlamak çok sürmedi. Kooperatif yetkilileri ve köyün kimi üyelerinin sürdürdüğü, hararetle tartışmaların yaşandığı bir toplantıya katılmamızla birlikte onların ilişkisini gözlemlene olanağına ve kooperatifte aşılması gereken sorunların mevcudiyetine tanıklık etmiş olduk. Kooperatifin başında, uzun süre yurtdışında yaşamış ve eşinin vefatıyla birlikte yeniden köyüne dönmüş, köyün yaşlı ve kadın bir üyesi bulunuyor. Kendisini tanıdığınızda aslına bakarsanız neden kooperatifin başında tercih edilen isim olduğunu da anlıyorsunuz. Kendi ekim alanlarının haricinde mevzu bahis kooperatif işlerinin de sorumluluğunun üstlenen köyün bu üyesi, son derece girişken, özgüvenli ve “doğal” bir lider olarak dikkat çekiyor. Fakat kooperatifteki işlerin çok sorunsuz gitmediği yukarıda değinildiği gibi bir gerçek. Öyle ki bakanlık memuru kooperatifteki sorunu bir birlik duygusunun oluşmamasına bağlıyor. Bu anlamda, köydeki diğer sakinlerin, kooperatif denildi-

ğinde akla sadece başkanın isminin gelmesinden ve onu bir patron olarak görmelerinden yakınıyor. Dolayısıyla köy sakinlerinin kendilerine kooperatifte henüz anlamlı derecede bir rol biçmediklerini anlıyoruz. Örneğin; kooperatif başkanı da, proje kapsamında yenilenen ve kooperatif merkezi haline gelen okulun bakımı konusunda yardım alamadığını ifade ediyor. Dolayısıyla kooperatif henüz istenilen noktada değil ve geleceği de belirsiz. Pilot araştırmanın derinleştirilmesinde bu konu üzerinde mutlaka durulması gerekli. Dikkat çeken bir iş birliği de köye kentten göç etmiş köyün genç üyesinin kooperatif başkanına özellikle sosyal medya vb. konularda yardımcı olması. Bu durum kuşkusuz bizim çalışmamızın içerisinde de değindiğimiz dijital beceri geliştirmek konusunda kırsal bölgelerde yaşayan yaşlıların, yaşamış olduğu dijital eşitsizliğin bir sonucu. Köyün yaşlı nüfusu göz önüne alındığında, bu anlamdaki uçurumu kapatmak için çalışmaların gerekliliği elzem. Çünkü kooperatifin mevcut başkanının yerini, bu genç üyeye devretme isteğinde olduğunu konuşmalarımızda öğrendik. Bu durumun genel bir eğilim olarak devam etmesi durumunda köyün yaşlı üyelerinin köy ile ilgili karar mekanizmalarından uzaklaşması ve yalnızlaşması riskinin mevcut olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç Yerine

Bu çalışma, Eskişehir Gökçekuyu Köyü'nde dijital iletişim teknolojilerinin ve yeniliklerin yayılmasının kırsal yaşam üzerindeki etkilerini anlamak için yürütülen pilot araştırmanın ilk saha deneyimine odaklanmıştır. Araştırmada, köy halkının dijitalleşme sürecindeki pratikleri araştırmacıların kendi gözlem ve deneyimleri ile birleştirilerek ortaya konmaya çalışılmıştır. Saha çalışmaları sırasındaki gözlemler ve alınan notlar, dijital iletişim teknolojilerinin tarımsal faaliyetleri ve kırsal yaşamın geleneksel yapısını nasıl dönüştürdüğünü ortaya koymaktadır. Özellikle yaşlı bireylerin dijital iletişim teknolojilerine yönelik yenilikçi yaklaşımları, bu teknolojilerin kırsal alanlarda sadece kişilerarası iletişim için değil, aynı zamanda topluluk içi dayanışma amacıyla da kullanılabilceğini göstermektedir.

Ekolojik Köy Projesi kapsamında köyde yürütülen kooperatif çalışmalarında karşılaşılan sorunlar ve proje faaliyetlerinin duyurulması için gerekli dijital iletişim yeterlilikleri, dijital iletişim teknolojilerinin merkezde olduğu kırsal alanlardaki dönüşümün yalnızca fiziksel altyapıyı değil, aynı zamanda toplumsal bağları ve iş birliği dinamiklerini de derinden etkilediğini göstermektedir. Pilot araştırma

sürecinde, heyecan ve gerilim yaratan bu unsurlar, saha deneyiminin katılımcıların perspektifinden derinleşmesini sağlamış ve kırsal alanlardaki dijital dönüşümün çok boyutlu yapısını daha iyi kavranmasına olanak tanımıştır. Bu çok boyutlu ve katmanlı dönüşümün uzun süreli bir araştırma ile ele alınması gereklidir.

Araştırmanın pilot saha deneyimine odaklanan bu yazı, Gökçekuyu Köyü'ndeki dijital kültür ve geleceksel yaşam pratiklerinin kesişimlerini anlamaya yönelik bir başlangıç niteliğindedir. Ancak, söz konusu köyde saha çalışmasının devam etmesi, dijital iletişim teknolojilerinin kırsal alandaki tarımsal faaliyetler, sosyal ilişkiler ve yaşlı nüfus üzerindeki daha uzun vadeli etkisini değerlendirmek için büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda, devam etmesi gereken saha süreci, dijital iletişim teknolojilerinin yerel kültür üzerindeki dinamik etkilerini daha kapsamlı bir şekilde analiz etmeye olanak sağlayacaktır.

Kaynakça

Adams, T. E., Holman Jones, S. L., & Ellis, C. (2015). *Autoethnography*. Oxford University Press.

Atkinson, P. (2012). *The Ethnographic Imagination: Textual Constructions of Reality*. Routledge.

Carolyn, E., Adams, T. E., & Bochner, A. P. (2011). Autoethnography: An Overview. *Historical Social Research*, 36(4), 273-290.

Emerson, R. M., Fretz, R. I., & Shaw, L. L. (2022). Katılımcı Gözlem ve Alan Notları (Çev: G. K. Tunç & F. Güllüpinar). *Etnografi El Kitabı içinde*. Nobel.

Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü. (2023, Nisan 5). *Ekolojik Köy Gökçekuyu Tarım Turizmine Hazırlanıyor*. <https://eskisehir.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?TermStoreId=368e785b-af33-487d-a98d-c11d-5495130b&TermSetId=f1e56f03-47af-48c5-9f6c-fce33a7bc844&TermId=c32a3e27-a550-4938-81fb-8261f1786260&UrlSuffix=1150/Ekolojik-Koy-Gokcekuyu-Tarim-Turizmine-Hazirlaniliyor>

TÜİK. (2023, Ağustos 29). Türkiye İstatistik Kurumu. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407)

Bir Derdim Var: “Onlar”ın Hikayesinde!**Nebahat Neva Ulu**

Akdeniz Üniversitesi

Adres: Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya,

E-Posta: nevalu@icloud.com

Geliş Tarihi: 25 Kasım 2024; Kabul Tarihi: 26 Aralık 2024

Doi: 10.5281/zenodo.14577958

Künye: Ulu, N. N. (2024). Bir Derdim Var: “Onlar”ın Hikayesinde! *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 9-16. <https://orcid.org/0009-0002-9861-271X>**Özet**

Bu “Sahadan Sesler” çalışması, Çukurova Bölgesi’ndeki Adana, Mersin ve Tarsus illerindeki tarım arazilerinde çalışan kadın işçilerin, iklim krizine bağlı afetler ve iklim adaleti bağlamında yaşadıkları zorlukları, emek mücadelelerini ve adaptasyon süreçlerini anlamayı hedefleyen saha sürecimden şekillenmiştir. Araştırmanın temel odağı, kadınların bireysel hikayeleri ve bu hikayelerin tarımsal emek süreçlerine yansıyan etkileridir. Çalışma, hem iklim krizinin tarım üzerindeki etkilerini hem kadın işçilerin yaşadıkları zorlukları hem de bu etkilerle başa çıkma stratejilerini anlamaya yönelik bir çaba olarak tasarlanmıştır. Saha çalışması, Tarsus ilçesindeki ilk görüşmelerle başlamış ve toplamda 45 günlük bir süreyi kapsamıştır. Görüşmelerden önce, sahada bir hafta süren ön gözlem gerçekleştirilmiştir. Bu süreç, sahadaki dinamikleri anlamak ve katılımcılarla güven ilişkisi kurmak açısından kritik öneme sahiptir. Görüşme sürecinde çeşitli çevresel ve sosyal değişkenler nedeniyle zaman zaman ara verilmek zorunda kalınmış olsa da saha çalışması başarıyla tamamlanmıştır.

Saha süreci boyunca kadınların emek mücadeleleri, iklim krizine uyum sağlama çabaları ve karşılaştıkları yapısal zorluklar araştırmacının gözlemleri ve katılımcıların anlatılarıyla derinlemesine ele alınmıştır. Çalışmanın bulguları, tarımsal iş gücünde yer alan kadınların maruz kaldığı güç ilişkilerini, toplumsal cinsiyet rollerini ve çevresel koşulların kadınlar üzerindeki dönüştürücü etkisini kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. İşçi kadınların, sahadaki hikayelerini daha sistematik bir biçimde anlamlandırmak amacıyla bu çalışma 4 alt başlık ile yapılandırılmıştır. Bu başlıklar, kadınların iş gücündeki görünmez emeğini, araçlar ve işverenlerle olan ilişkilerini, kriz dönemlerinde ortaya çıkan dayanışma mekanizmalarını ve bu mücadelelerin gölgede kalan boyutlarını kapsamaktadır. Bu saha hikayesi, hem tarımsal iş gücünde kadın emeğinin görünmezliğini hem yapısal zorluklara karşı geliştirilen direnç stratejilerini hem de toplumsal gerçekleri anlamak için önemli bir kaynak sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Kadın İşçiler • İklim Krizi • Tarım Arazileri • Emek

Abstract

This “Voices from the Field” study was shaped by my fieldwork that aimed to understand the difficulties, labor struggles, and adaptation processes experienced by women workers working in agricultural lands in the provinces of Adana, Mersin and Tarsus in the Çukurova Region in the context of disasters related to the climate crisis and climate justice. The main focus of the research is the individual stories of women and the effects of these stories on agricultural labor processes. The study was designed as an effort to understand both the effects of the climate crisis on agriculture, the difficulties experienced by women workers, and their strategies for coping with these effects. The fieldwork began with the first interviews in the Tarsus district and covered a total period of 45 days. Before the interviews, a week-long preliminary observation was carried out in the field. This process is of critical importance in terms of understanding the dynamics in the field and establishing a trusting relationship with the participants. Although there were occasional breaks during the interview process due to various environmental and social variables, the fieldwork was completed successfully.

Throughout the fieldwork, women’s labor struggles, efforts to adapt to the climate crisis, and the structural difficulties they faced were addressed in depth through the researcher’s observations and the participants’ narratives. The findings of the study comprehensively reveal the power relations, gender roles and the transformative effects of environmental conditions on women in the agricultural workforce. In order to make sense of the stories of women workers in the field in a more systematic way, this study is structured under 4 subheadings. These headings cover the invisible labor of women in the labor force, their relationships with intermediaries and employers, the solidarity mechanisms that emerge during times of crisis and the dimensions of these struggles that remain in the shadows. This field story provides an important resource for understanding both the invisibility of women’s labor in the agricultural workforce, the resistance strategies developed against structural challenges and social realities.

Keywords:

Women Workers • Climate Crisis • Agricultural Lands • Labor

“Biz, toprağın kutsal olduğunu bilerek, ürünün bereketine inanarak büyüdük. Toprakla sarıldık. Dirençle kök saldık. Kimi zaman sevinçle güldük. Kimi zaman ise toprağın bağrında gözyaşı döktük. Ama hep onunla, hep onun sayesinde var olduk. Başımıza ne geldiyse topraktan geldi. Ama iyisiyle de kötüsüyle de ayrılmadık ondan. Çünkü toprak bizim için yalnızca bir geçim kaynağı değil, aynı zamanda kimliğimiz, varlığımız, hayatla olan bağımızdı. Toprak, bizim hikâyemizin en eski ve en değerli kahramanıydı. Toprağın sesini dinledik; rüzgârla gelen fısıltılarını, yağmurla gelen umutlarını. Biz, onunla konuşmayı öğrendik. Ne eksek, onu biçtik. Ama toprak bize yalnızca ekmek değil, yaşamayı, direnç göstermeyi, köklerimize sahip çıkmayı öğretti” (Katılımcı 6, 60 yaş, 15 yaşından beri işçi).

Bu saha tecrübemde, katılımcının ifade ettiği bu cümle, araştırmamın yönünü belirlemede kritik bir rol oynadı. “Onlar”ın sesini dinlemek sadece bireysel bir çağrı değil, aynı zamanda toplumsal gerçekliklere dikkat çekilmesi gerektiğine dair güçlü bir mesaj içeriyordu. Bu ifadeyle birlikte, yalnızca gözlem yapmanın ötesine geçerek, katılımcıların deneyimlerini anlamamın temel bir gereklilik olduğunu fark ettim. Araştırmanın, bireylerin anlatılarında saklı toplumsal dinamikleri ve görünmeyen yapısal eşitsizlikleri anlamayı gerektirdiği açıktı. Bu bağlamda, “Onlar”ı odaklanmak, saha çalışmamın temel motivasyonu haline geldi. Çünkü “Onlar”ın sesi, sadece bireysel hikâyelerin bir yankısı değil, aynı zamanda toplumsal gerçekliklerin bir aynasıydı. Bu sesler, yılların sessizliğinde biriken acıları, umutları ve mücadeleleri taşıyordu. “Onlar” bir topluluğun sesi, görünmeyenin görünür kılındığı bir köprüdür. Bu yüzden, saha çalışmam boyunca yalnızca bir gözlemci olarak değil, aynı zamanda bir dinleyici olarak oradaydım. Katılımcılarımın her bir sözü, saha çalışmamın yönünü belirleyen bir işaret, toplumsal sorunları ve kendimi anlamlandıran bir rehber oldu.

Saha araştırmacıları, sahadaki topluluklarla kurdukları ilişkiler sırasında yalnızca bilimsel bir gözlemci değil, aynı zamanda bu toplulukların bir parçası haline gelirler. Alan çalışması sadece veri toplama süreci değil, aynı zamanda duygusal ve kültürel bir etkileşim alanıdır. Araştırmacı, seçtiği sahasında katılımcıların bir üyesi gibi davranırken kendi öznelliğini ve dışarıdan gelen biri olmanın getirdiği mesafeyi korumak zorundadır. Bu ikili rol hem katılımcıların güvenini kazanmayı hem de bilimsel bir tarafsızlık içinde kalmayı gerektirir (Goffman, 1956).

Goffman (1961), saha çalışmasında araştırmacının

karşı karşıya kaldığı gerilimin, kendiliğinden gelişen roller ile kendiliğinden olmayan, yani araştırmacının gözlemci kimliğiyle üstlendiği roller arasındaki benzeşim düzeyine bağlı olduğunu belirtir. Bu durum, araştırmacının doğal olarak kabul edilen toplumsal rollerin dışında, gözlemci rolünü de sürdürme çabası sırasında oluşan içsel bir çatışma ve gerilim yaratır. Goffman’a göre, araştırmacı bu iki rol arasında ne kadar çok denge sağlayabilirse, yaşadığı gerilim de o kadar azalacaktır (Goffman, 1961).

Çoğu zaman, araştırmacılar katılımcılarla geçirdikleri sürede kendi değerleri ve inançlarıyla yüzleşmek zorunda kalırlar. Gündelik yaşamın içine dâhil olmak, sadece gözlemlemek değil, aynı zamanda yaşamak anlamına gelir. Sahada kurulan ilişkiler, araştırmanın hem zenginliğini hem de karmaşıklığını artırır. Ancak, bu süreçte ortaya çıkan kişisel çatışmalar, araştırmacının deneyimini şekillendirir ve bazen beklenmedik sonuçlara yol açar. Her karşılaşma, hem araştırmacı hem de katılımcılar için bir dönüşümün başlangıcı olabilir. Aslında, saha çalışması, yalnızca dış dünyanın incelenmesi değil, aynı zamanda araştırmacının kendi iç dünyasıyla da bir hesaplaşma sürecidir. Çünkü araştırmacının bir derdi vardır. Sahada cevabını aradığı, tanıklık ederek, yerinde o cevapları bizzat aramak istediği bir dert. Bir araştırmacının sahaya adım atarken yanında getirdiği en önemli şey, içinde taşıdığı büyük sorulardır. Bu sorular, cevaplanmayı bekleyen basit merakların ötesindedir. Hayatın derin anlamlarını, gizemlerini çözme arzusuyla yanıp tutuşur. Araştırmacı bilmek ister. Çünkü bilmek gücü eline almaktır. Araştırmacı, tanıklık etme ihtiyacıyla sahaya çıkar. Gözlemleyerek, bizzat yaşayarak ve deneyimleyerek cevaplarını bulmak ister.

Yola Çıkış: Araştırmacı ve “Onlar”

“Bir anlatı, üzerinde durduğu mevzudan çok yazarı hakkında bilgi verir” (Wilkinson & Kitzinger, 1996). Benim yolculuğum da oldukça farklı bir yerden başladı: İşletme disiplini. İşletme eğitimi, çoğu zaman rakamlar, analizler ve somut veriler üzerinden ilerleyen bir alandır. Hipotezler genellikle nicel teknikler ya da ikincil veri analizleriyle doğrulanır. Bilimsel düşüncenin bu alanı, bana kesin sonuçlar ve net cevaplar sunduğu için güven verici görünürdü. Çünkü gri alan olmamalıydı. Ya siyah ya beyaz. Ya iyi ya kötü. Ben de rakamların gücüne inanan, her şeyin bir formülü olduğuna emin olan bireylerin temsiliydim. Ancak zaman içinde, bu keskin ve belirgin çerçevelerin ötesine geçmemi sağlayan,

giderek büyüyen bir sorgulama sürecine girdim. İlk başta bu sorgulamalar hafifçe kendini hissettirdi. “Biz kimiz?” sorusu, aklımın arka planında yankılanmaya başlamıştı. Fakat bir süre sonra bu soru, giderek daha da kişisel bir hâl aldı. “Ben kimim? Hayatta neyin peşindeyim?” Bu sorular, gündelik hayatın basit akışında bile beni rahatsız etmeye başlamıştı. İşte tam bu noktada, hayatın bana sunduğu beklenmedik cevaplarla karşılaştım. Her ne kadar somut sonuçlar arayan bir zihin yapısına sahip olsam da bazı cevaplar son derece soyut, hatta neredeyse fantastikti. Bir gün, tam bu sorgulamaların içindeyken, arabamda kırmızı ışıkta bekliyordum. Zihnimde “Ben kimim?” sorusu yankılanıyordu. O sırada gözüm yan taraftaki bir reklam panosuna kaydı. Panoda büyük harflerle “Hakikat Sende” yazıyordu. Bu rastlantısal karşılaşma, benim için hayatın o derin sırlarından birinin ortaya çıkması gibiydi. Basit bir tesadüf müydü? yoksa hayat gerçekten de bize ihtiyacımız olan cevapları sunar mıydı?

O an, varoluşsal sorularıyla yeni bir sürecin başladığını hissettim. Ancak, içsel sorulara cevap aramak cesaret gerektirir. Herkes bu cesarete sahip olmayabilir ve çoğu zaman insanlar içlerine dönmekten korktukları için cevaplarını dış dünyada ararlar. Ben de bir noktada aynı şekilde hissettim. Cevabı dışarıda aramaya karar verdim. Toplumdan geri çekilerek sürdürdüğüm hayatıma bir son vermek ve dışarıdaki dünyaya açılmak zorundaydım. Çünkü gerçek cevaplar sadece içsel yolculukla değil, aynı zamanda dış dünyayla da yüzleşmekle bulunur. İşte bu noktada, araştırmacı olarak dış dünyada neyi bulmak istediğime odaklandım. İçsel sorularıyla dış dünyadaki gerçekliği keşfetmek arasındaki bu denge, benim araştırmacı kimliğimi yeniden şekillendirdi. Ayrıca, araştırmacı olmanın sadece verilere dayanan bir süreç olmadığını anladım. İnsan bazen sadece rakamların ötesine geçerek, kendi varoluşuna dair daha derin cevaplar aramak zorunda kalır. Bunu yaparken hem içsel hem de dışsal dünyayı bir arada değerlendirmek ve cevapların bazen en beklenmedik yerlerden geleceğini bilmek gerekir. Bu noktada, akademik olarak zayıf hissettiğim ancak sahada deneyimleyerek öğrendiğim, nitel tekniklerle tüm çalışmalarımın temellerini attım. Amacım, yalnızca bir akademik araştırma yürütmek değil, aynı zamanda içimde biriken derin bir adalet arayışını somutlaştırmaktı. Şarkının sözlerinde vurgulandığı gibi: “*Bir derdim vardı ve bu derdi tutamazdım artık içimde*” (Tekin, Güven, Özyeğen, Gozubuyuk, & Kabadayi, 2004). Amacım ise geleneksel olarak “kırılğan gruplar” olarak adlandırılan “Onlar”ı anlamaktı.

Peki, kimdi bu “Onlar”? İçimdeki sorgulamalarım, “Onlar”ı anlamama ve neden cevabımın “Onlar” da olduğunu düşünmeme neden oluyordu. Orada, bu gruplarda rahatsız eden bir şeyler vardı. Adaletsizliğin varlığına dair bir his. Bu durum, beni harekete geçirmeye zorladı. “Çözmelisin” diyordum kendime. “*Unutmamalısın! Bilimsel bir alandasin; bunu kalemin gücüyle belirginleştirmelisin.*” Bu telkinlerle, iklim krizi bağlamında iklim adaleti ve hak temelli bir yaklaşım benimseyerek “Onlar” serisinin ilki olan “yaşlılar” ile ilk saha araştırma başladım. Araştırmanın bu aşaması, yalnızca akademik bir deneyim değil, aynı zamanda sosyal sorumluluğumun bir ifadesi haline geldi. Yaşlıların perspektifinden iklim krizi ile ilgili sorunları ve onlara etkilerini anlamak, benim için bu süreçte kritik bir rol oynadı. Bu bağlamda, “Onlar”ın hikayelerini dinleyerek hem bireysel hem de toplumsal boyutları ele almayı hedefledim. Bu deneyim, bana iklim krizinin yalnızca akademik mesele olmadığını aynı zamanda insan hayatının dokusunu etkileyen derin bir gerçeklik olduğunu gösterdi. Herkesin sesi duyulmalıydı. Bu, benim araştırmamın ve hedefimin merkezinde yer aldı. Bu süreç, araştırmalarımı sadece akademik çerçeveye hapseden bir deneyim olmaktan çıkardı. Aynı zamanda, benim için derin bir toplumsal sorgulama ve adalet arayışının bir parçası haline geldi. Ve “Onlar”ın hikayeleri, bu araştırmalarımın temel taşı oldu. “Onları” keşfetme gerekliliği, araştırma sürecimin merkezine yerleşmişti. Benim “*Bir derdim vardı*”, “Onlar”ın ise “*Hiç anlatamadıkları, hiç kimsenin anlamadığı*” hikayeleri vardı (Tekin, Güven, Özyeğen, Gozubuyuk, & Kabadayi, 2004).

İlk araştırmamda yaşlıların deneyimlerine odaklanmıştım. Şimdi ise toplumun vazgeçilmez bir parçası olan kadınları ele almanın zamanı gelmişti. Bu bağlamda, kadınların yaşamlarını, mücadelelerini ve toplumsal rollerini iklim krizi perspektifinden ele alarak yeni bir çalışma tasarladım. Bu çalışma, “Onlar” serisinin ikinci aşamasını temsil eden saha sürecimi içerecek. Çukurova Bölgesi’ndeki, tarım arazilerinde çalışan işçi kadınlarla gerçekleştirdiğim saha çalışması, kadınların hikayelerini yalnızca kendi deneyimlerini yansıtmakla kalmayacak; aynı zamanda içsel sorularımın cevabını, toplumsal adalet ve eşitlik arayışında da kritik bir rol oynayacak.

Narenciye Dönemi: Hasat Zamanı

Çukurova Bölgesi, ülkenin en verimli topraklarına sahip ve tarımsal üretimde öne çıkan bir

yerdir. Bu bölgenin en dikkat çekici özelliklerinden biri, kadınların tarımsal faaliyetlerde oynadıkları kritik roldür. İster saatlik, ister mevsimlik, ister tam zamanlı olsun, kadınlar bölgenin tarımsal üretiminde en önemli aktörlerden biri haline gelmişlerdir. Ailelerinin geçiminde başat bir rol üstlenen bu kadınlar, tarım alanlarında varlıklarını güçlü bir şekilde ortaya koyarak vazgeçilmez bir noktaya ulaşmışlardır.

Saha gözlemlerim sırasında elde ettiğim en önemli bulguya göre, Çukurova Bölgesi kadın ayrımcılığının, aile içi şiddetin ve istismarın belirgin şekilde erkek egemenliğinde sürdüğü bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak tarım alanlarında emek veren kadınlar, karşılaştıkları toplumsal baskılara rağmen ekonomik hayata önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu gerçek, bölgenin tarımsal yapısında kadın emeğinin ne denli hayati bir rol oynadığını gözler önüne sermektedir.

Saha araştırmam başlangıçta planlı değildi. Tarsus ilçesine bir iş için gitmiştim; burası aynı zamanda memleketimdir. Tarsus'un mistik atmosferi ve tarihi dokusu içinde gezinirken bölgedeki kadınların hayatlarına dair dikkatimi çeken bazı unsurlar beni bu araştırmaya yönlendirdi. Tarihi efsanelerle bezenmiş bu ilçede keşif yaparken, bir yandan kadınların telaşla oradan oraya koşuşturduklarını fark ettim. Herhangi bir kadınla karşılaştığımda, belli saatlerde bir yerlere yetişmeye çalışıyorlardı. Bu durumun peşine düştüğümde, önemli bir kısmının tarım alanlarında günlük yevmiye usulü çalışarak ailelerine katkıda bulduklarını öğrendim.

Kadınlarla yaptığım kısa sohbetler, bölgedeki kadın emeğinin akademik olarak daha yakından incelenmesi gerektiğini ortaya koydu. Planladığım kısa süreli ziyaret, bu farkındalıkla birlikte 45 gün süren kapsamlı bir saha araştırmasına dönüştü. Tarımda çalışan işçi kadınlarla ilgili bir araştırma tasarlamaya karar verdim ve bölgeyi daha teknik olarak tanımaya başladım. İklim krizine bağlı afetler ve iklim adaleti bağlamında, tarımda çalışan kadınların emek mücadelelerini ve adaptasyon süreçlerini araştırmak için uzun ve derin bir saha çalışmasına başladım.

Adana, Mersin ve Tarsus'taki arazilerde daimi olarak çalışan kadınlarla yollarımız narenciye döneminde kesişti. Bu kadınların yalnızca tarımsal üretimdeki rolleri değil, aynı zamanda toplumsal adalet ve eşitlik arayışında da önemli bir yere sa-

hip olduklarını gördüm. Kadınların hikayeleri, bireysel yaşam mücadelelerinden çok daha fazlasını barındırıyordu. Bu hikayeler, bölgenin tarımsal yapısının anlamının ötesinde, içinde bulunduğumuz toplumsal yapıyı da derinlemesine kavramamı sağladı.

Yükselen Karanlık “Elci”ler

Araştırmayı tasarladıktan sonra, nitel tekniğin tüm gerekliliklerini yerine getirerek katılımcı seçimini tamamladım. Çalışmanın merkezinde, tarım işçisi kadınlarla gerçekleştireceğim saha görüşmeleri yer alıyordu. Araştırmamın saha süreci, Tarsus ilçesindeki işçi kadınlarla başladı. İlk etapta, katılımcı seçiminde belirgin bir yaş aralığı kriteri olmamakla birlikte, önemli bir seçim ölçütü olarak, bölgede uzun yıllardır yaşamış olmaları gerektiği belirlendi. Katılımcıların tümü, çocukluklarından itibaren tarım işçiliği yapmış ve ilk okul mezunu bireylerdi. Yaş aralıkları farklılık gösteren bu kadınlar arasında en belirgin ortak özellik ise fiziksel ve duygusal olarak yaşadıkları zorlukların izlerini taşıyan vücut ve yüz ifadeleriydi. Kadınların elleri, işçilikten dolayı büyük, kirlili ve yaralıydı. Yaş aralıklarındaki farklılara rağmen, yüzlerinde derin kırışıklıklar ve bakışlarındaki tükenmişlik, yorgunluk ve mutsuzluk tüm katılımcılarda aynı belirginlikteydi. Bu özellikler, katılımcıların yaşam koşullarını ve işçilik sürecinde karşılaştıkları zorlukları somut bir şekilde yansıtan önemli bir gösterge olarak öne çıkmıştır.

Bununla beraber kadınlar, yapısal olarak dikkat çekici bir şekilde güçlü ve atletik bir görünüme sahipti. Çocukluktan beri bu topraklarda çalışarak bedenlerini bu ağır şartlara adapte etmişlerdi. Özellikle içlerinde, 65 yaş üstü yaşlı kadınların fiziksel olarak ne kadar güçlü oldukları hemen gözümü çarpıyordu. İlk başta bu saha çalışmasının kolay olacağını düşünmüştüm. Çünkü daha önce yaşlılarla yaptığım saha çalışmasında önemli deneyimler kazandığımı sanıyordum. Hem zihinsel olarak hazırdım hem de kullandığım nitel tekniğe hâkimdim, ancak işler sandığım kadar basit ilerlemedi.

Her gün belirli saatlerde işçi kadınlarla “Yarenlik” alanında buluşuyor, tarım arazilerine gitmek için servis bekliyorduk. Gün içinde birden fazla araziye giderek bir “el” tamamlanıyordu. Bu süreç kadınlar için zorlu bir rutin haline gelmişti.

Arazilere geldiğimizde, işçi kadınlara liderlik eden ve isimleri benim evrenimde tamamen değişen “elci”lerle yani işçilerin şefleriyle tanıştım. Şeflerin hepsi

erkekti ve araştırmacı kimliğimi koruyarak onlarla iletişim kurmak oldukça zordu. Bu erkek egemen ortamda, kadınların sesini duyurmak ve onların hikayelerini açığa çıkarmak, tahmin ettiğimden daha karmaşık bir süreç haline geldi. Araştırma sırasında işçi kadınların sadece fiziksel olarak değil, toplumsal olarak da nasıl mücadele verdiklerini gözlemlerdim. Ancak bu mücadeleyi anlamak, saha çalışmamın başlangıcında düşündüğümden çok daha fazla çaba gerektiriyordu.

Elciler, tarım işçisi kadınların başında duran, onları yönlendiren kişilerdi. Bu kişilerin çoğunlukla erkeklerden oluşması, saha çalışmamın başında beni zor bir durumla karşı karşıya bıraktı. Bende bir kadın araştırmacı olarak, onların gözünde “kadın” olmanın belirli kalıplara sıkıştığını hemen fark ettim. Elciler, bana küçümseyici bir tavırla yaklaşıyor, varlığımı ciddiye almaktan çok, dalga konusu haline getiriyorlardı. Elcilerle ilk tanışmam zayıf bedenime karşı tacizci ve zorba tavırlarıyla “hoş geldin” devamında, “bir on kilo alsan, peşinde erkek eksik olmaz” cümlelerini dile getirerek başlamıştı. Bu çarpıcı an, bilimsel bir araştırmayı yürütmek üzere sahaya çıkmış araştırmacı olarak kendimi bulduğum bir dönüm noktasıydı. O an, hocamın derslerinde nitel tekniklerin önemine dair her cümlesini içimden tekrar ederken araştırmacının rolünü ve sahada nasıl hareket etmem gerektiğini hocamın sesiyle tekrarlardım. Kadınların karşılaştığı bu türden cinsiyetçi ve küçümseyici tutumlar sadece benim deneyimim değil, aynı zamanda bu alanda çalışan tüm kadınların seslerini bastıran sistemin bir parçasıydı. Bu süreçte, sahadaki rolümün ve deneyimlerimin, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesindeki önemini kavradım. Kadına biçtikleri bu dar rol, bana araştırmamı hemen başlatmamam gerektiğini açıkça gösterdi. Öncelikle, bu ortamı ve dinamikleri daha yakından gözlemlenmeliyim!

Başlangıçta kendimi önyargılı ve sınırlı hissettim. Bu duygularımın, araştırmayı nesnellikten uzaklaştırma ve manipüle etme riski taşıdığının farkına vardım. Bu yüzden, doğru bir karar alarak araştırmaya hemen başlamamaya ve öncelikle derinlemesine bir gözlem sürecine girişmeye karar verdim. Böylece, planladığımdan çok daha uzun bir keşif süreci başladı. Bir hafta boyunca sadece gözlem yaparak kadınların bu erkek egemen ortamda nasıl bir varlık sergilediklerine tanıklık ettim. Her gün tanıklık ettiğim olaylar ve gözlemlerim yarı yapılandırılmış soru formuma yeni sorular eklememe neden oluyordu. Ancak, tüm bu sorular zihnimde hızla birikiyor, araştırmayı nasıl yöneteceğim konusunda kendimi giderek daha fazla sıkışmış hissediyordum. Araştırmanın başlangıcında,

öngördüğümden çok daha karmaşık bir süreçle ve bölgedeki “eril gücün karanlığı” ile karşı karşıya kaldığımı anladım. Kadınların gerçek deneyimlerine ulaşmak sadece sorularla değil, aynı zamanda derin bir anlayış ve sabırlı bir gözlem gerektiriyordu.

Karanlığın Arkasındaki Güç “Ağalar”

Çukurova’daki saha sürecimde, dikkatimi çeken bu derin karanlığın, tahmin ettiğimden çok daha güçlü olduğunu gözlemlerdim. Bir araştırmacı olarak saha esnasında sayısız değişkenle karşılaşmanın getirdiği zorluklara hazırlıklı olduğumu düşünüyordum. Bunu sağlayan yegâne unsurlar ise sahip olduğum bilimsel bilgi ve saha çalışmasına dair tecrübemdi. Tarım arazilerinde gerçekteştirdiğim ön gözlemler sırasında, kadınların bir günlük hasat toplama maceralarına eşlik ettim. Başlangıçta, bu araştırmanın temelinde iklim krizinin tarım alanında çalışan kadınlara etkisi, onların adaptasyon süreçleri ve bölgenin ürün desenlerinin iklim krizi nedeniyle nasıl evrildiği yer alıyordu. Ancak, sahada beklenmedik şekilde ortaya çıkan değişkenler, araştırmanın seyrini değiştirmeye başladı. Bunlar, her an karşınıza çıkan, araştırmacıya çarpan gerçeklerdi. Kadınların karşılaştığı zorluklar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, şiddet, ihmal ve istismar gibi olgular, gözlemlendiğim her anı derinlemesine sorgulamama neden oldu. Bu durum, yalnızca araştırmamın kapsamını değil, aynı zamanda araştırmacı kimliğimi de yeniden tanımlamak zorunda bıraktı.

Zorbalığı şeflik sanan elcilerin ilk işi, kadınları azarlamakla başlıyordu. Bu erkekler için “iş” demek, birden fazla görevi aynı anda yerine getirmek anlamına geliyordu. Ancak kadınlar için bu durum, günlük yaşamın kaçınılmaz bir parçasıydı. Hasata başlamadan önce kadınların öncelikle gerekli ilkel malzemeleri taşıması ve kurulumunu sağlaması gerekiyordu. Evet, ilkel malzemeler! Tahtadan sandalyeler, basit naylon eldivenler, yırtık botlar ve en çarpıcı koruyucu alet, ilaçlama esnasında kullandıkları baş örtüsüydü. Yöre halkı bu örtüye “yağlık” diye hitap ediyordu.

Bu malzemelerin ön hazırlığı sırasında arazide yan-kılanan “karanlık çığlıklar” ise tamamen elcilerin tekelindeydi. Ön hazırlık tamamlandıktan sonra hasat toplama işlemi, güvenlik tedbiri olmaksızın tahta merdiven veya sandalyelere tırmanan kadın işçilerle başlıyordu. Bazı kadınların ağaçlara tırmanırken merdiven bile kullanmadığını görmek, dik-kate değer bir unsurdu. Bu kadınlar, adeta süper

kahramanlar gibi, büyük bir ustalıklarla ağaçlara tırmanıp kendi imkanlarıyla elde ettikleri önlemlerle, bir ağaçtan diğerine geçebiliyorlardı. Bu durum, benim gözümde kadınların geleneksel olarak “kırıl-gan gruplar” arasında yer alıp almadıkları sorusunu gündeme getirdi. Gerçekten de kırıl-gan mıydılar? Yoksa bu azmi ve dayanıklılığıyla onlara yüklenen kalıpları yıkacak güçte varlıklar mıydılar? John Stuart Mill (1869)’e göre, kadınların “doğal olarak” zayıf veya kırıl-gan oldukları düşüncesi, sadece tarihsel ve toplumsal bir dayatmanın ürünüdür. Mill (1869), Kadınların Boyun Eğmesi (The Subjection of Women) adlı eserinde, kadınların toplumsal rolleri ve bu rollere dayalı olarak üzerlerine yüklenen sınırlamaların, onların doğal yetenekleriyle ilgili olmadığını savunur. Kadınların sosyal ve ekonomik alanda eşitlik mücadelesi, çoğunlukla bu tür önyargılara karşı verilen bir savaştır. Sahada gözlemlediğim kadınlar, tarım arazilerindeki zorlu çalışma koşullarında, aile ve topluluk bağlamında üstlendikleri sorumluluklarla büyük bir güç ve direnç sergilemelerine rağmen, bu güç genellikle görünmez hale getirilmiştir. Mill (1869)’in yaklaşımına göre, bu toplumsal önyargılar, kadınların gerçek potansiyellerini engellemekte ve toplumun kadınlara biçtiği bu pasif roller, onların sahip oldukları yeteneklere dair yanıltıcı bir algı yaratmaktadır (Mill, 1869). Bu bağlamda, tarım alanlarında çalışan işçi kadınların mücadelesi, sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir dönüşüm çağrısıdır ve bu dönüşüm, tarihsel önyargıların yıkılmasıyla mümkündür.

Elci zorbalığı, araştırmamda dikkate değer bir unsur olarak belirdi ve bu konuyu derinlemesine incelemeye karar verdim. Peki, kimdi bu elciler? Detaylı araştırmam, karanlığın bu eril sesinin arkasındaki kaynağa ulaşmamı sağladı: “Ağa”lar! Bölge, yıllara dayanan ağalık geleneğinin hüküm sürdüğü bir yerd. Arazi sahipleri, kendi küçük evrenlerinde güçlü bir sistem kurmuşlardı. Bu kişiler, bölgedeki zengin kesimleri temsil eden “ağa”lardı. Bu gücün karşısında duracak pek bir otoritede yoktu. Yani, araştırma sırasında elde ettiğim bilgiye göre, yönetim sistemi ile ağalar arasında bir örgütlenme söz konusuydu. Elciler, bu gücün “elçiliğini” üstlenen karanlığın uşaklarıydı. Onlar, ağaların taleplerini yerine getirmekle sorumlu, kadınların hayatlarını zorlaştıran baskı unsurlarıydı. Bu yapı hem kadınların iş gücünü sömüren hem de erkek egemen sistemin bir parçası olarak işlev gören mekanizma olarak karşımıza çıkıyordu. Elci zorbalığı ve ağalık geleneği arasındaki ilişkiyi anlamak, sahada gördüğüm zorlukların kökenine inmemi sağladı ve bu

durum araştırmamın yönünü belirleyerek daha derin bir toplumsal analiz yapma imkânı sundu.

Karanlığın Hükümü: Işığın Arayışı

Saha süreci, başlangıçta öngördüğümde çok daha karmaşık bir hal alıyordu. Gözlemlerim devam ederken Çukurova’daki tarım arazilerine düzenli olarak gidip gelmeye devam ettim. Elcilerin gözünde “okumuş, çok bilmiş” bir kadın olarak görülüyordum. Ancak, işçi kadınların gözünde farklı bir kimliğe bürünmüştüm. Artık işçi kadınlar için gururla bahsettikleri bir figür haline gelmiştim. Bu kadınlar, çoğu temel düzeyde eğitim almış, yaşamlarını arazilerde işçilik yaparak sürdüren bireylerdi ve onlar için “kadınlık” tanımı “işçilik” ile özdeşleşmişti.

Beni de kendi aralarında tanımlamalara başlamışlardı. Ancak, bu tanımlamalar başka bir anlam taşıyordu. Kadınlar, beni bir otorite figürü olarak görmüşlerdi. Onlara göre, ben bir bilim kadınıydım ve her şeyi bilen yetkin biriydim. Bu sıfatlar henüz bana ait olmasa da katılımcı kadınların beni konumlandıkları yer bu şekildeydi. Bu durum işleri çok daha karmaşıklaştırmıştı. Zira artık onların gözünde ben bir kurtarıcı, seslerini duyurabilecek ve sorunlarına çözüm bulabilecek biriydim. Bu algı, çalışmalarımı daha zor ve karmaşık hale getirdi.

Kadınların bana atfettiği “otorite” tanımı bambaşkaydı. Onlar için karanlığın karşısına dikilmiş bir figür olmuşum. Katılımcı kadınların şu söylemi çarpıcıydı: “*Sonunda sesimizi duyuracak birisi! Sizce bize yardım edecekler mi? Gerçi seni Hızır gönderdi.*” Bölge, mitolojik temelli efsanelerin ve gerçeküstü hikayelerin hâlâ canlı bir şekilde yaşadığı bir alandı. İnsanlar, kanıtlanması mümkün olmayan ama büyük bağlılık duydukları bu hikayelerin içinde yaşıyorlardı. Hikayelerin temelinde ise hep bir kurtarıcı figür vardı.

Araştırmacı olarak benim görevim düzeni değiştirmek değildi. Ancak onlara bunu nasıl hissettirmiştim? Bu sorunun cevabını bulmak zorundaydım. Bilimsel veriler ışığında bulgularımı elbette sunacaktım ama bu süreçte, beni bir kurtarıcı olarak gören kadınlara doğru ve dengeli bir şekilde bu gerçekleri aktarmam zaman aldı. Onların beklentileriyle bilimsel tarafsızlığımı koruma arasında hassas bir denge kurmam gerekiyordu.

Araştırmam sırasında bilimsel tarafsızlığı korumaya çalışsam da sahadaki kadınların bireysel hikayeleri ve yaşam mücadeleleriyle kurduğum bağ, araştır-

macı olarak konumumu sorgulamama neden oldu. Feminist kuram, tarafsızlık anlayışını eleştirerek, bilimsel bilgi üretiminde toplumsal bağlam ve güç ilişkilerinin nasıl göz ardı edildiğini ortaya koyar (Mill, 1869). Sahada tanık olduğum kadınların hikayeleri, feminist kuramın “kişisel olan politiktir” yaklaşımını somutlaştırır nitelikteydi. Kadınların tarım arazilerindeki emeği, görünmez kılınmış olmasına rağmen, toplumsal yeniden üretim süreçlerinin merkezinde yer almaktaydı. Feminist kuramın, tarafsızlık yerine yerel ve deneyimsel bilginin önemine yaptığı vurgu, bu çalışmada kadınların bireysel deneyimlerinin yapısal eşitsizliklerle nasıl iç içe geçtiğini görünür kılmamı sağladı.

Saha sürecim karmaşık bir düğüme dönüştü. Çukurova’da kadınların yoğun bir emek sömürsüne ve ayrımcılığa maruz kaldığı gerçeğiyle yüzleşmek, adaletsizliğin bu topraklarda ne kadar derin olduğunu fark ettirdi. Araştırmacı olarak bilgi peşinde koşmak, bilmenin insana güç kattığı düşüncesiyle yola çıkmıştım. Peki, bu güç neredeydi? Bazen bilmemek daha mı iyiydi? Oysa “Onlar” serimi başlatma sebebim adaleti aramak, adaletsizliği görünür kılmaktı. Kadınların gözünde adaletin “kılıcı”, “ışık” taşıyan bir kurtarıcı, Hızır’ın “eli”ydim ama bu sıfatlar bana ait değildi ve bunu anlatmak, kabul ettirmek epey bir zamanımı almıştı.

Bu kabulü sağlamak hiç kolay olmadı. Onların güçlü gördüğü kişi olarak aslında ben, içsel bir kavganın içindeydim. Bir noktada, onların da kavga etmelerini, başkaldırmalarını istedim. Ancak bunu dile getirmekte tereddüt ettim, çünkü başkaldırmalarının sonuçlarının ne olacağına dair cevapsız bir soru beni sürekli düşündürmeye başladı. Bu soruya cevap arayışım, birkaç yıl önce korkunç bir deneyimle sonuçlanan işçi kadınların hikayesine çarpana kadar devam etti. Bu hikâye, araştırmamı kişisel bir meseleye dönüştürmüştü bile.

Araştırmacı kimliğimi sahada, katılımcılarla bağ kurmaktan kaçınarak, mesafeli bir şekilde konumlandırmayı planlasam da bu konuda başarılı olamadım. Daha önceden örgütlenme çabalarına giren kadınlardan bazılarının, yetkili mercilere şikâyetinde bulunduktan sonra sistematik tehditlerle, ailelerine yönelik şantajlarla karşılaştıklarını ve bu baskılar sonucu şikâyetlerini geri çekmek zorunda kaldıklarını, bazılarının, buldukları bölgeden göç etmeye zorlandığını öğrendim. Bu aşamada, çalışmayı bırakıp pes etmeyi düşündüm.

Zamanla, katılımcı kadınların, var olduğu kanıtlan-

mayan mistik güçlerden medet ummalarını anlamaya başladım. Çünkü gerçekte onların yaşamlarında bir adalet yoktu. Gökyüzünden inen bir kurtarıcıya sığınmak, onların umut ettiği tek unsurdu. Bu noktada, onları gerçeklikle yüzleştirip bu “umut”tan mahrum bırakmalı mıydım? Yoksa, o hikayelerdeki “güçlü figür”ü beklemelerine izin mi vermeliydim?

Hiçbir güçlü ya da fantastik figür gelmeyecekti! Kadınların kendi ışıklarını göz ardı etmelerine ve acizce umut tacirlerinin hikayelerinde kaybolmalarına izin veremezdim. Her akşam arazi dönüşü, evlerine misafir olduğum her anda kendilerindeki gücü anlatmaya başladım. Anlattım, anlattım ve anlattım! Pes etmeden hem kendimi hem de bu araştırmayı bilimsel bir perspektiften onlara da anlatmaya devam ettim. Onlara, ışığın kendi içlerinde olduğunu, korkunun ve bastırılmalarının ötesine geçmeleri gerektiğini, kurtarıcı beklemenin bir acizlik olduğunu her akşam, yorucu arazi süreçlerinin ardından doğru kelimelerle ve sabırla ifade ettim. Ancak, bu anlatım karşı bir kabul görmedi. Yüzlerindeki ifadeler ve söyledikleri hep aynıydı: “*Peki, elbet bir gün bir hal olur.*” Bu şu demektir: Evet tamam “O” sen değilsin. Ama gelecek bir gün! Yöre halkının derinden bağlı olduğu bu “inanç”ın karışında hiçbir kelime, bilimsel bilgi ve anlatım galip gelemezdi. Bu ise çok daha başka incelenmesi gereken derin bir konuydu.

Araştırmamın amacı ve kapsamından kopmuş, farklı meselelerin çözümüne odaklanarak bu süreçte kaybolmuştum. Yönetilmesi oldukça zor bir saha sürecinde, çok yönlü ve birbiriyle iç içe geçmiş meseleler, bu topraklarda daha fazla akademik çalışmanın üretilmesinin ne denli önemli olduğunu açıkça ortaya koyuyordu. Ancak, bu süreçte yaşadığım rol çatışmaları, araştırmacı kimliğimle olan ilişkiyi sorgulamama neden oldu. Nihayetinde, araştırmamın esas hedefine yeniden odaklanabilmek adına geri çekilmeyi tercih ettim.

Perde Arkasında Kalanlar

Araştırmamı geri çekilip derinlemesine odaklanarak yürüttüğüm süreçte, tasarladığım her şeyi sahada uygulama fırsatı buldum. Araştırma amacı ile gözlemlerim ve bulgularım uyum içindeydi, ancak sahada karşılaştığım değişkenler, araştırmanın alt temaları haline geldi. Türkiye’de kadın emeği ve kadın kimliğine yönelik sistematik saldırının varlığı, kadının görünmezliği gerçeği bu süreçte içsel bir sorgulama ve derin bir farkındalık olarak karşıma çıktı. Mill (1869)’in de ifade ettiği gibi; “*Kadınların*

potansiyelleri yalnızca bireysel yaşamlarını değil, toplumu dönüştürebilecek bir güce sahiptir” (Mill, 1869). Ancak, bu potansiyel, kadınların tarım sektöründeki ikincil konumlandırılmaları nedeniyle yerince görünür ve etkin olamamaktadır.

Çukurova Bölgesi’ndeki tarım arazilerinde çalışan kadınlar, erkeklerle aynı yükü taşıırken aynı zamanda evde bakım rollerini de üstleniyorlardı. Kadın emeği, hayatın her alanında belirgin şekilde var olsa da bir kadın araştırmacı olarak onların uğradığı şiddet, ihmal ve istismar karşısında yalnızca gözlemci kalabilmem, beni içsel bir çöküşe sürükledi. Onların gözünde “güçlü” bir figür olarak konumlandırılmama rağmen, bu beklentiyi karşılayamamanın hüznü ve yetersizliği ruhumda derin bir iz bıraktı. Bu süreç, fiziksel olarak aşırı kilo kaybına, ardından sosyal hayattan geri çekilmeme neden oldu.

Sahada geçirdiğim bu dönemde, kişisel hayatımda da farklı beklentilerim ve heyecanlarım vardı. Ancak bu beklentilerin gerçekleşmemesi, beni daha da derin bir izolasyona itti. Yine de bu zor süreçte katılımcı kadınlardan biri, bende derin bir iz bırakan şu sözleriyle ayakta durmamı sağlamıştı: “Bizi merak etme. Biz, bu toprakların karanlığıyla sessiz ama derin bir mücadeleye devam edeceğiz. Üretim bizim kutsalımız. Bizi görmesinler, varsınlar. Biz bir şekilde var olacağız. Sen okumanı bırakma. Oku ki bizim çocuklarımıza, bu toprağa bizim gibi perde arkasında kalarak değil, öne atılarak hizmet edesin.”

Sahada çalışırken birden fazla duyguyu yönetmenin, araştırmacının seyrini doğrudan etkilediğini fark ettim. Ancak kendi hayat rutinimize daldıkça, ülkenin farklı yerlerinde dejenere olmuş hayatların ağırlığını kaldırmak için mental bir hazırlığa da ihtiyaç duyduğumuzu öğrendim. Her hikâye, araştırmacının karşısına çıkmaya hazır olmalı; çünkü her hikâye, derin bir insanlık gerçeğini taşıyor!

Kaynakça

Goffman, E. (1956). *The Presentation of Self in Everyday Life*. University of Edinburgh, Social Sciences Research Centre.

Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Anchor Books.

Mill, J. S. (1869). *The Subjection of Women*. London: Longmans Green.

Tekin, S. H., Güven, B., Özyeğen, M. K., Gozubuyuk, G. T., & Kabadayi, K. (2004). *Bir Derdim Var. Bir Derdim Var*. Türkiye: Rakun.

Wilkinson, S., & Kitzinger, C. (1996). *Representing the Other: A Feminism & Psychology Reader*. London: Sage Publications.

Yaşlıların Eş Kaybı Deneyimleri Üzerine Çalışırken Araştırmacının Konumu Üzerine Düşünmek

Nur Manolya Şen Çatalkaya

Anadolu Üniversitesi

Adres: Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Eskişehir

E-Posta: nur-manolya-sen@hotmail.com

Geliş Tarihi: 11 Eylül 2024 Kabul Tarihi: 19 Kasım 2024

Doi:10.5281/zenodo.14577787

Künye: Şen Çatalkaya, N M.,(2024). Yaşlıların Eş Kaybı Deneyimleri Üzerine Çalışırken Araştırmacının Konumunu Düşünmek. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 17-29.

 <https://orcid.org/0000-0003-3932-8495>

Özet

Bu çalışmada, yazarın doktora tez sürecinden yola çıkarak araştırmacının konumu ve yaklaşımı üzerine bir tartışma yürütülecektir. Bu kapsamda araştırma yönteminden ve saha sürecinden bahsedilecektir. Tezin konusu yaşlıların eş kaybı deneyimleri ve değişen sosyal destek ilişkileridir. Nitel araştırma yöntemlerinden temellendirilmiş kuram ile yürütülen çalışmada kesişimsellik, yaşam seyri ve kümülatif avantaj/dezavantaj (KAD) perspektiflerinden faydalanılmıştır. Yaşam seyri perspektifi, yaşlılık dönemiyle yaşamın erken dönemlerini ilişkilendirerek ele almayı; KAD ise erken dönemde karşılaşılan eşitsizliklerin veya fırsatların yaşlılığa birikimsel bir etkiyle nasıl taşındığı üzerinde düşünmeyi sağlamıştır. Kesişimsellik perspektifi, katılımcıların karşılaştığı eşitsizlikleri değerlendirirken cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum, medeni durum, eğitim ve sağlık durumu gibi farklı özelliklerin eş zamanlı olarak nasıl etkili olduğunu anlama ve aktarabilme noktasında imkânlar sunmuştur. Ayrıca bu perspektiflerin birlikte kullanılmasıyla literatür ile veri toplama ve değerlendirme süreci arasındaki bağın korunması, araştırma açısından literatürdeki birikim ile pratiğin etkileşimini zenginleştirirken; araştırmacı açısından teorik hassasiyetin gelişmesine katkıda bulunarak veri toplama ve yorumlama becerilerini geliştirmiştir. Temellendirilmiş kurama uygun bir araştırma sürecinin takip edilmesi ve farklı perspektiflerden yararlanılması, süreç boyunca, araştırmacının kendi konumunu ve katılımcılarla etkileşimini farklı açılardan değerlendirmesine olanak tanımıştır. Araştırma sürecinde edinilen deneyimlerin paylaşılması ile yapılacak benzer çalışmalar için faydalı olabilecek bir tartışma yürütmek amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler:

Yaşlanma • Eş kaybı • Yaşam seyri perspektifi • Nitel araştırma • Saha notları

Abstract

This study explores the researcher's position and approach, through the lens of the author's PhD dissertation process. Within this framework, the methodology and fieldwork processes are examined. The dissertation focuses on the experiences of older adults coping with spousal loss and the evolution of their social support networks. Conducted using grounded theory as a qualitative research method, the study integrates the perspectives of intersectionality, life course, and cumulative advantage/disadvantage (CAD). The life course perspective enables a comprehensive understanding of old age by linking it to earlier stage of life, while the CAD examines how early-life inequalities or opportunities create cumulative effects that extend into old age. Intersectionality adds depth to this analysis by highlighting how multiple, intersecting factors – such as gender, age, socio-economic status, marital status, education, and health- simultaneously shape the inequalities experienced by participants. By employing these perspectives together, the study maintains a strong alignment between theoretical frameworks and the processes of data collection and analysis. This approach not only enriches the dialogue between academic literature and empirical practice but also enhances the researcher's theoretical sensitivity and methodological rigor, fostering stronger data collection and interpretation capabilities. The application of grounded theory, coupled with the integration of diverse theoretical perspectives, allowed the researcher to critically reflect on their own positionality and interactions with participants throughout the research process. By sharing the experiences and insights gained during the study, this work aims to contribute to the development of future research in similar fields, offering methodological

Keywords:

Aging • Spousal loss • Life course perspective • Qualitative research • Field not

Giriş

Nitel araştırmalarda araştırmacının kendi konumu, düşünceleri, değerleri ve yargıları üzerine düşünme becerisini geliştirebilmesinin, araştırmacının daha iyi bir şekilde sonuçlanması açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır (Cairns-Lee, Lawley, ve Tosey, 2021; Crooks vd., 2024). Bu konuda, farklı paradigmalardan veya eleştirelilik, konumsallık, özdüşünümsellik gibi sorgulama biçimlerinden faydalanılabilmektedir. Temellendirilmiş kuramda veri toplama ve veri analizinin eş zamanlı yürütülmesi, sürekli karşılaştırma metodunun kullanılması ve teorik hassasiyete önem verilmesi de önemli imkânlar sağlamaktadır. Bu yazıda, araştırmacının konumu ve rolü üzerine düşünmenin önemi, saha, yöntem ve perspektifler açısından doktora tezi sürecinde edinilen deneyimler çerçevesinde belli başlı noktalarıyla ele alınacaktır. Bu amaç doğrultusunda temellendirilmiş kuramın sağladığı imkânlarla ve kullanılan perspektiflerden nasıl faydalandığına değinilecektir.

Nitel araştırma sürecinde araştırmacı, belirlediği araştırma konusu doğrultusunda karmaşık ilişkilerin ve etkileşimlerin hâkim olduğu bir alandan spesifik bir olguya yönelik veri toplamaya başladığında, araştırmayı şekillendirecek olan fikirler de tüm bu etkileşimlerle beraber cereyan etmeye başlar. Araştırmacı, araştırmanın başlangıcından itibaren sahip olduğu dünya görüşü, yargılar ve sosyalleşme sürecinde edindiği aşinalık gibi özneliliğiyle ilgili unsurlarla araştırmayı yönetir; süreç içinde edindiği yeni deneyimler, fikirler ve beceriler ile araştırmanın gidişatını belirler. Bu sebeple araştırmacının rolünü anlamak, etkileşimleri değerlendirebilmek ve araştırmada bunları ifade edebilmek gerekir. Nitel araştırmalarda öznellik ve bağlam önemli olduğu için araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliğini sağlamak açısından da araştırmayı şekillendiren başlıca hususlardan ve araştırmacının etkisinden bahsetmek önemlidir. Araştırma raporunun hacmini azaltmak, araştırma süresinin kısıtlı olması veya süreci kavrayabilme ve aktarabilme konusunda belirleyici olan bilgi ve becerileri edinememe gibi sebeplerle bazı araştırmalarda araştırmacının yaklaşımı, katılımcıların özellikleri, araştırma süreci gibi önemli konular son derece sınırlı şekilde ifade edilebilmektedir. Bilhassa yeni araştırmacılar açısından bu şekilde yürütülen çalışmalarla karşılaşmak, araştırmacının sahayla etkileşimine dair belli başlı hususların aktarılmasının araştırma açısından önemli olduğunu gözden kaçırmaya yol açabilir.

Antropolog Bronislaw Malinowski'nin Trobriand Adaları'nda tuttuğu günlüğün ortaya çıkması, araştırmacının kendi katılımını ve özneliliğini ele almasına dair önemli bir geçişi temsil etmektedir. Malinowski, etnografik monografisinde yerlilerin insanlığını yüceltirken günlüğünde kaba ifadelerle özne yargılarını dile getirmiş ve bu yorumları monografisinde sürdürerek araştırma üzerindeki etkisini görünmez kılmıştır. Bu durum, araştırmacıların kendi deneyimlerini ve bakış açılarını ele almanın önemini ortaya koyan kritik bir dönüm noktası olmuştur (Nazaruk, 2011). "Katılarak gözlem"den "katılımın gözlenmesi"ne (*the observation of participation*) (Atay, 2016, s. 12) doğru gerçekleşen bu geçişle araştırmacının sürece katılımı ve özneliliği, ürettiği bilgiyi ve araştırma seyrini şekillendiren önemli unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla özne deneyim ve düşünceleri ifade etmenin daha derin ve anlamlı sonuçlar elde etmeye katkı sağlayacağı söylenebilir. Araştırmacının konumu ve araştırmacı ile katılımcılar arasındaki etkileşim, süreci belirleyen önemli unsurlar arasında olduğu için (Toma, 2000; Mruck ve Breuer, 2003) araştırmacıların bu konularda yapacağı deneyim paylaşımları ve değerlendirmeler daha iyi çalışmaların ortaya çıkmasını sağlayabilir. Bu öneme binaen bu yazıda, araştırmacının konumu ve etkileşimler üzerine bir tartışma yürütülürken saha deneyimlerine de yer verilecektir.

Kısaca bahsetmek gerekirse, araştırmada yaşamının bir döneminde eş kaybını deneyimlemiş yaşlıların bu deneyimlerine ve değişen sosyal destek ilişkilerine odaklanılmıştır. Nitel bir araştırma olarak tasarlanan çalışmada temellendirilmiş kuram yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılar amaçlı, kartopu ve teorik örnekleme teknikleriyle belirlenmiştir. 60 yaş üzeri 20 kadın ve 14 erkek olmak üzere 34 kişiyle yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Kovid-19 pandemisi öncesinde tasarlanan araştırmanın veri toplama aşaması, 65 yaş ve üzeri ile kronik rahatsızlığı olanlara yönelik 2020 Mart ayında başlayan sokağa çıkma yasağı sebebiyle yaşlılarla yüz yüze görüşme imkânlarının sınırlı olduğu bir dönemde başlamıştır. İlk katılımcılarla telefon ile gerçekleştirilen görüşmelerde mümkün olduğunca kapsamlı ve derinlemesine bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Temellendirilmiş kuram ile yürütülen araştırmada, veri toplama ile veri analizi süreci eş zamanlı devam etmiştir. Yüz yüze görüşme imkânının sınırlı olması, veri toplama süreci ve veri analizi gibi metodolojik konularla ilgili okumaların ve litera-

tür taramasının devam etmesi sebebiyle ilk görüşmelerden elde edilen verilerin analizi ve yeni görüşmelerin gerçekleştirilmesi zaman almıştır. 2020-2022 yıllarında yürütülen 9 görüşmeden 3'ü, araştırma kapsamında belirlenen kriterlere uygun olmadığı için iptal edilmiştir. İlerleyen zamanda, yaşlılarla yüz yüze görüşebilme olanağının artması ve araştırmacının veri toplama ile veri analizine dair yetkinlik kazanmasıyla veri toplama ve analiz süreci hızlanmış, 2023 yılı sonunda toplamda 34 katılımcıya ulaşılmıştır. Ancak zaman zaman analiz esnasında, çeşitli konuların derinleştirilmesi ihtiyacı ortaya çıktığında katılımcılarla yeniden iletişime geçildiği için veri toplama sürecinin 2024 yılı başında tamamlandığı söylenebilir. Araştırmanın veri toplama ve analiz sürecinin uzun sürmesi, özellikle pandeminin etkisinin yoğun olduğu ilk dönemlerde görüşülen katılımcılarla yapılan görüşmeleri yeniden ele almak için bir fırsat sağlamıştır. Bu bağlamda, telefon ile görüşülen ilk katılımcılarla yüz yüze görüşmelerin gerçekleştirilmesi ile daha derinlemesine verilerin elde edilmesi mümkün olmuştur. Pandeminin katılımcıların hayatını etkileme durumu dikkate alındığında, ilk görüşmecilerle yeniden görüşmek, araştırmanın güvenilirliğini artırmanın bir yolu olarak değerlendirilmiştir.

Katılımcı grubuna dair genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; katılımcılar sosyo-ekonomik durumları, eğitim durumları, sosyal ağları ve destek ilişkileri bakımından oldukça geniş bir çeşitlilik sergilemektedir. Ancak genel bir değerlendirme yapıldığında, bilhassa kadın katılımcılar arasında, önemli bir kısmının eğitim düzeyinin düşük olduğu ve sosyo-ekonomik olarak orta ile alt gruplarda değerlendirilebilecek gelir ve geçim imkânlarına sahip olduğu söylenebilir. İleri düzeyde bakıma ihtiyaç duyan az sayıdaki katılımcı dışında, çoğu katılımcının çeşitli sağlık sorunları olsa da bu durumun gündelik yaşamları üzerinde ciddi bir belirleyici olmadığı görülmektedir. Katılımcıların yaşamlarını şekillendiren önemli etmenlerin toplumsal cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, eğitim durumu ve sosyal ağlarının niteliği olduğu ifade edilebilir. Araştırma sürecinde kesişimsellik, yaşam seyri ve kümülatif avantaj/dezavantaj perspektifleri önemli kazanımlar sağlamış, araştırmacının kendisine, katılımcılarla kurduğu etkileşime, veri toplama ve analiz süreçlerine yönelik düşüncelerini zenginleştiren kaynaklar olmuştur. Yaşlılık yerine yaşlanma sürecine odaklanmayı sağlayan bu perspektiflerden yararlanmak, katılımcılara sorulan soruların geniş kapsamlı olmasına yol açmış, bu durum veri

hacmini de etkilemiştir. Veri hacminin büyümesi analiz sürecini zorlaştırırsa da bu yöntemle ilerlemek, katılımcıların güncel durumunu şekillendiren farklı faktörleri daha bütüncül bir perspektifle görmeyi sağladığı için, veri toplama süreci boyunca bu yaklaşım korunmaya çalışılmıştır. Veri toplama ile veri analizi sürecinin eş zamanlı ilerlemesi araştırmacının kendisi, araştırma soruları, katılımcılarla etkileşimi ve perspektifler gibi konular üzerine her aşamada düşünerek ve bunları kaydederek devam etmesini sağlamıştır. Bir sonraki bölümde araştırmacının konumu ve temellendirilmiş kurama ilişkin deneyimlerden bahsedildikten sonra yaşam seyri ve kesişimsellik perspektiflerinin katkıları ele alınacaktır.

Araştırmacının Konumu

Araştırmayı şekillendiren temel unsurlar arasında tercih edilen paradigma, buna uyumlu olarak belirlenen yöntem ve araştırmacının benimsediği konum yer alır. Bilimsel bir araştırmanın hangi yöntemle yürütüleceği bazı temel varsayımlarla ilişkilidir. Bilimsel araştırmaların temelinde gerçekliğin ne olduğuna, ona nasıl ulaşılabileceğine dair ontolojik kabuller; bu sorular ekseninde şekillenen, bilginin doğasının ne olduğuna veya ne kadarının ulaşılabilir olduğuna yönelik epistemolojik kabuller ve bilgiye nasıl, hangi yolla ulaşılabileceğine dair metodolojik kabuller bulunur (Grix, 2002; Dikeçli, 2009). Her paradigma ontoloji, epistemoloji ve metodoloji ile ilgili farklı kabullere sahiptir. Dolayısıyla neyin araştırılacağı, neyin bilinebileceği, hangi verinin toplanacağı, ne ile toplanacağı gibi araştırma tasarımıyla ilgili aşamalar benimsenen paradigmanın varsayımlarıyla beraber şekillenir. Bu süreç araştırmacının konumunu, dolayısıyla saha ile kuracağı temas biçimini de etkiler.

Nitel metodolojilerde araştırmacının konumu önemli bir yer tutar (Dwyer ve Buckle, 2009). Araştırmacının konumunu tanımlaması ve bunu ifade etmesi, katılımcılarla nasıl etkileşim kurduğuna ve araştırmayı nasıl yürüttüğüne dair fikir vermesi açısından değerlidir. Bu yazının konusu olan tez çalışması nitel bir araştırma olarak tasarlandığında araştırmacı da süreç içinde inşacı bir yaklaşım benimseyerek kendisini 'eş-inşacı' olarak konumlandırmıştır. Araştırmacı, bu yaklaşım ile dikkatini her bağlamda değişme ihtimali olan kendi konumuna, rolüne ve katılımcılarla etkileşimine yöneltmeye çalışmıştır. Araştırmacının, süreci inşa eden taraflardan birisi olarak kabul edilmesi, onun değer

yargılarından tamamen sıyrılarak araştırma sürecine dahil olabileceğini varsayan bir anlayışın aksine; araştırmacının belirli bir dünya görüşüne, öznel yargılara ve değerlere sahip olduğunu ve buna göre bir yörüngede ilerlemeye eğilimli olabileceğini varsaymak anlamına gelir. Ancak bu varsayım; (1) araştırmacının süreci manipüle ettiği veya edebileceği şeklinde yorumlanmamalı ve (2) nesnelcilikten topyekûn bir vazgeçiş gibi düşünülerek inşacı yaklaşımların uç rölativist pozisyonlarını benimseme zorunluluğu olarak görülmemelidir. Feminist metodolojide yürütülen tartışmalar geleneksel nesnelci anlayışın sorununun “fazla titiz ya da fazla “nesnelleştirici” olması değil “yeterince titiz veya nesnelleştirici olmaması” (Harding, 2019, s. 55; Haraway, 2010) olduğunu iddia ederken bilim camiasında kabul gören nesnelcilik anlayışının kendisinin tarafı olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla buradaki mesele de araştırmacının da katılımcılar gibi belirli algılama biçimlerine, değerlere veya yargılara sahip olduğunu kabul ederek bunları tartışmaya açmaya çalışmaktır.

İnşacı/yapılandırmacı yaklaşımlarda öznel konular ve anlam üretimi önemli olduğu için bu yaklaşımlarla uyumlu metotlarda da araştırmacının rolü, katılımcılarla etkileşimi ve anlam oluşturma süreci üzerine düşünmek, diğer bir deyişle “nesnelleştiren öznenin bilimsel nesnelleştirilmesi” (Bourdieu, 2012, s. 82) olarak ifade edilebilecek özdüşünümselliği uygulamak gerekir (Gentles vd., 2014, s. 4, 5). Dolayısıyla nitel araştırmalarda özdüşünümselliğe ihtiyaç olduğu son derece açık olduğu için araştırmacılar özdüşünümselliğin olup olmaması üzerinde değil, ‘nasıl’ olabileceği üzerinde durmaktadır (Finley, 2002, s. 212). Ancak az önce de belirtildiği gibi, modern anlamda bilim olarak kabul edilen şeyin araştırmacının öznelliğinden yalıtılmış olma zorunluluğu içerdiği veya yalnızca bu şekilde bilimsel bir araştırma yapılabileceği algısı devam ettiği için bu etkenlerin farkına varılması ve nihayetinde araştırmacının kendisinden bahsetmesi zorlaşabilmektedir (Mruck & Breuer, 2003, s. 191).

Tez sürecinde özdüşünümselliğin nasıl şekillendiğine değinmek gerekirse; başlangıçta, araştırmacının konumu, etkisi, katılımcılarla etkileşimi gibi konular üzerine düşünerek ilerlemek, araştırmacının nesnellik anlayışının ölçütünün, pozitivist nüanslar taşıyan klasik temellendirilmiş kurama (Mills, Bonner, & Francis, 2006) yakın olması sebebiyle bazı açılardan zor olmuştur. Klasik veya Glaseri geleneğinde araştırmacının mümkün olduğunca objektif

olması gerektiği vurgusu, literatürle kurulan ilişki-den araştırmacının konumu ve etkileşimlerini ele almaya yönelik yaklaşımına kadar etkili olmuştur. Araştırmacının ön okuma yapmaması gerektiğinin vurgulanması veya teoriyi ‘zorlamak’ ile oluşturmak arasında araştırmacının objektif duruşunun belirleyici olacağı yönündeki tartışmalar (Glaser & Strauss, 1967) araştırmada ihtiyaç duyulan düşünsel yaklaşımın kazanılmasını zorlaştırmıştır. Bu sebeple ilerleyen süreçte inşacı temellendirilmiş kuram benimsenmiş, (öz)düşünümselliğe alan açan bu yaklaşımla ilerlemek araştırmacının konumu ve etkisi üzerinde daha dikkatle durmayı mümkün kılmıştır (Tablo 1).

Temellendirilmiş kuram ile çalışırken zamanla verilerde tekrar eden yerlere ve oluşan kategorilerin doygunluğuna yönelik bir ilgi oluşmuştur. Bu esnada ham veriden tamamen kopmadan soyut düzeylere geçmenin önemli olduğu anlaşılmıştır. Tezde, veri analizi için MAXQDA 2022 programı kullanılırken ilk görüşmeler kodlandıkça kod yoğunluğunun temel alındığı bir yol izlenmiş, yoğun kodlar arasında nasıl bir ilişki olduğu üzerinde durmaya başlanmıştır. Niceliksel bir yoğunluğun olması, ele alınan fenomende öne çıkan noktaları göstermesi, bunların tekrarlandığını vurgulaması ve nihayetinde oluşturulan kategorilerde doygunluğa ulaşılarak ortaya koyulan iddiaların güçlendirilmesi açısından önemlidir. Ancak tekrarlanma oranına odaklanılarak yapılan bir çıkarım, daha az dile getirilmiş olmasına rağmen araştırılan konu için temel öneme sahip bir ifadeyi, ilişkiyi veya farklı bir bağlamın ürünü olan eşsiz bir deneyimi gözden kaçırmaya, dolayısıyla niceliksel yoğunluğun dışında kalan deneyimlerin ve düşüncelerin araştırma raporunda yer bulamamasına sebep olabilir. Teoriye doğrulamak amacıyla odaklanılan yerler, nihayetinde araştırmacının konumunun, deneyiminin, düşüncelerinin, katılımcılarla etkileşiminin ve analiz etme biçiminin dikkatten kaçmasına yol açabileceği gibi zıt argümanların veya farklı bağlam ve ilişkilerin görülmesini de engelleyebilir. Kodlar aracılığıyla gittikçe daha soyut bir düzeye geçilmesi teorinin oluşumu için önemlidir, ancak bu noktada verinin asli önemde olduğunu unutmamak gerekir. Programların nasıl kullanıldığıyla da ilişkili olabilecek bu sorunları (Konopásek, 2007) aşmak için ham veriyi ve yoğunluğu az olan kodlarla ilişkiyi kesmemek, araştırmacının konumu, düşünceleri ve analizleri üzerinde dikkatle düşünmek, varsayımları gözden geçirmek, farklı bakış açıları kazanarak sık sık görüşmelere dönmek, süreç boyunca kuramsal not

tutmak veya farklı kişilere danışmak gibi yollar izlenebilir.

Veri analizinin ilk aşamalarında kod yoğunluğuna odaklanmak, araştırma için önemli olan bazı verilerin arka planda kalmasına yol açmıştır. Bu durumu fark etmek araştırmacının yaklaşımını yeniden şekillendirmiştir. Tez izleme komitesinde yer alan öğretim üyeleri araştırmacının bu eğilimine yönelik farkındalık kazanmasına önemli katkılarda bulunmuş, araştırma raporunda sahanın konuşmasını teşvik ederek nesnellüğün ölçütünü nicelikten veya tekrarlanan unsurlardan özneliği, bağlamı ve ilişkileri tartışmaya açmaya doğru yönlendirmişlerdir. İnşacı temellendirilmiş kuram ve düşünümSELLİK literatürü de bunun ‘nasıl’ olabileceğine dair fikir vermiştir. Örneğin ilk analiz sürecinde, katılımcıların yeniden evlilikle ilgili deneyim ve düşünceleriyle ilişkili çeşitli kodlar ortaya çıkmıştır. Bu kodlar arasında yalnızlık, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, bakım gibi konularla ilişkili kodlar yoğunken daha az yoğunluğa sahip olan dezavantajlı konumda olma veya dışlanma ile ilişkilendirilebilecek kodlar arka planda kalmıştır. Daha az yoğunluğa sahip kodları bir kenara bırakmak yerine bütünsel bir yaklaşımla araştırma ile bağını kurmaya çalışmak, görüşmenin yapıldığı ana ve katılımcıların düşüncelerini şekillendiren daha kapsamlı toplumsal ilişkilere ve inşalara dair bir ilgi uyandırmıştır.

Örneğin; arkadaşlarının kendisine, iki yetişkin çocuğu dışında ‘kimi kimsesi olmayan’ İranlı bir kadınla evlenmesini önerdikleri 70 yaşındaki Hasan¹ ile gerçekleştirilen görüşmenin analizinden bahsedilebilir. Öncelikle Hasan’ın bu konuyu konuşabilmesi, görüşme esnasında araştırmacıyla beraber orada bulunan araştırmacının eşi ile Hasan arasındaki arkadaşlığın bir sonucu gibi görünüyordu. Hasan, “Sen biliyor musun o mevzu?” diyerek arkadaşına yönelik bir sohbet başlatarak konuya girmişti. Daha sonra başka bir erkek katılımcı tarafından “mahrem” olarak ifade edilecek bu konuyu Hasan’ın bir aracı dolayımıyla konuşması, erkeklerle bir kadın araştırmacı olarak görüşürken bazı konuları derinleştirmekte zorluklarla karşılaşılacağını da gösteriyordu. Hasan, görüşmenin devamında, arkadaşlarının kadının dezavantajlı durumunu nasıl anlattığını ifade etmişti. Ancak Hasan, aldığı duyular sebebiyle evlenmekten vazgeçtiği anı şu şekilde dile getirmişti: “Şimdi güzellik salonu deyince orada duracaksın. Kimi kimsesi yok. Hiçbir yerden geliri yok, e bir şeyi yok. Böyle bir bayanın güzellik salonunda ne işi var?!” Hasan’ın yorumuyla, güzellik salonuna gitmek pahalı bir şeydi ve erkeklerinki bile çok pahalıyken hiçbir yerden geliri olmayan bir kadın oraya nasıl gidebiliyordu? Katılımcının bu ifadesine karşılık İranlı kadınların güzelliğe ve estetiğe olan ilgilerini vurgulamam ve

¹ Katılımcının kimliğini gizli tutmak amacıyla katılımcılara takma isimler verilmiştir.

Araştırma Aşaması	Sorun	Araştırmacının öz değerlendirmesi	Çözüm
Araştırmanın ilk tasarımı ve ilk görüşme deneyimi	Klasik temellendirilmiş kuramın nesnel/objektif epistemolojik yaklaşımı ile gözlemci olarak araştırmacı kabulünün araştırmacının ihtiyaçlarıyla ve araştırmacının tercihleriyle uyumlu olmaması süreci ilerletmeyi zorlaştırıyor. Bu şekilde araştırmacının etkisini analiz etmek yüzeysel açıklamalara yol açabilir.	İlk görüşme deneyimimde süreci sadece araştırma sorularını sorarak objektif bir şekilde yürütmeye çalışsam da görüşmeyi etkilediğim anlar oldu. Bu durumu değerlendirebileceğim kaynaklara ihtiyacım var. Süreci etkileyen unsurları fark etmek ve bunları değerlendirebilmek daha iyi görüşmeler yürütmemi sağlayabilir.	İnşacı temellendirilmiş kuramın epistemolojik yaklaşımı ve araştırmacıyı “eş-inşacı” olarak tanımlaması bu çalışma için daha uygun görünüyor. Literatürden faydalanma konusunda esneklik sağlıyor. DüşünümSELLİĞE alan açtığı için araştırmacının etkisi ve etkileşimler değerlendirilebilir. Çözüm; araştırma tasarımını buna göre yeniden düzenlemek.

Tablo 1: Araştırmanın başlangıcında karşılaşılan sorunlar ve çözüm süreci

bu ilgileri sebebiyle onlar için bu durumun çok olası bir durum olduğunu söylemem de benim İranlı kadınların güzellik anlayışıyla ilgili yargılarımı yansıtıyordu. Diğer taraftan bu konudaki yorumlarım ve ek sorularım güzellik salonuna gitmenin bir sebep olarak kabul edilemeyeceği gibi bir iddiam olduğu hissi uyandırıyor. Görüşme ilerledikçe bakım konusu öne çıkıyor, evleneceği kadını kendine bakacak hemşire gibi düşünmesinin de doğru olmayacağını, onun da gezmek, alışveriş yapmak gibi taleplerini karşılamak gerektiğini ifade ediyordu. Dolayısıyla görüşmenin şekillendiği bağlama ve bir kadın araştırmacı olarak katılımcıyla kurduğum iletişime odaklanmak meselenin farklı boyutlarını görmeyi sağlıyordu. İlerleyen görüşmelerde iki erkek katılımcının, yine arkadaşlarının girişimiyle, başka bir dezavantajlı grup olarak Suriyeli kadınlarla evlilik konusundan bahsetmeleri benzer bir duruma işaret ettiği için dikkat çekiciydi. Başka bir gün yaşlı bir erkeğin ‘devlet maaş verdiği için beridir evlenecek kadın bulamıyoruz’ dediğine ve daha sonrasında da başka bir erkeğin, evlenmek üzere olan erkek arkadaşının müstakbel eşinin ailesi olmayan bir kadın olması sebebiyle ona “çöpsüz üzüm” dediğine şahit olmak kadın-erkek ilişkilerinde tahakkümü sağlayacak ve/veya sürdürececek konumsalılıklara yönelik bir arzu olduğu üzerinde düşündürdü. Ataerkil tahakküm ilişkisinin ve geleneksel iş bölümünün avantajlı tarafında olmayı sürdürme istekleri, güç ilişkilerinin nasıl kurulacağını ifade eden beklentilerine yansıtıyordu. Sosyo-ekonomik olarak güçlü bir erkek ile aile bağları zayıf, sosyo-ekonomik durumu düşük ve dezavantajlı bir konumda olan göçmen bir kadın arasında kurulacak bir ilişkinin, arkadaşları olan diğer erkekler tarafından da kabul görmüş ve teşvik edilen bir ilişki olması erkeklerin kadının bedeni ve emeği üzerindeki tahakkümünü pekiştirecek ve yeniden üretecek olanaklara ulaşmada birbirleriyle iş birliği içinde olduklarını da göstermekteydi. Örneğin verildiği bağlama dönersek, daha az ilişkili olduğu düşünülen kodları kenarda tutmak yerine araştırmanın bütünlüğündeki yerine odaklanmak ve bağlam ile etkileşim üzerine düşünmek araştırmaya ve araştırmacıya önemli katkılar sağlayabilir. Kodların, kod yoğunluklarının ve doygunluğun önemli olmasıyla beraber asıl olanın veri olduğunu hatırlamak bütünlüğü korumada yardımcı olabilir.

Düşünümsel bir şekilde ilerlemekle birlikte araştırmacının konumuna, etkileşimlere ve analize yönelik yaklaşımını besleyen kaynaklar olarak perspektif ve yöntemlerden de faydalanılabilir. Temellendiril-

miş kuram söz konusu olduğunda eğer araştırma tasarımıyla ilgili özel bir sebep yoksa, perspektif veya teorilerin araştırmayı kısıtlayacak şekilde kullanılmamasına dikkat etmek gerekir. Farklı temellendirilmiş kuram yaklaşımlarının ortaya çıkmasıyla farklı kaynaklardan faydalanmaya dair yürütülen tartışmalar son yıllarda daha çok çeşitlilik göstermektedir. Bu çalışmada da farklı perspektiflerden faydalanılmıştır. Sonraki bölümde temellendirilmiş kuram ele alındıktan sonra kısaca perspektifler üzerinde durulacaktır.

Temellendirilmiş Kuram ve Metodolojik Düşünümsellik

Temellendirilmiş kuram yöntemine uygun olarak araştırma aşamalarının takip edilmesi, araştırmacının düşünceleri ve etkisi üzerinde daha çok durmaya imkân tanırken sahada karşılaşılan farklı bağlamlar ve uzmanlardan alınan öneriler, araştırma boyunca metodolojik tercihler üzerinde düşünmeyi sağlamıştır. Katılımcıların yaşam seyrini anlamak ve etkileşimleri daha iyi değerlendirebilmek için perspektiflerden faydalanmaya karar verilmiştir. Bu bölümde temellendirilmiş kuram araştırmacının konumu ve metodolojik düşünümsellik açısından ele alınacaktır.

Temellendirilmiş kuram ile yürütülen bir araştırmada ilk veriler toplandıktan sonra bu veriler analiz edilerek kod ve kategorilere ulaşılır. Ulaşılan kod ve kategoriler doğrultusunda teorik örnekleme yapılarak yeniden veri toplama aşamasına geçilir ve toplanan yeni veriler analiz edilir. Bu süreç bir veya daha fazla çekirdek kategori sağlanıncaya ve doygunluğa ulaşıncaya kadar devam eder (Engler, 2011; Urquhart, 2013). Temellendirilmiş kuramda verilerin analizi için tüm verilerin toplanmasını beklemek yerine veri toplama ile analizin eş zamanlı devam etmesi ve analiz sürecinde sürekli karşılaştırma (constant comparison) metodunun kullanılması araştırmacının yaptığı görüşmelerde sorulara, kendisine, katılımcılarla etkileşimine ve analizine dair çıkarımlar yapmasına imkân sağlamaktadır. Araştırmacı, örneğin, sorulması gereken önemli bir soru olduğunu fark ederek veri toplama aşamasının başında soruları düzenleyebilir veya yönlendirici bir davranışta bulduysa bu konuda farkındalık kazanarak sonraki görüşmelerde daha dikkatli olabilir. Bir önceki bölümde ifade edildiği gibi; araştırmacı analiz esnasında metodolojiyle ilgili bir değişim ihtiyacını veya uyumsuzluğu fark ederek araştırma tasarımını yeniden düzenleyebi-

ilir. Toplanan veriler analiz edilirken satır satır veya paragraf paragraf kodlama gibi tekniklerden yararlanmak, veriler üzerinde dikkatle düşünmeyi teşvik ederek teorik hassasiyeti geliştirirken aynı zamanda görüşmeler hakkında daha doğru tespitler yapılmasına olanak tanır. Araştırma sürecinin ampirik aşamalarında harcanan bu efor, veriye temellendirilmiş daha iyi bir kavramsal çerçeve oluşturulmasını desteklemektedir.

İlgili tez açısından değerlendirildiğinde, inşacı temellendirilmiş kuram yaklaşımı benimsendikten ve araştırmacı eş-inşacı olarak konumlandıktan sonra yapılan ilk görüşmeleri araştırmacının konumu açısından değerlendirmek, her etkileşimde alınan rol üzerinde düşünmeyi sağlamıştır. Konu eş kaybıyla ilgili olduğu için katılımcıları duygusal olarak yormadan süreci yönetmek araştırmacının önemli bir sorumluluğu olmuştur. Herkesin farklı deneyiminin olduğu, dolayısıyla hassas konuların da herkes için aynı hassasiyet derecesine sahip olmayacağı bilinse de eş kaybını konuşurken olası bir riskle karşılaşma durumunda kimseyi incitmek için birtakım seçenekleri önceden düşünmüş olmanın önemli olduğu deneyimlerle kavranmıştır. Başlangıçta böyle anlarla karşılaşan araştırmacı ilk olarak konuyu değiştirme yolunu izlemiştir. Telefon ile gerçekleştirilen ilk görüşmede konu ölüme geldiğinde ve görüşmecinin ses tonu değiştiğinde konu değiştirilmeye çalışılmış ve sağlıkla ilgili sorular sorulmuştur. Görüşmeci, sağlık üzerine konuşurken de eşinin vefatını hatırlayıp yaktığı ağıtları tekrarlayınca, uzun süren bir görüşme olduğu ve yorulmuş olabileceği ifade edilerek ilerleyen günlerde görüşmeyi tamamlamak teklif edilmiştir. İlk görüşme analiz edilirken, konuyu değiştirerek konuşmaktan

kaçınmanın her zaman doğru bir yol olmayabileceği fark edilmiştir. Katılımcının kendisi veya hayatıyla ilgili bir sorun teşkil etmeyecek şekilde görüşme sürecini yönetmek etik bir sorumluluktur. Ancak diğer taraftan ısrarla görüşmeyi ertelemeyi talep eden kişi olmak da sorunlu olabilir. Duyguların belirgin olduğu anları topyekûn problem çıkabilecek anlar olarak ele almak ve konuyu kapatmak, konuyu konuşulamaz hale getirmektedir. Dolayısıyla duygusal anları problem olarak görmekle duygusal anları problemlile hale getirecek şekilde yönetmek farklı şeylerdir. Diğer taraftan, katılımcı ile samimiyeti tesis etmenin görüşmenin gidişatı için önemli olduğu bir noktada ısrarla görüşmeyi ertelemek, katılımcının anlatacaklarını ve duygularını kesmek doğru bir müdahale olmayabilir. Ayrıca etkileşim esnasında hiyerarşik bir durum olduğu iması taşıyan bir araştırmacı-araştırılan ilişkisinin kurulması, deneyimlerini paylaşma motivasyonu ile araştırmaya katılanların, yapılandırılmış veya olması gereken formel bir atmosfer olduğu kanısı edinmelerine sebep olarak sınırlı paylaşım yapmalarına yol açabilir.

İkinci olarak, konuyu değiştirmek her zaman işe yaramayabilir. İlk görüşmedeki bağlamda konuyu değiştirmek amacıyla sorulan sağlıkla ilgili sorular katılımcının yeniden eşinin vefatına dönmesine sebep olmuştur. Çünkü katılımcının çevresinde, torununa baktığı için kocasına iyi bakmadığını ve onun yüzünden öldüğünü söyleyen yakınları bulunmaktaydı. Bu sözler katılımcıda pişmanlık ile kendini savunma arasında gidip geldiği bir konuya dönüşmüştü. Doğrudan ölümü konuşmak yerine sağlık üzerinden konuşmayı denerken de yoğun duygularla karşılaşmak, her konunun katılımcıla-

Araştırma Aşaması	Sorun	Araştırmacının öz değerlendirmesi	Çözüm
Analiz (kodlama süreci)	Kodlama konusundaki teknik yaklaşımın sosyal bağlamı ve etkileşimleri arka planda bırakma riski var.	Kodlama süreci ilerledikçe soyutlama düzeyine geçerken öne çıkan kodlara odaklanıyorum. Ancak bu şekilde araştırma için önemli olabilecek bağlam ve detayları kaçırabilirim.	Kod yoğunluğuyla beraber bağlamı ve etkileşimleri değerlendirmek için tekrar veriye dönerek ilerlemek, kodların açıklamalarında öne çıkan detayları not almak, araştırmaya bütünsel bir perspektifle yaklaşmak ve uzman desteğine başvurmak.

Tablo 2: Analiz sürecinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm süreci

rın duygularını yoğunlaştıracak bir bağlama sahip olabileceğini, dolayısıyla her görüşmenin kendine has bir bağlamı ve doğası olacağını göstermiştir. Sonraki görüşmelerde ölümle veya sağlıkla ilgisi olmayan konularda da yoğun duygusal anların yaşandığı farklı bağlamlar olmuştur.

Literatürde yer alan tartışmalardan faydalandıktan ve danışmanlardan alınan önerilerden sonra, duyguların yoğunlaştığı anlarda katılımcılara devam etmek isteyip istemediğini sorarak veya görüşmeyi ertelemeyi ya da konuyu değiştirmeyi teklif ederek tercihi katılımcıya bırakma yolu izlenmiştir. Sonraki görüşmelerde, farklı konuları konuşurken hüzünlü anlar olsa da bilhassa yalnızlık konuşulduğunda böyle anlar daha yoğun yaşanmıştır. Dolayısıyla her görüşmenin kendine has özelliklerinin olacağı ve ölüm gibi başka konuların da öne çıkabileceği görülmüştür. Bu süreçte temellendirilmiş kuramda takip edilen aşamalara uygun şekilde diğer görüşmeleri yapmadan önce ilk görüşmeyi analiz etmek ve tüm süreci bu şekilde devam ettirmek; araştırmacının düşüncelerini, duygularını, davranışlarını gözden geçirmesini ve çeşitli kaynaklardan faydalanarak belirli bir yol belirlemesini sağlamıştır. Yaşlılarla çalışırken sağlıkla ilgili riskler başta olmak üzere yaşlıların her an incinebilir olduğunu varsaymak da yaşlılarla hassas konuları konuşmayı zorlaştırmaktadır. “Kırılganlığı kişisel özelliklere bağlamak, odak noktasını kırılganlık söyleminin temelini oluşturan toplumsal, ekonomik ve tarihsel güç yapılarından ve risk ile zararın eşitsiz dağılımından uzaklaştırır (Sakti ve Taek, 2023, s. 44).” Yaşlılar söz konusu olduğunda da farklı güç yapılarını ortaya çıkarabilecek bazı konuları konuş(a)mamanın nedeni ve olası sonuçları üzerine düşünmek gerekir. Hassas konuları konuşmaktan kaçınmak her ne kadar iyi niyetin bir ürünü olsa da yaşamı etkileyen unsurları görmeyi engellemektedir. İlk görüşmede ölümü konuşmak, kadına atfedilen kocaya bakma sorumluluğu ile kocasının ölümü arasında kurulan bağı ve bunun bir suçlamaya dönüşerek katılımcının yaşamını nasıl etkilediğini göstermiştir. Dolayısıyla katılımcının isteği ile araştırmanın ihtiyacı doğrultusunda, hassas anları problem haline getirmeden ve mümkün olduğunca derinlemesine anlayabilmek amacıyla süreci doğru bir şekilde yönetmenin yolları aranmalıdır. Araştırmacının nelerle karşılaşabileceği ve neyi deneyimleyeceği kendisi ile katılımcılar arasındaki etkileşim ve bağlamda gizli olduğu için her deneyim biriciktir (Kaçar-Tunç, 2020). Bu sebeple, süreci iyi bir şekilde yönetebilmenin yollarını bulabilmek için görüşmeyi şekillen-

diren etkileşim ve bağlamları kendine has koşulları içinde dikkatle değerlendirmek gerekmektedir.

Temellendirilmiş kuramla çalışırken literatürle veya araştırmacının teorik birikimiyle kurulan ilişkiye yönelik bir gözlemi ifade etmek faydalı olabilir. Temellendirilmiş kuramın amacı, sistematik bir analiz seyri sonunda verilere temellendirilmiş bir kuram veya çerçeve oluşturmak ve literatürdeki yerini açıklamaktır. Temellendirilmiş kuram yaklaşımları arasında literatür, perspektif veya önceki teorik birikimin kullanılmasına yönelik farklı görüşler mevcuttur. Araştırmacının, sahip olduğu birikimi bir kenara koyarak bağımsız bir gözlemci olabileceği varsayımı ve literatüre en son bakılması önerisi klasik temellendirilmiş kuramda baskın olsa da (Glaser & Strauss, 1967; Mills, Bonner ve Francis, 2006; O'Connor, Carpenter ve Coughlan, 2018) bu varsayım ve öneri, diğer temellendirilmiş kuram yaklaşımlarına da genellenerek veya oldukça indirgemeci bir şekilde, sınırlı bir literatür değerlendirmesi ve araştırmacının sahip olduğu önceki teorik birikimden kaçınması olarak anlaşılıyor gibi görünmektedir. Bu da çalışmaların daha sığ değerlendirmelerle sonlanmasına ve literatürle bağının kopmasına yol açmaktadır. Bu sorunu aşmak için farklı temellendirilmiş kuram yaklaşımlarında literatürün yerine bakılabilir. Bilhassa inşacı yaklaşımlarda literatür taraması araştırmanın başlangıcından itibaren önemsenmektedir (Charmaz, 2006).

Charmaz, teorik hassasiyet veya teorik duyarlılık (*theoretical sensitivity*) olarak ifade edilen, araştırmacının elindeki verileri değerlendirebilme, kavramsallaştırabilme veya teorik bir hale getirebilme becerisini ilgili literatüre aşına olmasıyla bağlantılı olduğunu ileri sürmüştür (O'Connor, Carpenter, & Coughlan, 2018, s. 90). Nitel bir sorgulama yürütebilmek, çalışmayı savunacak gerekçeler oluşturmak, aynı şeylerden bahsetmemek ve teorik duyarlılığı arttırmak için literatürü eleştirel bir bakışla ele almayı önermiştir (Charmaz & Thornberg, The pursuit of quality in grounded theory, 2021, s. 323). Dolayısıyla literatür düşünümelliği ve verilerden kodlar, kategoriler ve nihayetinde teori oluşturabilme becerisini besleyen kaynaklardan birisi olarak, bilhassa genç veya alanda yeni olan araştırmacılar için oldukça önemlidir. Oktay (2012, s. 46) teorik duyarlılık ile kavramsal çerçevenin birbirine yakın olduğunu belirterek, veriyi değerlendirmede araştırmacıyı körleştirmedeği veya bağımlı kılmadığı sürece araştırmacının farkındalığını geliştirmek için ilgili teorilerden veya kavramsal modellerden fay-

dalanabileceğini belirtmektedir.

Düşünürselliğin yanı sıra aynı alanda çalışanlar, danışmanlar, katılımcılar veya uzmanlar gibi farklı kişilerden destek almayı ifade eden iş birliği de nitel yöntemle yürütülen araştırmalarda önemli bir kaynaktır (Ravitch ve Carl, 2021, s. 14). Tez sürecinde destek olan öğretim üyelerinin yaşlılık çalışmak ile yaşlanma çalışmak arasındaki farka yönelik düşüncelerini paylaşması ve bu konuda yaşam seyri perspektifi etrafında sürdürülen tartışmaları önermesi araştırmacının yaklaşımını etkilemiştir. Bu seyir içinde eşitsizliklerin nasıl taşındığına duyarlılık sağlaması sebebiyle kümülatif avantaj ve dezavantaj (KAD) perspektifinden de faydalanılmıştır. İkinci olarak, hem araştırmacı ile katılımcı arasındaki etkileşimi hem de katılımcıların çevreleriyle etkileşimini farklı hiyerarşik konumlanmalar ve kimlik unsurlarıyla beraber anlama konusunda katkılar sağlayan kesişimsellik perspektifi de çalışmada önemli bir yerde olmuştur. Bu sebeple tez çalışmasında bu perspektiflere de yer açarak nasıl faydalandığı üzerinde durulmuştur. Araştırmacının kendi konumunu ve katılımcılarla etkileşimini değerlendirebilmesi açısından burada kısaca yaşam seyri ve kesişimsellik perspektiflerine değinilecektir.

Yaşam Seyri Perspektifi

60 yaş ve üzeri yaşlıların eş kaybı deneyimi ve değişen sosyal destek ilişkileri hakkında hazırlanan ilk araştırma raporunda yaşlılık dönemine odaklanan bir içerik oluşturulmuştu. İlerleyen süreçte de yaşlılık dönemine odaklı bir şekilde devam etmek

hem katılımcılarla etkileşim hem de veri analizinde belirleyici olacak düşünme biçimi açısından yaşlılıktaki deneyimlerle sınırlı kalmaya ve yaşlıların karşılaştığı problemleri yalnızca bu dönem bağlamında ele almaya sebep olabilirdi (Arun, 2020, s. 164). Yaşlılığa taşınan sorunları erken yaş dönemlerinden itibaren ele almanın daha doğru değerlendirmelere yol açacağı düşünülerek yaşam seyri perspektifi üzerinde duruldu.

Yaşam seyri perspektifi yaşlanmayı süreç olarak ele almaya imkân tanıyan perspektiflerden birisidir (Settersten, 2017). Yaşlılığı çalışmak ile yaşlanmayı çalışmak arasında araştırma sorularından veri analizine kadar birçok fark olsa da en temel farklardan birisi; yaşlanmayı çalışmanın, yaş temelli ve bağlamı gözden kaçıran bir yaklaşımın aksine, yaşlıların konumlarının, eğilimlerinin ve mevcut durumlarının önceki yaş dönemlerinde içinde buldukları toplumsal şartlarla bağlantılı olduğunu vurgulamasıdır. Cinsiyete göre farklılaşan okur yazarlık ve istihdam oranı, köyden kente göç süreci, sosyo-ekonomik durum, toplumsal cinsiyet rolleri, kültürel değerler ve benzeri birçok faktör yaşlılık dönemini şekillendirmektedir. Bu dönemde 60 yaş üstü yaşlılarla çalışırken yaklaşık 1960 ve öncesinde doğan kuşak ile çalışılmaktadır. Başta kadınlar olmak üzere, dönemin genç nüfusunun sahip olduğu eğitim ve istihdam fırsatlarının günümüzden farklı olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, örneğin film gösterimi gibi yaşlılar için ücretsiz kültürel etkinlikler düzenleyen bir yetkili, yaşlıların etkinliklere katılımının az olmasını onların 'kültürel faaliyetlerden anlamadıkları' ile ilişkilendirebilmektedir. Bir başka katılımcının kızı, annesine aldığı markalı güzel kıya-

Araştırma Aşaması	Sorun	Araştırmacının öz değerlendirmesi	Çözüm
Veri toplama süreci	Görüşmelerde zorlanılan anlar ve yönlendirme eğilimi veri toplama sürecini de belirlemekte.	Katılımcılarla hassas konuları konuşurken görüşmeyi nasıl yönlendirebileceğim konusunda zorluk yaşıyorum. Bu şekilde empati kurup süreci yönlendirme eğilimine de geçebiliyorum. Bu durum samimiyeti etkileyebilir veya bir hiyerarşi oluşmasına da yol açabilir.	Farklı bağlamlarla karşılaştıkça literatürde yer alan benzer deneyimleri okumak ve uzman görüşlerine başvurmak. Süreci yönetme eğilimini kontrol edebilmek için katılımcının tercihini dikkate almak.

Tablo 3: Veri toplama sürecinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm süreci

fetler yerine onun daima şalvar giymesini ‘kendisine bakmıyor’ olarak yorumlarken, katılımcı, yıllarca köy yerinde traktöre binip inerken rahat ettiği şalvarı, şimdi merdivenlerden inerken, dışarı çıkarken rahat ettiği için giydiğini ve giyiminin zaman zaman tartışmaya sebep olduğunu ifade etmektedir. Her iki örnekte de önceki yaşam dönemlerinden edinilen kazanımlar ve eğilimler etkiliyken bunun üzerinde durmamak, 60 yaşına bağlı olarak faaliyetlere katılımın azaldığı veya öz-değerin değiştiği gibi çıkarımlara sebep olabilir. Oysa bu durum yaşlı açısından belirli bir yaştan sonra gelen bir şey değil, o zamana kadar belirli şartlar altında oluşmuş eğilimlerle ilgilidir. Her dönem farklı yaşlanma seyirlerini, dolayısıyla farklı yaşlılık dönemlerini getirecektir. Bugünkü genç kuşak yaşlandığında farklı şartlar içinde yaşlandıkları için farklı bir yaşlılık dönemi geçirecektir. Bu sebeple bireysel yaşam seyri kadar değişen tarihsel ve toplumsal bağlam da son derece önemlidir.

Burada katılımcıların anlatımları ile ilgili de bir değerlendirme yapılabilir. Örneğin istisnalar olmakla birlikte genel olarak bakıldığında, katılımcıların sosyo-ekonomik durumu ve eğitim seviyesi yükseldikçe sorulara verilen cevabın çeşitlendirildiği, cevapların daha uzun ve açık olduğu, örnekler verildiği, üslubun farklılaştığı, sanattan spora, kişisel özelliklerden toplumsal konulara kadar birçok konuyla ilgili deneyim ve düşüncelerin ifade edildiği görülmektedir. Görüşmelerin şekillenmesinde konunun, araştırmacının, katılımcılarla araştırmacı arasındaki etkileşimin veya bağlamın önemli olduğu kabul edilmekle birlikte katılımcıların özellikleri üzerinde de durmak gerekir. Katılımcıların kim olduğu, nasıl ve ne kadar konuştuğu, nelerden konuştuğu, neleri daha az, neleri daha fazla konuştuğu gibi sorular sosyo-ekonomik durum, eğitim durumu veya mesleği gibi önemli faktörlerin zaman içinde nasıl etkili olduğunu gösterebilir. Böyle bir değerlendirme yapmak, aynı zamanda, herhangi bir konuda kendini daha iyi ifade edilebilen kişilerin temsiliyle sonuçlanan bir rapor yazmak yerine, katılımcıların farklılıklarını yapısal faktörlerin etkisiyle birlikte ele alan daha kapsayıcı bir sonuca ulaşmayı sağlar.

Yaşlanmayı çalışırken kuşak etkisine dikkat etmek ve yaşlıyı muhatap almak yaşlılara yönelik kalıplaşmış yargıları değiştirebileceği gibi oluşturulacak sosyal politikalarda ihtiyaca göre daha doğru adımlar atmaya sağlar. Günümüzde yaşlıların toplam nüfus içindeki oranının hızla arttığı ve ileri yaş gruplarına doğru gidildikçe kadınların oranının erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir. Bugün

emekli maaşı alanlar içinde kadınların oranı %26 iken dul ve yetim aylığı alanlar içinde kadınların oranı yaklaşık %92’dir². Yaşlı kadınların geçmişte sahip olduğu imkanlar ile bugünkü sağlık durumları, istihdam imkanları ve mevcut sosyal koruma yapısı düşünüldüğünde eşinden kalan emekli maaşı ile geçinmek zorunda olan veya emekli maaşı almayan kadınlara yönelik sosyal korumanın kapsayıcılığı ve yeterliliği üzerinde daha dikkatle durmak gerektiği anlaşılmaktadır.

Erken dönemde karşılaşılan eşitsizliklerin birikimsel etkisini değerlendirirken kümülatif avantaj ve dezavantaj teorisinden (KAD) faydalanılmıştır. Her iki yaklaşım da bireysel yaşam seyirlerini daha geniş sosyal düzenlemeler içinde değerlendirir. KAD, birikimsel seyri sağlayan eğilimlere veya birikimsel etkiyi değiştiren noktalara dikkat etmeyi sağlar. Yaşam seyrine ve birikimsel etkiye odaklanırken yaşa bağlı faktörleri de dikkate almak gerekir. Çünkü yaş aynı zamanda toplumsal bir inşadır. Yaşlılık döneminde de toplumsal anlam ve algı çerçevelerinden etkilenilir. Yaş sebebiyle istihdam imkanlarından sosyal hayata katılıma kadar birçok konuda farklı yaklaşımlar sergilenmektedir. Kronolojik yaşa bağlı önyargılar ayrımcı tutum ve davranışlara yol açmaktadır (Iversen, Larsen ve Solem, 2009). Bu durum ileri yaşlara doğru farklı eşitsizliklerin olduğu anlamına gelmektedir. Katılımcılar arasında çocuklarına bölünen pay alındıktan sonra kendisine kalan dul ve yetim aylığı ile geçinmeye çalışan, bakıcı olarak iş arayan ancak bunun için fazla yaşlı görülen veya okur-yazar olmadığı için de uzak yerlere gidemeyen, dolayısıyla iş imkânı son derece sınırlı olan bir kadın yaşının içinde bulunduğu durum, birçok faktörün nasıl etkili olduğunu ve yaşlılığı nasıl şekillendirdiğini göstermektedir.

Son olarak teorik açıdan yaşam seyri perspektifi, bireylerin yaşlanma serüvenindeki farklılıkların yaşlılıkta da devam ettiğini gösterir. Ayrıca yaşam boyunca karşılaşılan fırsatları veya dezavantajları daha geniş sosyal düzenlemelerle bağlantılı bir şekilde ele almaya teşvik ederek, yaş temelli oluşturulan gelişim teorilerinin kaçırdığı tarihsel ve toplumsal bağlamın etkisini görmeyi mümkün kılar (Hutchison, 2005; Settersten, 2017). Bu bakış, yaşlılığın çok boyutlu ve heterojen yapısının teorisi veya yaklaşımlarda da yer edinmesi açısından önemlidir.

2 TÜİK 2022 sosyal koruma istatistiklerine göre hesaplanmıştır.

Kesişimsellik Perspektifi

Kesişimsellik perspektifi, tahakkümü ve eşitsizlikleri anlamada kişilerin sahip olduğu farklı kimlik unsurlarının birlikte ele alınmasının tek tek ele alınmasından daha farklı sonuçlar doğurduğunu savunan bir yaklaşımdır (Yuval-Davis, 2006; Walby, Armstrong, & Strid, 2012). Çünkü tahakküm kategorilerinin aynı anda etkili olduğu bir bağlamda ortaya çıkan farklı alt gruplara yönelik eşitsizlikler cinsiyet, etnisite, sınıf gibi kategorilerin tek tek ele alındığı bir çerçeve ile görünemeyebilir. İlk anda kesişimselliğin mesele edindiği şey eşitsizliklere uğrayan farklı grupların veya alt-grupların tespit ve tasvir edilmesi gibi görünebilir. Bu durum belirli grupların uğradığı eşitsizliklere odaklanmaya yol açarak bağlamı ve ilişkileri gözden kaçırmaya sebep olabilir. Kesişimsellik perspektifi, mevcut sistemde görünür olmayan veya bizzat sistem tarafından devam ettirilen tahakküm biçimlerinin görülmesi ve bunların nasıl işlediğinin anlaşılmasını hedeflemektedir. Kimliğe ilişkin özellikler veya daha geniş bir anlamda düşünüldüğünde, bir tahakküm ilişkisinde eşitsizliği oluşturan ve sürdüren sosyal unsurlar, belirli bir bağlamda birlikte etkili olmaları sebebiyle, bu kesişimleri anlamak önemli hale gelmektedir.

Yaşlılığın nasıl yaşandığını etkileyen faktörler arasında kronolojik yaşa bağlı şekillenen toplumsal algı ve anlamlandırmadan yani yaşın sosyal inşasından bahsedilmiştir. Yaşın sosyal inşası toplumlara ve dönemlere göre değişebileceği için bağlamı etkileyen faktörleri ortaya çıkarmak gerekmektedir. Bağlam, yaşam seyri için önemli olduğu kadar kesişimsellik için de önemli bir konudur. Okur-yazar olmayan bir kadın katılımcı kendisini sahipsiz, cahil ve dul ama genç duran birisi olarak tanımlamış, bu yüzden evli kadınlar tarafından kiskanılabileceğini ve çevresinde, eşi varken ailece görüştükleri arkadaşlarıyla şimdi sınırlı bir şekilde arkadaşlık yapabildiğini, yeni arkadaşlıklar kurmanın da yaşından dolayı zor olduğunu, bu yüzden kendisini çok yalnız hissettiğini ifade etmiştir. Üniversite mezunu bir başka kadın katılımcı da eşini kaybettikten sonra yaşı sebebiyle ve ayrıca sahip olduğu mülkiyeti paylaşmak istemediği için evlilik düşünmediğini, ancak bu tercihini bilmelerine rağmen bazı eski erkek arkadaşlarının 'uygunsuz' beklentilere girdiğini söylemiştir. Dolayısıyla dul yaşlı kadın olmak bir damgayla dönüşerek sosyal dışlanmaya, marjinalleşmeye, duygusal veya fiziksel istismara, utandırılmaya veya kendi kendini izole etmeye yol açabilmektedir. Bu durum yalnızca yaşlı, yalnızca kadın

veya yalnızca dul olduğu için değil dul yaşlı kadın oldukları için karşılaştıkları bir durumdur. Dolayısıyla farklı kimliklerin veya unsurların dahil olduğu bir açıdan bakabilmek ve hangi ilişki biçimlerini veya eşitsizlikleri oluşturduğunu görmek için kesişimsel bir yaklaşıma ihtiyaç vardır.

Sonuç

Bu yazıda, son aşamalarında olan doktora tez çalışması sürecinde edinilen çeşitli deneyimler üzerinden araştırmacının konumu üzerine bir tartışma yürütülmeye çalışılmış, bu konumu şekillendiren sebeplere ve araştırma sürecinde karşılaşılan farklı bağlamlara değinilmiştir. Temellendirilmiş kuram ile yürütülen araştırmada, ilk görüşmeden itibaren sürekli karşılaştırmalı metotla analizi sürdürmenin ve görüşmeleri araştırmacının yaklaşımı ile katılımcıyla etkileşimi açısından değerlendirmenin önemi vurgulanmıştır. Araştırma sürecinde araştırmacının yaklaşımını, veri toplama ve analiz etme becerilerini geliştirebilecek kaynaklar olarak araştırmaya uygun perspektiflerden faydalanmanın üzerinde durulmuştur. Diğer taraftan bu süreçte yaşam seyri, KAD ve kesişimsellik perspektifleri ve ilgili tartışmalardan faydalandığı için, kısaca bu perspektiflerin araştırmacının yaklaşımı ve verileri değerlendirme sürecine katkısı ele alınmıştır.

Sahada çalışmaya başlamak ve her görüşmede yeni, çoğu zaman da beklenmedik deneyimler edinmek araştırmacının zihninde birçok yeni soruyu doğurmaktadır. Bu soruların peşine düşmek, muhtemeldir ki araştırmacıyı başlangıçtaki halinden daha farklı yerlere taşıyan önemli bir süreçtir. Bu şekilde, başlangıçta kabul edilen ya da farkında olunmayan varsayımların fark edilmesi ve gözden geçirilmesi araştırmayı daha derinlemesine bir bakışla ele almaya olanak tanımaktadır. Araştırmacının kendisinin araştırmacının bir parçası olarak her aşamada 'nasıl' etkili olduğu üzerine düşünebilmesinin görüşme, analiz ve literatür ile beraber gelişen bir beceri olduğu deneyimlenmiştir. Her görüşmenin kendine özgü bir bağlamı olması nedeniyle, görüşmeleri farklı açılardan analiz etme çabası aynı zamanda, 'doğal' kabul edilen ya da ilk bakışta fark edilmeyen fakat süreci etkileyen toplumsal unsurları anlamaya yönelik bir girişimdir. Bu çabayı göstermenin, genç veya alanda yeni olan araştırmacıların kendilerini geliştirebilmeleri ve araştırmalarını daha sağlam temeller üzerine inşa edebilmeleri için oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çabayı destekleyecek ve 'nasıl' olduğu hakkında fikir edinmeyi sağlayacak farklı

deneyimlere ulaşabilmek de bir o kadar önemlidir. Dolayısıyla saha notlarının paylaşıldığı farklı çalışmaları okumak ve paylaşmak şüphe yok ki araştırmacının bilgi ve becerisini geliştirmektedir.

Metodolojik tercihler üzerinde de aynı eforu göstermek önemli görünmektedir. Örneğin temellenirilmiş kuram ile yapılan çalışmalarda kavramsal veya kuramsal çerçeve ya da literatür taramasına ilişkin sınırlandıran yaklaşımların yoğun olması ve mevcut çalışmaların da bu şekilde rapor edilmesi araştırmacıların başka türünün mümkün olamayacağı algısını edinmesine sebep olabilir. Bu da araştırmanın metodolojisi sebebiyle karşılaşılan zıt argümanları, bağlamları veya ihtiyaçları görmemeye, bunları tartışmamaya veya metodolojik tercihe göre araştırmada seçici davranmaya yol açabilir. Bunun yerine karşılaşılan sorunu ve bunun neden bir sorun olduğunu dile getirmek hem araştırmacı hem araştırma hem de literatür açısından daha faydalı olabilir. Bu sebeple araştırmacının konumu, araştırmanın metodolojisi, saha deneyimleri gibi konularda paylaşımlar yapmak benzer konularda veya benzer yöntemle çalışan araştırmacılara bu konular üzerinde daha dikkatle durmaya teşvik edecek fikirler verebilir.

Kaynakça

Arun, Ö. (2020). Türkiye’de insan haklarının yaşlanmayla imtihanı: Covid-19 döneminde yaş ayrımcılığı. *II. Uluslararası Ayrımcılık Konferansı* (s. 163-169). İstanbul: Eşit Haklar İçin İzleme Derneği.

Atay, T. (2016). Sunu. R. Harmanşah, & Z. N. Nahya (Dü) içinde, *Etnografik Hikayeler* (s. 9-15). İstanbul: Metin Yayınları.

Bourdieu, P. (2012). *Bir otoanaliz için taslak*. (M. Erşen, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları.

Cairns-Lee, H., Lawley, J., & Tosey, P. (2021). Enhancing researcher reflexivity about the influence of leading questions in interviews. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 58(1), 164-188. doi:10.1177/00218863211037446

Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: Sage Publications.

Charmaz, K., & Thornberg, R. (2021). The pursuit of qu-

ality in grounded theory. *Qualitative research in psychology*, 18(3), 305-327.

Crooks, N., & vd. (2024). Writing qualitative research proposals using the pathway project mapping tool. *International journal of qualitative methods*, 23, 1-14. doi:10.1177/16094069241246406

Dikeçligil, B. (2009). Sosyal bilimler epistemolojisinde sorunların kaynağı: ontolojiyi unutmak. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 1-3(1-6), 47-67.

Dwyer, S. C., & Buckle, J. L. (2009). The space between: On being an insider-outsider in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 8(1), 54-63.

Engler, S. (2011). Grounded theory. M. Stausberg, & S. Engler (Dü) içinde, *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion* (s. 256-274). London & New York: Routledge.

Finley, L. (2002). Negotiating the swamp: the opportunity and challenge of reflexivity in research practice. *Qualitative Research*, 2(2), 209-230.

Gentles, S. J., & vd. (2014). Critical approach to reflexivity in grounded theory. *The Qualitative Report*, 19(44), 1-14.

Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine .

Grix, J. (2002). Introducing students to the generic terminology of social research. *Politics*, 22(3), 175-186.

Haraway, D. J. (2010). Konumlu bilgiler: Feminizmde bilim meselesi ve kısmi perspektifin ayrıcalığı. D. Haraway içinde, *Başka Yer* (G. Pular, Çev., s. 91-119). İstanbul: Metis Yayınları.

Harding, S. (2019). Bakış açısı epistemolojisini yeniden düşünmek: “Güçlü nesnelilik” nedir? E. Erdoğan, & N. Gündoğdu (Dü) içinde, *Türkiye’de Feminist Yöntem* (G. C. Ağören, Çev., s. 52-92). İstanbul: Metis Yayınları.

Hutchison, E. D. (2005). The life course perspective: a promising approach for bridging the micro and macro worlds for social workers. *Families in society: The journal of contemporary social services*, 143-152.

Iversen, T. N., Larsen, L., & Solem, P. E. (2009). A conceptual analysis of ageism. *Nordic Psychology*, 61(3), 4-22.

Kaçar-Tunç, G. (2020). Nitel araştırmalarda konumsallık ve düşünümsellik: Yakınlık ve mesafe arası müzakerre. *Humanitas*, 8(16), 249-266. doi:10.20304/humanitas.690347

Konopásek, Z. (2007). Making thinking visible with Atlas.ti: Computer assisted qualitative analysis as textual practices. *Historical Social Research, Suppl.* 19, 276-298.

Mills, J., Bonner, A., & Francis, K. (2006). The Development of constructivist grounded theory. *International Journal of Qualitative Methods*, 5(1), 25-35. doi:10.1177/160940690600500103

Mruck, K., & Breuer, F. (2003). Subjectivity and reflexivity in qualitative research - a new FQS issue. *Historical Social Research*, 28(3), 189-212.

Nazaruk, M. (2011). Reflexivity in anthropological discourse analysis. *Anthropological Notebooks*, 17(1), 73-83.

O'Connor, A., Carpenter, B., & Coughlan, B. (2018). An

exploration of key issues in the debate between classic and constructivist grounded theory. *The Grounded Theory Review*, 17(1), 90-103.

Oktaý, J. S. (2012). *Grounded Theory*. Oxford - New York: Oxford University Press.

Ravitch, S. M., & Carl, N. M. (2021). *Qualitative Research* (2. b.). London: Sage.

Sakti, V. K., & Taek, D. Y. (2023). Reflections on ethics in research with older displaced persons in West Timor: Considering the "Time Effect". *International Quarterly for Asian Studies*, 54, 39-58.

Settersten, R. A. (2017). Some things i have learned about aging by studying the life course. *Innovation in Aging*, 1(2), 1-7.

Toma, J. D. (2000). How getting close to your subjects makes qualitative data better. *Theory into practice*, 39(3), 177-184.

Urquhart, C. (2013). *Nitel araştırmalar için temellendirilmiş kuram*. (Z. Ünlü, & E. Külekçi, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.

Walby, S., Armstrong, J., & Strid, S. (2012). Intersectionality: multiple inequalities in social theory. *Sociology*, 46(2), 224-240.

Yuval-Davis, N. (2006). Intersectionality and feminist politics. *European journal of women's studies*, 13(3), 193-209.

“Sahada Online Olmak”

İşıl Demir Çarkacı

Bağımsız Araştırmacı

E-Posta: isil.demirr@gmail.com

Geliş Tarihi: 02 Aralık 2024; Kabul Tarihi: 13 Ocak 2025

Doi: 10.5281/zenodo.14644559

Künye: Demir Çarkacı, I. (2024). “Sahada Online Olmak”. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 30-35. <https://orcid.org/0000-0002-6215-7412>

Özet

Bu çalışmada “Yerel Gazetecilik Alanında Kadın Gazeteciler” adlı doktora tezinin araştırma süreci anlatılıyor. Araştırmanın başlangıcından bitişine kadar geçen sürede online olarak sahada var olan araştırmacının yaşadıklarına değiniliyor. Aynı zamanda araştırmanın sınırlılıklarının, süreçte karşılaşılan sorunların nasıl aşıldığına yönelik uygulanan stratejiler üzerinde duruluyor.

Anahtar Kelimeler:

Saha Araştırması • Gazetecilik • Kadın Gazeteciler

Abstract

This study describes the research process of the PhD dissertation titled “Women Journalists in the Field of Local Journalism”. The experiences of the researcher who was online in the field from the beginning to the end of the research are mentioned. At the same time, the strategies applied to overcome the limitations of the research, and the problems encountered in the process are emphasized.

Keywords:

Field Research • Journalism • Women Journalists

Tez yazma sürecinde birçok yüksek lisans ve doktora öğrencisi benzer zorluklar yaşıyor. Bir hevesle başladığınız bu süreçte araştırma arzunuzu engelleyen ya da artıran birçok olayla karşılaşmak mümkün. Kafanıza takılan bir soruya günlerce yanıt bulamamak, danışmanınızın ulaşılmaz olması, güvendiğiniz danışmanlarınızın sizi yarı yolda bırakması, yaşanan hayal kırıklıkları ya da danışmanınızın daha başarılı olmanız için çabaları karşısında yetersizlik duygusuna kapılmanız, uykusuz geceler, masa başında oturmaktan edinilen hastalıklar, arkadaşlarınız gezerken kendinizi sürekli çalışmak zorunda hissetmeniz, depresyona girmeniz, sosyalleştiğinizde ise vicdan azabı çekmek ama tezi bitirdiğinizde tüm sıkıntılarınızı unutmak değil, geride bırakmak ve bıraktığınız için mutlu olmak... Her tezin sonuçta bir hikayesi var benzerlikleri ve farklılıkları içinde barındıran. Bu hikaye de “Yerel Gazetecilik Alanında Kadın Gazeteciler” konulu doktora tezinin hikayesi...

Araştırma sahası online olarak yürütülen çalışmada amaç “Yerel gazetecilik alanında ilişkisel ve sınıfsal olarak kadın gazeteciler nasıl konumlanıyor?” sorusunu sosyolog Pierre Bourdieu'nun alan teorisi

perspektifinden cevaplandırmaktı. Uzun ve öğretici olan bu süreçte araştırmacının sahada online olarak var olmasında karşılaştığı zorluklar, yaşadıkları ve sorunların üstesinden gelme çabası bu çalışmanın ana odağını ve çerçevesini oluşturuyor.

Nasıl Bir Yol İzledim?

Kadın gazetecilerin alan içindeki konumlarını sermaye sahipliklerine göre belirleyerek, alanda eril tahakkümün nasıl işlediğini ortaya koyabilmek için araştırmada nicel ve nitel yöntemin birlikte kullanılabileceği karma yöntemi uygulamaya karar verdim ve araştırma modelini açıklayıcı sıralı karma yöntem olarak belirledim. Araştırma sorularını baz alarak ilk aşamada nicel verileri anket tekniği ile; ikinci aşamada ise nicel veri analiz sonuçlarını değerlendirdikten sonra gerekli olan nitel verileri, derinlemesine görüşme tekniği ile toplamaya karar verdim. Alanın yapısını, eril tahakkümün işleyişini ve alan içinde kadın gazetecilerin konumlarını belirleyebilmek için araştırmanın ilk aşamasında yerel medyada çalışan erkek gazetecileri de araştırmaya dahil ettim. Araştırmanın ikinci aşamasında ise kadın gazetecilerin

görüşlerine başvurduğum.

Araştırmanın ilk aşamasında yerel gazeteciliğin bir alan olarak ele alındığı (Hovden, 2008) Norveç gazetecilik alanını inceleyen çalışma, kendi çalışmamı nasıl kurgulamam ve sorularımı nasıl oluşturmam gerektiği konusunda oldukça aydınlatıcı olmuştu. Bourdieu'nun alan teorisinin geniş kapsamlı bir araştırmayı gerektirmesi ve teorik kısımda değiştiğim konuları yöntemle nasıl ilişkilendirebileceğim sorgulaması kafamı oldukça kurcalamıştı. Bourdieu'nun toplumsal gerçekliğe ulaşmak için hangi sorularla araştırmalarını yaptığını ve literatürdeki çalışmalarını inceleyince araştırma sorularıma uygun olarak soru kağıdını hazırlayabilmişim.

İlk tedirginliğim, soru kağıdındaki soruların uzun olması nedeniyledi. Yedi bölümden oluşan soruları cevaplamak için gazeteciler zaman ayırır mıydı? Kaç kişi tamamını yanıtlardı? Diğer yandan konuyu en iyi bilen kişi olarak araştırmacı açısından net olan her şey katılımcılar tarafından aynı netlikte olmayabilirdi. Sorular anlaşılır mıydı? Bunlar beni en çok tedirgin eden konulardı. Bunun üzerine araştırmanın sağlıklı olabilmesi için Google formu kullanarak aralarında yerel gazetecilerin ve üniversitelerin gazetecilik bölümlerinde görev yapan akademisyenlerin bulunduğu 17 kişilik bir gruba pilot çalışmayı uyguladım ve geri dönüş yapmalarını istedim. Geri dönüşler beklediğim üzere, soru sayısı ve soruların anlaşılabilirliği üzerine oldu ve fark etmediğim konulara da dikkat etmemi sağladı. Özellikle, kadın gazetecilere yönelik daha fazla soru eklenmesi gerektiği konusunda önerilerde bulundular. Süreç beni online anket yapmanın çok da kolay olmayacağıyla yüzleştirdi. Örneğin hem telefonda hem de bilgisayardan soru kağıdını cevaplayacak olanlar arasında süre farkı olabileceğini hiç düşünmemiştim. Telefonda cevaplayanlar için süre oldukça uzundu. Bu süreyi daha makul seviyelere indirmem gerekiyordu. Tabii ki burada soru tiplerini soru formunda daha düzenli hazırlayamamış olmam bir etkendi.

İlk olarak Türkiye'de gazetecilik alanına ve kadın gazetecilere yönelik yapılan araştırmalarda yer alan soruları inceledim. Yurtdışında yapılan bir araştırmayı temel alarak soruları kurguladığımdan hem soruların Türkçeleştirilmesi nedeniyle tam anlaşılabilen yerlerin üzerinden yeniden geçip hem de Türkiye'de alana özgü sorunlardaki farklılaşmaları tekrar dikkate alarak soru kağıdımı yeniden düzenledim. Araştırma sorularıma uygun olan soruları soru kağıdına ekledim. Bazı soruların ise uygun olmadığına karar vererek soru kağıdından çıkardım. Süre sıkıntısını çözmek ve soru kağıdını biçimsel olarak daha kul-

lanışlı hale getirebilmek için "ne yapabilirim" ara-yışlarından sonra Survey Monkey web tabanlı yazılım ile tanıştım. Bu web tabanlı yazılım ile soru kağıdını istediğim şekilde online olarak hazırlayabilecektim. Bununla birlikte hazırladığım soruların tahmini yanıtlanma süresi hakkında bilgi veren bu yazılım, uygulama aşamasında yanıtlanma oranlarını da paylaştığı için işlevseldi. Veri analizi için SPSS programını kullanacaktım. Bu aşamada verileri kısa bir sürede toplayabileceğimi sanıyor ve hemen analizleri yapabileceğime inanıyordum.

Alana Çıkmaya Hazırdım

Örnekleme belirleyebilmek için Türkiye'de toplumsal cinsiyete ve illere göre yerel gazetelerde, online haber sitelerinde, yerel televizyonlarda çalışan ve freelance gazetecilik yapan gazeteci sayılarına ulaşmam gerekiyordu. Bu nedenle TÜİK'ten illere göre bu kurumlarda çalışan gazetecilerin sayısal olarak verilerini istedim. Ancak bölgelere göre sarı basın kartı sahibi gazeteci sayıları verilse de illere ve illerde toplumsal cinsiyete göre böyle bir verinin olmadığı bilgisini edindim. Bu alanın en önemli sorunlarından biriyle yüzleşmemi sağlamıştı. Böyle bir veri yerel gazetecilik alanında neden yoktu?

Daha sonra yerel medyada çalışan gazetecilere cemiyetler, dernekler ve sendikalar aracılığıyla kolaylıkla ulaşabileceğimi sandım. Öncelikle, gazetecilik kuruluşları ile iletişime geçtim. Kendilerinden üyelerinin e-posta adreslerini benimle paylaşım paylaşamayacaklarını sordum. Tabii ki kişisel verilerin korunması konusunda benimle bu bilgiyi paylaşmalarını beklemiyordum ancak üyeleriyle kendileri soru kağıdını paylaşım çalışmamda destek olabilirler diye düşünmüştüm. Buradaki en büyük zorluklardan biri kurumlardaki yetkili kişilere ulaşmaktı. Tabii ki geneli kapsamasa da hiyerarşinin alt basamaklarından üst basamaklara bir türlü çıkmadığımız gazetecilik kurumlarıyla karşılaşmamız, akademik bir araştırmaya olan ilgisizlik, bilgiye ulaşamama sorunları bu süreci zorlu kılan unsurlardı. En azından destek veren kurumlar sayesinde soru kağıdını cevaplayanlar elbette olacaktır diye bir süre bekledim. Ancak yanıtlanma oranı oldukça düşüktü. Veri toplama kısmının bu kadar zor olacağını düşünmemiştim. Alanında deneyimli ve veri toplamada güvenilir bir şirketle görüştüm. Ancak görüşmem olumlu sonuçlanmadı: çünkü veriyi online olarak toplasalar dahi hizmetin değeri benim ayırabileceğim bütçeden çok daha yüksekti. Hal böyle olunca bana sosyal medyayı kullanabileceğim konusunda önerilerde bulundular. Zaman alsa da sosyal medyayı kullanarak bunu benim de ya-

pabileceğimi söylediler.

Alanda Online'dım

Bunun üzerine Twitter¹ üzerinden bir hesap açarak oradan doğrudan gazetecilere ulaşmayı planladım. Profil açıklamasına “Bu hesap Türkiye’de Yerel Gazetecilik Alanında Kadın Gazeteciler araştırması için açılmıştır” yazarak üniversitemi ve anabilim dalımı belirttim. Profil fotoğrafına kendi fotoğrafımı koyarak ismimi açık bir şekilde yazdım. Amacım insanların güvenenini kazanabilmektir. Açmış olduğum Twitter hesabı üzerinden il isimleri ve “gazeteci” kelimesini aratarak Twitter hesabında gazeteci olduğunu belirten kişilere takip istekleri gönderdim. Hesabı açık olanları ise takip edip araştırmanın amacını anlatan bir ön yazı ile soru kağıdı linkini kendilerine ilettim. Aynı zamanda cemiyetlerin, derneklerin, birliklerin başkanlarına, yöneticilerine aynı yolu izleyerek ulaşmaya çalıştım. Twitter üzerinden telefonla ulaşamadığım kimi yöneticilere ve başkanlara bizzat ulaşabilmiş oldum. Bu hesapların takipçilerini de tek tek inceleyerek bölgeden ve ilden bu kişileri takip eden gazetecilere de takip istekleri gönderdim. Yine hesapları herkese açık ise araştırmaya dair bilgi ve soru kağıdını paylaştım. Nitekim çabalamam olumlu sonuçlar veriyordu ki soru kağıdının yanıtlanma oranları artıyordu. Soru kağıdı linkini gören katılımcı gazetecilerden bazıları, ön yazıda belirtmiş olsam da daha detaylı bilgiler istemişlerdi. Ben de amacımı daha detaylı olarak açıkladığım bir mesaj gönderiyordum.

Verileri toplarken kullandığım yazılımda gizliliği korumak adına katılımcıların isimlerinin ve IP adreslerinin kaydedilmemesini tercih ettim. Soru kağıdı linkini katılımcılara e-posta, WhatsApp ve Twitter aracılığıyla ulaştırıyordum. Çalışmaya katılmayı onayladıktan sonra katılımcılar soruları cevaplamaya başlayabiliyorlardı. Ayrıca katılımcılara verilerinin gizliliğinin korunacağı bilgisini belirtiyordum. Bu iletişim sayesinde bana destek olacaklarını hatta WhatsApp gruplarında soru kağıdı linkini paylaşacaklarını söylüyorlardı. Göndermiş olduğum mesajlara cevap vermeyen gazetecilere belirli aralıklarla iki kez hatırlatma e-postaları gönderdim. Soru kağıdının yanıtlanma oranı düşük olan illerde yine farklı yollar da izlemek zorundaydım. Bu illerde gazete/televizyon/radyo ve haber sitelerini araştırarak internet sitelerinin künye bölümlerinde

bulunan gazetecilerin mail adreslerine ve kurumsal e-posta adreslerine soru kağıdı linki ve araştırmaya yönelik bilgileri gönderdim. Tabii ki bu aşamalar sorunsuz bir şekilde ilerlemiyordu. Teknik sorunlar, araştırmaya yönelik eleştiriler, kadın bir araştırmacı olarak sahada bulunmak krizlere neden olsa da krizlerin nasıl aşılması gerektiğini düşünürken krizleri yönetmeyi de öğrenmiş oluyordum.

Teknik olarak yaşanan sorunların bir kısmı Twitter ile bir kısmı ise verileri toplamak için kullandığım sistem ile ilgiliydi. Temmuz ayından Ekim ayının (2022) sonuna kadar 4 ay boyunca her gün Twitter üzerinden tarama yapıyor birçok kişiyi takibe alıyordum. Beş bin kişiyi takip etmem ve her gün çok sayıda kişiye takip isteği göndermem sebebiyle Twitter’ın hesabımı kısıtlama engeli ile karşılaştım. İlk başta neden olduğunu anlayamasam da daha sonra takip sayısının 5 bini geçmemesi gerektiğini öğrendim. Bunun üzerine mesajlarımı ve takip isteklerime yanıt vermeyen hesapları takipten çıkarıp yeni kişileri takip etmeye başlayabildim.

İkinci teknik sorun kullandığım yazılımla ilgiliydi. Bazı katılımcı gazeteciler linke tıklayarak soruları yanıtlamaya başladıklarını ancak bir süre sonra diğer sayfalara geçemediklerini sayfanın donduğunu ve cevaplamayı bıraktıklarını söylediler. Linki onlara tekrar gönderdim. WhatsApp numaralarına da soru kağıdı linkini gönderdim. Kiminde sorun çözüldü kiminde ise aynı şekilde devam etti. O yüzden bu soruna ilişkin yapabileceklerim sınırlıydı.

Diğer yandan verileri toplarken soruların uzun olması nedeniyle katılımcılar eleştirilerini kimi zaman nazik bir şekilde kimi zaman ise sert, kaba bir üslupla iletmişlerdi. Bir katılımcı gazeteci oldukları için zamanlarının olmadığını bu kadar uzun bir anketi nasıl cevaplayacaklarını söylüyor ve soru kağıdının uzunluğunu eleştiriyordu. Gazetecilerin bu tepkilerini anlasam da hak veremiyordum. Nitekim kendi sorunlarını ortaya koymaya çalışan bir akademik çalışmayı zamansızlık sebebiyle yanıtlamak istememe veya yanıtlasa da üstenci bir bakış açısıyla soruların hangi amaca hizmet edeceğini düşünmeden araştırmacıya akıl verme çabalarını kendi içimde eleştiriyordum. Ancak katılımcıların eleştirilerini beğensem de beğenmesem de kafalarındaki soru işaretlerini gidermeyi ya da olumsuz düşünceleri olumlu hale çevirmeyi önemsiyordum. Böylelikle genellikle olumsuz tepkilerin olumluya dönüşmesini sağlayabildim. Araştırmacının katılımcıyla empati kurması ve sabırlı olması önemliydi.

1 24 Temmuz 2023 tarihinde X olarak ismi değiştirilmiştir. Araştırmacı tezinde Twitter olarak belirttiğinden bu çalışmada aynı şekilde kullanılmıştır.

Bir diğer eleştiri araştırma amacına yönelik olarak gazetecilerin habituslarını anlayabilmek için ailelerine yönelik soruların olmasıydı. Bir WhatsApp grubunda soru kağıdı linki paylaşıldıktan sonra “Benim ölmüş babamla ilgili neden soru soruluyor?” gibi bir tepki ile karşılaştım. İvedilikle araştırmanın kuramsal kısmından bahsetmem gerektiğini düşündüm. Gazetecinin babasını kaybetmiş olması ve onunla ilgili bir soru görmesi duygusal olarak etkilenmesine neden olmuştu. Bu benim için hiç beklenmedik bir durumdu. Şaşırmıştım. Araştırmanın amacına yönelik olan bu soruları kuramsal kısımda Bourdieu’nun habitus kavramına dayandırdığımı belirten bir cevap yazdım. Fikrini değiştirebildim mi bilemiyorum; çünkü sonrasında kendisi herhangi bir dönüş yapmadı.

Araştırma sırasında en temel sorunlardan birinin güvensizlik olduğu ortadaydı. Bu araştırma neden yapılıyor? Neden aileye yönelik sorular var? Detaylı bilgi edinmek istiyorlardı. Böyle bir durumda önce kendimi tanıtıyordum. Üniversitemi, danışmanımı, bölümümü, hatta istendiği takdirde cep telefonu numaramı da veriyordum. Ardından araştırmaya yönelik amaç ve çalışmanın kuramsal dayanağına ilişkin bilgileri katılımcılarla paylaşıyordum. Bu bilgilendirme sonrasında katılımcıların çoğu olumlu geri dönüş yapıyorlardı. Bununla birlikte soru sormayan, linke tıklayarak sorulara bakıp çıkan veya belirli soruları cevaplayıp belirli bölümleri hiç cevaplamayan katılımcıların sayısı da oldukça fazlaydı. Yazılım üzerinden bunu takip edebiliyordum. Ülkede gazeteciler üzerinde yaratılan baskı, gazetecilik mesleğinin yapılmasını bile engellerken gazetecilerin kendileri ile ilgili online olarak bilgi toplandığını hissetmelerini ve bunun sonrasında belki başlarına bir şey gelebileceğinin düşünülüyor olması ve bu nedenle araştırmacıya güvenmeme durumunu açıkçası çok da yadırgamıyordum. Bu nedenle elimden geldiği kadarıyla tüm açıklığıyla kendi bilgilerimi paylaşarak, sorularını detaylı yanıtlamaya çalışarak bu verilerin tek amacının akademik bir çalışma için gerekli olduğunu kanıtlamaya çalışıyordum. Nitekim bir katılımcı şöyle bir tweet atmıştı;

“Gazeteciliğin soruyorsunuz yoksa sülalemizi mi araştırıyorsunuz belli değil. 3. Aşamada bile mesleğimizi sormadınız”.

Soruların bölüm olarak sıralanmasının bir anlamı vardı. Pilot çalışma sonucuna göre de düzenlenmişti. Ama buradaki asıl verilen tepki yine habitusu ölçmeye yönelik soruların varlığıydı. Bu soruların

amacının gazeteciler hakkında farklı nedenlerden dolayı bilgi toplandığına inanılmasıydı. Bunun üzerine katılımcı gazetecinin tweetine yorum yaparak kendisine özelden araştırmanın detaylarını açıkladığıma yönelik bir cevap verdiğimi yazdım. Herhangi bir cevap vermedi ve ancak konuyu uzatma gereği de duymadı. Bu benim için olumlu bir durumdu. Çünkü tepkisini sürdürebilirdi.

Soruların bir kısmının cevaplanmamasının diğer bir önemli nedeni ise katılımcıların linke tıklamak istememeleriydi. Linke tıkladıklarında hesaplarının çalınacağı korkusu, linki güvenilir bulmama, daha önce bir soru kağıdı linkine tıkladıklarında hesaplarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmaları gibi nedenlerle çalışmaya katılmak istemediklerini belirtenler oldu. Bu katılımcılara kullandığım yazılım hakkında bilgi verdim. Birçok kişiye gönderdiğimi, sorun yaşamadığımızı ve herhangi bir kişinin de böyle bir şey yaşadığına dair beni bilgilendirmediklerini söylüyordum. İstedikleri takdirde WhatsApp ve e-posta adreslerine linki gönderebileceğimi ifade ediyordum. Kimileri WhatsApp üzerinden göndermemi isterken kimileri ise linklere hiçbir şekilde tıklamayacaklarını belirttiler. Dolayısıyla, bu da alanda online olmanın aşılamayan zorluklarından biriydi.

Bu süreçte aynı zamanda yurtdışıyordum. Türkiye ile 8 saat fark olmasından kaynaklı da tedirginlikler yaşıyordum. Uzun saatler çalışıyordum ancak Türkiye’de gece yarısına denk gelen vakitlerde de soru kağıdı linkini gazetecilere gönderiyor, takip ediyor ya da sorularına yanıt veriyordum. “Acaba yanlış anlaşılır mıyım?” korkusunu yaşıyordum. Gece yarısı insanları rahatsız eder miydim? Benim gönderdiğim bir mesaj onları uyandırabilirdi, sinirlendirebilirdi. Benim ciddiyetsiz, nezaketsiz olduğumu düşünebilirlerdi. Ancak her şeyi göze alarak ne yazık ki devam etmek zorundaydım. Çünkü sürem çok kısıtlıydı. Çok sayıda gazeteciye ulaşmak zorundaydım. Geç saatlere kadar çalıştığım da bir de bu tedirginlikleri yaşıyordum. Kadın kimliğime yönelik de herhangi olumsuz bir durumla karşılaşmak istemiyordum. Genel olarak bu anlamda çok sorun yaşadığımı söyleyemem. Ancak Türkiye saatiyle gece çalıştığım zamanlarda bir iki kişi “Konuşalım mı? Telefon numaranı versene” vb. şeyler yazarak telefon numaramı istediler.

Ne ile karşılaşabileceğimi bilmiyordum ama bununla da baş etmeliydim. Telefonu açar açmaz, ciddi bir ses tonuyla kendimi tanıttım, araştırma

amacımdan bahsettim. Geç saatte kendilerine yazma sebepimi açıkladım. “Aa öyle mi? Peki tabii ki katılırım” tarzında tepki verdiler. Kendilerine nasıl ulaştığımla ilgili soru sordular. Bu arada çoğu gazeteci bu soruyu soruyordu. Bende Twitter’da araştırarak kendilerini bulduğumu belirttim. Ben tedirginliğimi ve sinirlendiğimi belli etmemeye çalışmışım, onlar da hatalarının farkına vardıkları için mi bilemiyorum (!) ciddileşmişlerdi. Mesajı yazan kişilerle konuştuğum kişiler sanki aynı kişiler değilmiş gibiydi. Bunun yanında yine geç saatlerde telefon numaralarını yazan saygı çerçevesinde araştırmaya yönelik detaylı bilgi isteyenlerle de konuşmalar gerçekleşiyordu. Ancak bu kişiler asla rahatsızlık hissettirmemişlerdi.

Twitter’da linke tıklamak isteyip WhatsApp’tan linki göndermemi isteyen katılımcılar kişisel sorular da soruyorlardı. Böyle durumlarda kendimi sıkışmış gibi hissediyordum. Kismen bazılarına yanıt veriyordum. Ancak katılımcıların kimi zaman merakından kimi zaman konu özellikle gazetecilik olduğu için ülkedeki kutuplaşmanın sonucu olarak benim hangi ideolojiye sahip olduğumu bilmek istemeleri üzerine kişisel sorular sorulabiliyorlardı. Özellikle bir katılımcının ageist davranışlarına da maruz kalmışım. Linki gönderdikten sonra anketi yapmaya başladığını belirten katılımcı, bu esnada bana “Siz nerde oturuyorsunuz? Nerde çalışıyorsunuz? Yaş kaç?”, yaşımı söylediğimde ise “Geç kaldınız sanırım (doktorayı bitirmek için)? Evlisinizdir, zor olmuyor mu?” (Bu arada evli olup olmadığını sormadan, varsayımda bulunuyordu) gibi sorular sormuştu. Sabırla bu soruları yanıtladım. Sonrasında “Siyasi görüşünüz nedir?” diye sordu. Bu sorusunu araştırmacının ve araştırmamanın tarafsızlığını gölgeleyeceğinden ve katılımcıyı (iyi veya kötü) önyargılı konuma sokacağından dolayı yanıtlamadım. Aynı zamanda diğer bölüme geçemediğini söylemişti. Sayfayı yeniden yükleyip devam edebileceğini belirttim. Teşekkür edip konuşmayı sonlandırdım.

Meslektaş ve aynı zamanda öğrenci olmaktan kaynaklı destek olmaya çalışan samimiyet gösteren katılımcılardan bu süreçte çok fazla iş teklifi alıyordum. Öğrenciye karşı olan hassasiyetten olsa gerek “Öğrencisin gel çalış, yazı gönderebilirsin, şöyle bir iş var” gibi konuşmalar da gerçekleşiyordu. Onlara da iş aramadığımı söyleyerek teşekkür ediyordum.

Kadın Gazeteciler Neredeydi?

Soru kağıdını yanıtlayan katılımcı sayısı her gün artıyordu; ancak büyük bir problemle karşı karşıyaydım:

Yanıtlayanların çoğu erkek gazetecilerdi. Twitter’da zaten çok fazla kadın gazeteci bulamıyordum. Bulduklarım arasında ise soru kağıdını yanıtlayanların oranı düşüktü. Kadın gazeteciler Twitter kullanıyor muydu? Alanda kadın gazeteci sayısı az olduğu için miydi? Yanıtlamak istemiyorlar mıydı? Güvensizlik onlarda daha mı fazlaydı? Gazeteci kimliklerini belirtmemişler miydi? Sonuçta sadece kendini gazeteci olarak tanıtan hesaplara ulaşıyordum. Bu durum sınırlandırıyor olabilirdi. Hatırlatma maillerini gönderirken gazetecilerden destek istemeye karar verdim.

Daha çok kadın gazeteciye ulaşabilmek adına da Twitter’da takip ettiğim gazetecilerin ve yerel medya kuruluşlarının hesaplarıyla iletişime geçerek kadın gazetecilere erişimde yaşadığım zorlukları ifade ettim. Eğer mümkünse kadın meslektaşlarına bu çalışmaya dair bilgi vererek soru formu linkini onlara iletmelerini veya tanıdıkları kadın gazetecilere beni yönlendirmelerini talep ettim. Bu mesajın üzerine bazı gazeteciler tanıdıkları kadın gazeteci arkadaşlarının iletişim bilgilerini onların izni dahilinde benimle paylaştılar. Bazıları ise soru kağıdı linkini WhatsApp gruplarına göndereceklerini ifade ettiler. Bunun üzerine e-posta ve telefon aracılığıyla ulaştığım kadın gazetecilere soru kağıdı linkini ilettim. Özellikle, Doğu Anadolu Bölgesi’nde kadın gazetecilere ulaşmakta çok zorlandım. Bu bölgedeki kadın gazetecilerin kimisi yanıt vermezken, kimi illerde hiç kadın gazeteci olmadığı bilgisini edindim. Bu nedenle en az sayıda kadın gazetecilere ulaştığım bölge Doğu Anadolu Bölgesi oldu. Dört ay süren (8 Temmuz-26 Ekim 2022 tarihleri arasında) bu sürecin sonunda soru kağıdı linki e-posta aracılığıyla 204 kuruma, 81 erkek ve 30 kadın gazeteciye; Twitter ile 5342 kişiye iletilmiş oldu. Soru kağıdına bakan gazetecilerin sayısı 923’tü; ancak bu katılımcılar arasında sadece sorulara bakan, soruları tam yanıtlamayan, araştırma evreninde yer almayan gazeteciler bulunuyordu. Bu nedenle 196 kadın 266 erkek katılımcının soru kağıdı geçerli sayılarak toplam 467 kişinin soru kağıdı analiz edilmiştir.

Analiz bittikten sonra araştırmamanın ikinci aşamasına geçtim. Soru kağıdını cevaplayan kadın gazeteciler arasından derinlemesine görüşme yapacağım kişileri belirlemeliydim. Katılımcıları “Nasıl homojen gruplara ayırabilirim?” sorusuna yanıt ararken kümeleme analizi ile tanışmış oldum. Nicel verilere kümeleme analizini uyguladığımda katılımcılar yedi kümeye ayrıldılar. Böylelikle bir kümeyi/grubu tem-

sil edecek yedi kadın gazeteciyle görüşmem yeterli olacaktı.

Soru kağıdını yanıtlayan katılımcıları ve hangi kadın gazetecilere soru kağıdını gönderdiğimi bildiğim katılımcılar Twitter’den, Twitter’da arkadaşları tarafından önerilen, e-posta ve WhatsApp aracılığıyla iletişime geçtiğim kadın gazetecilerdi. Çoğu yanıtladıklarında “Araştırmanıza katıldım” diyerek geri bildirimde bulunuyorlardı. Kümelerin özelliklerinde en belirleyici olan yaş ve eğitim durumları olduğundan geri bildirimde bulunan tüm kadın gazetecilerin isimlerini internette araştırdım. Buna göre her kümedeki özellikleri karşılayan kadın gazetecilerle iletişime geçtim. Araştırmanın ikinci aşamasına katılmayı kabul eden 9 katılımcıya (bir küme için 2 katılımcı daha onay vermişti) “Aydınlatılmış Onam Formu” göndererek görüşmenin nasıl yapılacağı hakkında kendilerini bilgilendirdim ve Teamlink programını indirmelerini istedim. Görüşmeden bir saat önce de kendilerine link gönderdim. İzinleri dahilinde görüşmede ses ve video kayıtlarını aldım.

“Çemberin Hem İçindeydim Hem Dışında...”

Yerel gazetecilik alanında çalışan kadın gazetecilerle yaptığım görüşmeler, onların mesleki mücadelelerini, rekabetlerini, başarılarını, direniş stratejilerini, çelişkilerini, birbirleri arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri derinlemesine anlamama olanak tanıdı. Eril bir alan olan gazetecilik alanında kadınların da sınıfsal konumlarının ve sermaye sahipliğinin alandaki konumlarında etkili olduğunu gösterdi. Alan teorisi bunu mümkün kıldı ki genellikle araştırmalar kadın gazetecileri bir bütün olarak değerlendirilip sadece sorunlarına odaklanma eğilimindeydi. Ancak tabii ki kadın gazetecilerin alan içinde nasıl konum aldıklarını ortaya koyma çabası geniş bir perspektiften ele alınmış olsa da alan teorisinin sınırları içerisinde değerlendirilmiştir.

Araştırmacı olarak ben hem içeriden hem de dışarıdan biriydim. İçeriden biriydim; çünkü hemcinsleri ve meslektaşları olarak görüyorlardı, dışarıdan biriydim; çünkü alanın pratiğiyle değil, teorik tarafıyla ilgileniyordum. Her biri kendi hikayesini büyük bir açıklıkla paylaştı, yaşadıklarını uzun zamandır anlatmayı bekliyor gibiydiler. Üzerlerinde hissettikleri baskı hem kadın kimliklerinden dolayı hem de gazeteci oldukları içindi. Onları dinlerken bazen not almak için duraksadım, bazen de sadece gözlerindeki ifadeye odaklandım; çünkü içeriden biri olarak söylediklerinden daha fazlasını hissettiren bir bağ

kuruyorduk. Dışarıdan biri olduğumu ise söylemlerindeki “biz” vurgusundan anlıyordum.

Gazetecilik yapabilmek için kadınların toplumun, çalıştığı kurumun dışında bir yandan da aile baskılarıyla da nasıl mücadele ettiklerini dinliyordum. Gazetecilik, erkek mesleği olarak aileler tarafından görülüyordu. “Kızım başka bir meslek seç, memur ol” söylemleri, “Gecen gündüzün belli olmayacak” anlayışı, aileleriyle de kadınların mücadele ettiğini gösteriyordu. Benzer deneyimi ben de mesleğimi seçerken yaşamıştım. Özellikle katılımcılardan biri stajyer kadın öğrencisinin manşette yer alacak kadar iyi bir haber yaptığında, ailesinin bu durumu öğrenirse kendine kızabileceğini belirterek isminin kullanılmamasını rica ettiğini belirtti. Bu duruma karşın kendisinin “Sen kötü bir şey mi yaptın? İsmi başarından dolayı görünecek, ailenin sevinmesi gerekir” diyerek onu yüreklendirdiğini söylemişti. Kimi kadınlar gazetecilik alanında daha görünmez bir konuma itilse de kimilerinin ne yazık ki varlıklarını kendilerinin gölgede bırakmak zorunda kaldıklarına şahit oluyordum.

Taciz, şiddet, mobbing olaylarında ise ne yazık ki yaşadıkları deneyimler ve tanıklıkları çoktu. Bu noktada duygularımı çok da saklamayı başaramadım. Her birinden alanda var olma çabalarını, mücadelelerini, kızgınlıklarını, başarılarını dinledim... Benim için de bir kadın olarak hikayeler çok tanıdıktı, sadece öznel farklıydı.

Sonuç Olarak;

Veri toplamada yaşadığım sorunların çözüm yolu oldu sahada online olmak. Bu sayede araştırmamı tamamlayabilmişim. Yerel gazetecilik alanının sorunlarını ortaya koyabilme ve yerelde çalışan meslektaşlarımla, hemcinslerimin, kadın gazetecilerin sesi olma çabam benim için oldukça değerliydi. Bugün baktığımda ise tez savunmamın üzerinden bir yıl geçti... Çalışmamın yerel gazetecilik alanında somut değişimler gerçekleştireceğini düşünmüyorum. Ancak alanı yansıtan tarihi bir belge niteliği taşıyacağına inanıyorum. Çabamı destekleyen ve çalışmama katkı sunan gazetecilerin her birine sevgi ve saygıyla...

Kaynakça

Hovden, J.F. (2008). *Profane and Sacred: A Study of the Norwegian Journalistic Field Doctoral Thesis*. University of Bergen, Norveç.

Sessiz Direniş: Veganlık ve Vejetaryenliğin Toplumsal İzleri

Aslıhan Ulu

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Antalya
Adres: Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Antalya
E-Posta: : aslihanuluu@gmail.com

Geliş Tarihi: 29 Kasım 2024; Kabul Tarihi: 13 Ocak 2025

Doi: 10.5281/zenodo.14643102

Künye: Ulu, A. (2024). Sessiz Direniş: Veganlık ve Vejetaryenliğin Toplumsal İzleri. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 36-41.

<https://orcid.org/0000-0001-6400-1350>

Özet

Bu saha deneyimlerine dayalı çalışma, Türkiye’de veganlık ve vejetaryenliğin toplumsal yapıyla ilişkisini sosyolojik bir perspektifle ele almaktadır. Çalışma, bireylerin bu yaşam tarzlarını benimserken karşılaştıkları zorlukları, topluluk içi dinamikleri ve toplumsal normlara karşı geliştirdikleri stratejileri saha gözlemleri ve derinlemesine görüşmeler yoluyla incelemektedir.

Araştırma, İstanbul, İzmir ve Antalya’daki saha çalışmalarına dayanmakta; katılımcıların gündelik yaşam pratiklerinden tüketim alışkanlıklarına kadar geniş bir perspektif sunmaktadır. Yazar, gözlemci-katılımcı rolüyle hem saha araştırmalarının etik boyutlarını hem de bireylerin kimlik inşa süreçlerindeki mikro-iktidar ilişkilerini analiz etmektedir. Çalışma, veganlık ve vejetaryenliğin sadece bireysel bir tercih değil, aynı zamanda toplumsal yapıya meydan okuyan bir direniş biçimi olarak ortaya çıktığını vurgulamaktadır.

Yazarın kişisel dönüşümünü de içeren bu araştırma süreci, veganlık ve vejetaryenliğin Türkiye’deki sosyokültürel bağlamdaki yerini anlamaya yönelik önemli bir katkı sunarken, saha araştırmalarının bireysel ve toplumsal düzeydeki dönüştürücü etkilerine dair değerli içgörüler sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Veganlık-Vejetaryenlik • Yaşam Tarzları • Nitel Araştırma Deneyimi

Abstract

This study that examines the relationship between veganism, vegetarianism, and social structures in Turkey from a sociological perspective. The study explores the challenges individuals face when adopting these lifestyles, the dynamics within their communities, and the strategies they develop to confront societal norms, drawing on field observations and in-depth interviews.

The research is based on fieldwork conducted in Istanbul, Izmir, and Antalya, offering a broad perspective on participants’ daily practices and consumption habits. The author, adopting a participant-observer role, analyzes both the ethical dimensions of fieldwork and the micro-power relations involved in individuals’ identity construction processes. The study highlights veganism and vegetarianism as not merely individual lifestyle choices but forms of resistance against societal structures.

This research, which also reflects the author’s personal transformation, provides a significant contribution to understanding the sociocultural context of veganism and vegetarianism in Turkey. Additionally, it offers valuable insights into the transformative impact of fieldwork on both individual and societal levels.

Keywords:

Veganism-Vegetarianism • Lifestyles • Qualitative Research Experience

“İnsanın etçil bir hayvan olması bir rezalet değil de nedir? ... Kendi pratiğim nasıl olursa olsun, hayvan yemekten vazgeçmenin insanlığın kaderi olduğuna eminim. Nasıl ilkel kabileler daha uygar insanlarla iletişime geçtiğinde birbirlerini yemeyi bıraktıysa, insanlık da aşamalı gelişiminin bir noktasında hayvan yemeyi bırakacaktır”.

Henry David Thoreau,

Walden: Ormanda Yaşam, (2014:253).

Bir Kurban Bayramı sabahında, çocuk yaşta tanıklık ettiğim ritüel, kuşaklar arası aktarımın yoğun bir sahnesiydi: Bir hafta boyunca bahçemizde beslenen koyunun, sevdiğim bir aile büyüğü tarafından kesilmesi. Bu an, yalnızca bir geleneğin icrası değil, aynı zamanda hayat ve ölümün somutlaştığı, derin bir deneyim olarak hafızama kazandı. Türkiye’de birçok aile için sıradan sayılabilecek bu ritüel, kültürel belleğin ve gündelik yaşam pratiklerinin genç nesillere aktarılmasında bir araçtır. Ancak benim için bu deneyim, bir dönüşümün başlangıcı oldu. O gün, yalnızca bir geleneğe tanıklık etmekle kalmadım; aynı zamanda hayatın döngüsünü ve bu döngüye dair insan eliyle yapılan müdahaleyi sorgulamaya başladım. Bugün, bu sahneye dönüp baktığımda, büyüklerimin bana yalnızca bir ritüeli değil, aynı zamanda yaşamın anlamını ve onun üzerindeki insan etkisini kavrama fırsatı sunduklarını fark ediyorum. Bu ritüelin bıraktığı izler, beni yıllar sonra vejetaryenliğe yönlendiren kişisel bir dönüşümün tohumlarını atarken, kültürel aktarımın sessiz ama güçlü etkisini de ortaya koyuyor.

Kurban Bayramı’nda kesimhanede sıraya dizilmiş hayvanların bekleyişine ve “bizim” hayvanın hızla yere yatırılıp kesilmesine tanıklık ettiğim an, etin yalnızca bir besin değil, bir vicdan meselesi olduğunu anlamamı sağladı. Bu farkındalık, yıllar sonra veganlık ve vejetaryenlik üzerine akademik bir çalışmaya dönüşen kişisel bir yolculuğun başlangıcı oldu. Danışmanımın “Kim bu veganlar ve vejetaryenler?” sorusu, benim için yalnızca bir araştırma sorusu değil, aynı zamanda etik kaygılarımı ve değerlerimi derinleştiren bir dönüm noktasıydı. Sosyal bilimlerde araştırma motivasyonu, Merleau-Ponty’nin ifadesiyle, “sonlu bir gözlemcinin nesnel dünyanın mekân-zamansal bütünlüğü içinden kesip aldığı” anlam katmanlarını içerir (Merleau-Ponty, 2005, s. 477). Bu perspektiften hareketle, veganlık ve vejetaryenliğin bireysel bir tercih olmanın ötesinde, Türkiye’nin sosyokültürel yapısında giderek artan bir toplumsal dönüşümün parçası olduğunu fark ettim. Ritüellerin kuşaklar arası aktarımı ve bu deneyimlerin bireylerde yarattığı dönüşümler üzerine yürüttüğüm araştırma, Yakın’ın ifade ettiği gibi, araştırmacının

“Neden bu konu?” sorusuna verdiği kişisel yanıtın, toplumsal dinamiklerle nasıl kesiştiğini anlamayı amaçlamaktadır (Yakın, 2019, s. 34). Türkiye’de veganlık ve vejetaryenlik, uzun süre görünmezken, 2013 sonrası hızla yaygınlaştı. Bu yaşam tarzı, medyada ve bireylerin söylemlerinde kendine yer buldu. Restoran menülerinde artan seçenekler ve vegan hareketin sessiz ama kararlı ilerleyişi, toplumsal algıda dönüşümü tetikledi. Ancak, bu dönüşüm yalnızca bir tercih değil, toplumsal yapının evrimini yansıtan bir değişimdi. Türk akademisinin ilgisi artarken, sosyolojik açıdan kapsamlı çalışmalar hâlâ sınırlıydı. İşte bu eksiklik, beni bu alanda derinlemesine bir araştırmaya yöneltti.

Araştırma kapsamında İstanbul, İzmir ve Antalya’da her biri ortalama birer ay süren derinlemesine gözlemler ve yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirdim. Katılımcılardan biri olan 32 yaşındaki bir vegan şef, bu durumun Türkiye’nin kültürel yapısıyla ilişkisini şu şekilde ifade etti: “Bizim kültürel yapımızla alakalı bence diye düşünüyorum. Sevmiyoruz, yani farklılığı sevmiyoruz. Ötekileştirmeyi çok seviyoruz ya, bence biraz da bundan da kaynaklı diye düşünüyorum”. Bu ifadeler, vegan ve vejetaryen bireylerin toplumsal yapı içinde karşılaştıkları direniş ve baskı mekanizmalarını açık bir şekilde gözler önüne serdi. Benzer şekilde, görüşme yapılan 25 yaşındaki bir vegan öğrenci, ailesinin tepkisini şu sözlerle dile getirdi: “Anneannem hâlâ beni et yemediğim için zayıf ve sağlıksız olduğuma ikna etmeye çalışıyor.” Bu ifadeler, bireylerin toplumsal yapı içinde karşılaştıkları direniş ve baskı mekanizmalarını gözler önüne serdi.

Araştırmanın saha çalışmasında, katılımcı gözlemin sağladığı yakınlık ile mesafeli gözlemin gerektirdiği tarafsızlık arasında denge kurmak öncelikli bir kaygıydı. Atay’ın da vurguladığı gibi, “katılmak” bireylerin dünyasına empatiyle adım atmaya, “gözlemlemek” ise olayları daha geniş bir bağlamda değerlendirmeyi gerektirir (Atay, 2018, s. 11). Bu dengeyi koruyarak, vegan ve vejetaryen bireylerin deneyimlerine derinlemesine nüfuz ederken, aynı zamanda bu yaşam biçimlerinin toplumsal bağlamda nasıl bir direniş ve dönüşüm stratejisi olarak ortaya çıktığını anlamaya çalıştım. Örneğin, yapılan nitel veri analizinde katılımcıların çoğu vegan ve vejetaryen yaşam biçimlerinin hayvan etiği bilincine dayandığını vurgularken, diğer öne çıkan vurgu bu tercihin aile ve arkadaş çevresinde ciddi bir sosyal baskıya yol açtığını belirtti.

Veriler, kişisel deneyimlerden yola çıkan çalışmanın nesnel bir temele dayanmasını sağladı. Gerek

sahada kendi kendime gerek yakınlarıma araştırma konumu anlatırken aklımdan hep şu cümle geçiyordu: “Sen vegan-vejetaryenlik propagandası yapmıyorsun, sen doktora tezi yazıyorsun. Veriler ne söylüyorsa o” diyordum. Bir sosyal araştırmacı için “katılmak”, insanların dünyasına empatiyle adım atıp onların deneyimlerini paylaşmak anlamına gelirken, “gözlemlemek” ise olayları mesafeli ve tarafsız bir şekilde değerlendirmeyi gerektirir. Katılım, araştırmacıyı toplulukla bütünleşme riskine sokarken, aşırı mesafeli gözlem yüzeyde kalmaya yol açabilir. Bu nedenle, her iki yaklaşım arasında denge kurmak, derinlemesine bir anlayış elde etmek için kritik önemdedir (Atay, 2018, s. 11). Bu dengeyi koruyabilmek, vegan ve vejetaryen bireylerin toplumsal yapılarla olan karmaşık ilişkilerini anlamamda temel bir rol oynadı. Katılım yoluyla onların deneyimlerine daha derinden nüfuz ederken, gözlem yoluyla bu yaşam tarzının daha geniş bir toplumsal bağlamda nasıl bir direniş biçimi olarak ortaya çıktığını fark ettim. Bu sebeple, veganlık ve vejetaryenlik sadece bir beslenme tercihi değil, aynı zamanda toplumsal yapıya meydan okuyan bir direniş biçimidir. Bu yaşam tarzı, kapitalizmin dayattığı tüketim alışkanlıklarına karşı etik bir duruş sergileyen bireylerin, yapıyı değiştirme çabasının somut bir örneği olduğunu söylemek mümkün. Bu noktada, sosyolojinin temel meselesi olan yapı-fail ikiliği aklıma geliyor: “Yapı mı bireyi belirler, yoksa birey mi yapıyı?” Vegan ve vejetaryen bireyler, yapının dayattığı normlar karşısında ne kadar özgür olabilirler? Ya da daha da ötesi, bu bireyler, toplumsal yapıyı nasıl dönüştürebilirler? Bu sorular, araştırmamın teorik çerçevesini şekillendirirken, yemek-beslenme sosyolojisiyle beraber Bourdieu’nun alan, habitus ve sermaye teorisi, Baudrillard’ın tüketim toplumu ve Ritzer’in McDonaldlaşma kavramları ile birleşerek bana önemli bir analiz zemini sundu.

Teorik sorularımın cevaplarını sahada araştırma yaparken, vegan ve vejetaryen bireylerin toplumsal yapılarla nasıl bir ilişki kurduğunu, karşılaştıkları dirençleri ve bu dirençleri nasıl aştıklarını gözlemleme fırsatım oldu. Özellikle toplumsal yapıların dayattığı normlara karşı, bireylerin geliştirdiği stratejiler ve tüketim davranışları benim için önemli bir gözlem alanıydı. Çalışmam vegan ve vejetaryen bireylere yönelik olduğu için, katılımcılarla görüşme yapma sürecinde fazla bir zorluk yaşamadım. Katılımcılar, deneyimlerini paylaşmaya hevesliyidiler ve görüşmek istediğim hemen her katılımcıyla görüşme fırsatı buldum. Hatta Ankara’yı araştırma evrenime dahil etmemiş olmama rağmen, diğer katılımcılar vasıtasıyla bu şehirden de görüşmek isteyenler oldu.

Ancak, alanda dikkat etmem gereken önemli bir husus, katılımcıların yaşam biçimlerini bana aktarırken, yaşadıkları zorlukları hafifletebilecekleri veya **veganlıkla ilgili bir propaganda ya da aktivizm** biçiminde yanıtlar verebilecekleri gerçeğiydi. Bu, görüşmelerde verdiğim dikkatin önemli bir parçasıydı. Bunun farkında olarak, sahada yaptığım görüşmeler ve gözlemler, bireylerin toplumsal yapıların dayattığı normlarla nasıl başa çıktıklarını ve bu yapılarla olan ilişkilerinde ne tür stratejiler geliştirdiklerini anlamama olanak sağladı.

Görüşmeler genellikle vegan kafe ve restoranlarda veya vegan-vejetaryen tercihler sunan mekanlarda gerçekleşti. Bu durum, farklı araştırmacılar tarafından “senin alanın rahat, farklı yemekler yerken görüşme yapıyorsun” gibi yorumlarla karşılanma neden oldu. Bu bakış açısı, çalıştığım konunun, diğer sosyal bilimler araştırmalarına kıyasla “suya sabuna dokunmayan” bir mesele olduğu izlenimini yaratıyordu. Ancak, daha alana çıkmadan önce bu konuda fark ettiğim önemli bir şey vardı: Konuya yönelik bu bakış açısı bile, veganlık ve vejetaryenliğin sosyolojik olarak nasıl etiketlendiğine ve değerlendirildiğine dair derin bir farkındalık sağlıyordu.

Ülkemizde saha araştırmacıları arasında, eleştirel perspektiflerle yapılan çalışmaların, hak savunuculuğuna varan araştırmaların övgüyle karşılandığı ve daha “değerli” görüldüğü bir akademik hiyerarşi söz konusu. Tabi ki bu söylediklerim o tür araştırmaların değersiz ve gereksiz olduğu anlamı taşımıyor. Araştırma sorusu üretilirken bir soruna parmak basmak, işaret etmek gerekiyormuş gibi bir his vardı. Ancak, bir araştırma sorusu üretirken bir soruna parmak basmanın, sosyal bir problemi çözmeye çalışmanın her zaman gerekli olmadığını öğrendim. Araştırma sorusu ile sosyal problemi ortaya koyma amacı birbirinden farklıdır. Betimsel analiz tercih etmemin nedenlerinden biri de bu. Bu araştırmada, vejetaryen kimliğim ve kişisel motivasyonlarım beni bu konuya yönlendirdi; ancak sahadan elde ettiğim verileri objektif bir şekilde sunarak, propaganda yapmaktan özellikle kaçındım. Bu noktada, araştırmacı olarak **tanık olmanın** ne kadar değerli olduğunu ve olayları olduğu gibi betimlemenin, bazen meseleyi en yalın haliyle ortaya koymak için yeterli olduğunu fark ettim. Hangi perspektiften bakılırsa bakılsın, **tanık olmanın gücü**, araştırmacının özünde yatan bir gerçektir. Burada vurgulamak istediğim, tanık olmanın kendisinin farklı bir değere sahip olduğudur; Araştırma boyunca saha, yalnızca gözlem ve veri toplama alanı değil, aynı zamanda anlamların yeniden üre-

tildiği ve sorgulandığı bir mekân olarak ele alınmıştır. Arun'un ifade ettiği gibi, "saha, araştırmacının içinde ve dışında, akıp gidenin, ilişkilerin yoğrulduğu bir yerdir" (Arun, 2024). Bu bağlamda, saha deneyimim sırasında karşılaştığım dinamikler, yalnızca araştırmacının nesnel verilerini değil, aynı zamanda sübjektif deneyimlerimi ve toplumsal dönüşüm algımı da derinleştirdi. Bu doğrultuda, sadece katılımcıların sözlü ifadelerine değil, sundukları yaşam biçimine dair **olumlu ve olumsuz dengeleri** anlamak için takındıkları tutum ve davranışlara da dikkat etmem gerekti. Katılımcıların sözlerinden çok, davranışlarında ve tutumlarında bu dengelerin nasıl somutlaştığını gözlemek benim için kritik bir bulgu oldu. Özellikle **tüketim davranışları** ile ilgili yaklaşımlarını değerlendirirken hem bireysel tercihlerde hem de sosyal çevrelerinde hegemonik yaklaşımlara karşı nasıl bir tavır aldıklarını gözlemek önem kazandı. Bu noktada, sadece tüketim tercihleri değil, katılımcıların sosyal çevrelerinde karşılaştıkları hegemonik yaklaşımlara karşı geliştirdikleri stratejiler de dikkat çekiciydi. Vegan ve vejetaryen bireylerin sistemle nasıl başa çıktıklarını anlamak, toplumsal yapıların dayattığı normlara karşı geliştirdikleri stratejileri gözlemlemem mümkün oldu. Görüştüğüm katılımcılar, tüketim tercihlerini bilinçli bir şekilde yapmaya çalışırken, bazen büyük şirketlerin pazarlama stratejilerine karşı ikircikli bir tutum takınıyorlardı. Özellikle marketlerdeki vegan ürünlerin yaygınlaşması, birçok katılımcı için hem bir kazanım hem de eleştirilen bir durumdu.

Görüşmelerim sırasında, katılımcılar, marketlerde yer alan vegan ürünlerin büyük şirketler tarafından piyasaya sürülmesini bazı açılardan eleştiriyorlar, ancak bu ürünlerin varlığını da olumlu bir gelişme olarak değerlendiriyorlardı. Bir katılımcı, "Bu büyük markalar vegan ürünler satmaya başladıysa, demek ki bireysel farkındalığımız artıyor, ama bu aynı zamanda onların da bizi pazar olarak gördükleri anlamına geliyor", diyerek bu çelişkili durumu ifade etti. Özellikle Unilever gibi çevreye zarar veren büyük markaların vegan ürünler üretmesi, katılımcılar arasında greenwashing (yeşil badana) olarak değerlendiriliyordu. Yine de katılımcıların bir kısmı, bu tür ürünlerin varlığını tamamen reddetmiyor, aksine "en azından bir seçenek var" diyerek durumu kabulleniyorlardı. Katılımcılardan bir diğeri ise "zaten çok az seçeneğimiz var yediğimiz çikolataya da karışmasınlar" diyerek esprili bir şekilde kendi tüketim beklentilerini ve veganların üzerinde yaratılan baskıya gülerek cevap vermişti.

Katılımcıların birçoğu, veganlık veya vejetaryenliğin yalnızca bir beslenme biçimi değil, aynı zamanda tüketim davranışlarında da önemli bir dönüşüm yarattığını vurguluyordu. Özellikle vegan katılımcılar, gıda ürünlerinin içeriklerini dikkatle incelediklerini ve etik tüketim bilincinin veganlıkla beraber geliştiğini ifade ettiler. Bu katılımcılar, alışveriş sırasında bilinçli bir tüketici olmanın önemini vurgularken, bazen etik tüketim pratiklerinin ekonomik koşullar nedeniyle sürdürülemez hale geldiğini de dile getiriyorlardı.

Bir katılımcı, vegan ürünlerin genellikle pahalı algılanması hakkında şunları söyledi: "Eskiden badem sütü inek sütünden pahalıydı, şimdi ise fiyatlar neredeyse aynı. Yani bu algı artık geçerliliğini yitirdi. Artık her şey pahalı." Bu açıklama, beni kendi fiyat takip alışkanlıklarımı sorgulamaya yöneltti. Farklı marketlerde bitkisel süt ve inek sütü fiyatlarını karşılaştırdığımda ise, katılımcının söylediğinin aksine, bitkisel sütlerin inek sütüne kıyasla genellikle iki katı fiyat farkı ile satıldığını gösterdi.

Bu gözlemler, veganlık ve vejetaryenliğin sadece toplumsal yapıların dayattığı normlara karşı bir direniş biçimi olmadığını, aynı zamanda tüketim kültürü içinde bireylerin kendilerini nasıl konumlandığına dair önemli ipuçları sundu. Vegan ve vejetaryen bireyler, bir yandan çevreye duyarlı tüketim tercihleri yaparken, diğer yandan bu tercihlerin büyük şirketler ve kapitalist sistem tarafından nasıl ticarileştirildiğini sorguluyorlardı. Ancak burada ekonomik sınıf meselesi ortaya çıkıyordu. Bu yaşam biçimini belirli etiketler ve klişe söylemlerle "entel" ya da "zengin" olarak nitelendirmenin sorunlu olduğu kabul edilse de gerçekte bu algının neden bu şekilde oluştuğu sorusunu yanıtlamak önemlidir. Özellikle vegan ürünlerin muadillerini sofralarına eklemeye çalışan bireyler, bu ürünlerin belirgin bir fiyat farkı ile satıldığını gözlemliyordu. Geleneksel "sağlıklı beslenme" ve "damak zevki" anlayışlarının ötesinde, vegan ürünler gerçekten de daha pahalıydı. Ayrıca, bireylerin sınıf algılarının ve kendilerini konumlandıkları sınıf tanımının literatür dışına kaymış olduğunu görmek de mümkündü. Anlaşılan o ki, alt sınıfta olmanın ne denli bir şey olduğuna dair ciddi bir eksiklik söz konusuydu; bu durum, literatürde tanımlanandan farklı bir sınıf tanımına işaret ediyordu. Diğer taraftan, "zaten vegan süt veya vegan muadil çok az kullanıyoruz" diyen, görece orta-alt sınıf mensubu katılımcıların varlığı da dikkat çekiciydi. Bu durum, ekonomik koşulların vegan ve vejetaryen yaşam biçimlerinin benimsenmesinde ne denli belirleyici olduğunu gösteriyor. Bu stratejiler, vegan ve vejetar-

yen bireylerin dışsal toplumsal yapılarla başa çıkma yollarını gösterirken, vegan toplulukları içerisinde de bir kimlik mücadelesinin ve baskının olduğunu söylemek mümkün. Sahada yaptığım görüşmeler, bana yalnızca toplumsal yapıların değil, aynı zamanda bu yapıların içinde yer alan bireylerin de kendi içlerinde bir tür ideolojik baskı ve mikro-iktidar ilişkisi kurduklarını gösterdi.

Örneğin, Antalya’da yaptığım bir görüşmede, daha görüşmeye başlamadan önce kendimi “vegan olma baskısı” altında buldum. Görüşeceğim kişi, doktora seviyesinde bu konuyu çalışıyor olmama rağmen nasıl hâlâ vegan olmadığını sorguladı. “Nasıl olur da bu kadar bilgiye sahip olup hâlâ vegan olamazsınız?” diye sorarken, kendimi suçlanmış ve yargılanmış hissettim. Bu eleştiriler, görüşmenin başlangıcında kendimi açıklama pozisyonuna itti ve bir süre sonra görüşme, bir bilgi alışverişinden çok bir “veganlık propagandasına” dönüştü. O an, görüşmenin kontrolünü yeniden elime almak zorunda kaldım ve “konumuz senin hikayen, benim değil”, diyerek görüşmeyi yönlendirmeye çalıştım. Ancak görüşme boyunca, sorduğum sorulara verilen çoğu cevaplar, veganlığın yayılması için bir savunma niteliğinde olmaya devam etti. Bu an, bana veganlık ve vejetaryenliğin sadece bir etik duruş olmadığını, aynı zamanda topluluk içerisinde bireylerin birbirine dayattığı bir kimlik mücadelesi olduğunu gösterdi.

Benzer bir durumu bir vegan piknik etkinliğinde de deneyimledim. Düzenlenen bu etkinliğe katıldığım da, başlangıçta samimi bir atmosfer vardı. Ancak, vejetaryen olduğumu söylediğim anda etrafımda bir sorgulama çemberi oluştu. Oradaki bazı veganlar, vejetaryen olmamı ciddi bir eleştiri konusu haline getirdi ve beni neredeyse bir tür “suçluluk duygusu” içine soktular. “Vejetaryen olmak zaman kaybı, direkt vegan olmalıydın,” diyen bir katılımcı, “neden hala vejetaryensin?” “Kaç yıldır neden veganlığa geçemedin?” sorularının ardından kişisel yaşantıma, yaptığım işe, kazandığım paraya kadar pek çok ayrıntılı sorular yönelterek istesen yaparsın şeklinde bir tavır takındı. Veganlığa geçiş sürecimi bir başarısızlık olarak gördüğünü belirtti. Hatta, birkaç katılımcı, beni “bugün seni vegan yaparız” esprileriyle etkinliği bir çeşit baskı ve propagandaya dönüştürdü. Haricinde vegan olmayan birisinin bu konuya dair akademik bir araştırma yapmasının doğru ve etik olmadığı vurgusu da vardı. Bu olay, vegan toplulukları içinde bir tür mikro-iktidar ilişkilerinin kurulduğunu ve bu kimliğin yalnızca bir bireysel tercih olmadığını, topluluk içerisinde bir tür ideolojik baskıya dönüştüğünü gösterdi. Oysa etkinliğin çağrı mottosu “vegansan gel vegan

değilsen kesin gel” idi. Saha tecrübem boyunca en zorlandığım etkinlik buydu. Şunu da eklemem gerekir ki o etkinlikte tanıştığım başka birisi konuya çok daha farklı yaklaşım yargısız şekilde hem onunla birebir görüşme isteğime olumlu yaklaşım hem de üzerine başka katılımcılarla görüşme yapmamı sağladı.

Her iki deneyim de vegan ve vejetaryen bireyler arasında kurulan içsel güç ilişkilerinin ve kimlik mücadelelerinin sadece dışsal toplumsal baskılarla değil, aynı zamanda içsel topluluk dinamikleriyle de şekillendiğini ortaya koydu. Veganlık, bireyler için topluma karşı bir direniş biçimi olmasının yanı sıra, kendi içinde bir kimlik mücadelesine de dönüşmüş durumda. Bu, topluluk içinde de bir tür hiyerarşinin nasıl geliştiğini ve belirli etik duruşların bireylere dayatıldığını açıkça gösterdi.

Buna ek olarak, vegan hareketin özellikle Türkiye’deki son pozisyonuna bakıldığında; Büyük şehirlerde bulunmuş bir araştırmacı olarak, İstanbul’da daha fazla topluluk, grup ve inisiyatifle karşılaşacağımı düşünerek gitmişim. Ancak, topluluklar özelinde durumun oldukça karmaşık olduğunu ve bir araya gelememe ile etkin olamama gibi krizler nedeniyle pek çok dağılmanın yaşandığını gözlemledim. Sonuç olarak, İstanbul’da yalnızca keskin değerlere ve kapalı hiyerarşilere sahip şekilde nitelenen bir vegan grubun kaldığını gördüm. İzmir ve Antalya’da herhangi bir vegan topluluğun artık aktif olarak devam etmediğini buna karşın tam veganlık üzerine kurulu olmasa da çeşitli hayvan topluluklarının aktif şekilde işlediğini söylemek mümkün. İzmir’deki tablo daha anarşist ve otonom şeklinde kendisini bir şekilde var etmeye çalışırken Antalya’daki topluluk özelinde aktif takip ettiğim dönem sonrası süreçte çözülme ile karşılaşım dağılma ile sonuçlandı.

Veganlık ve vejetaryenlik, sadece beslenme alışkanlıklarının değişimi değil; aynı zamanda toplumsal yapının dayattığı normlara karşı bir başkaldırının, bir kimlik arayışının ve bireylerin hem kendileriyle hem de çevreleriyle verdiği bir mücadelenin sembolüdür. Bu çalışma boyunca gözlemlediğim üzere, bu yaşam biçimi, bir yandan dışsal toplumsal baskılara direnirken, bir yandan da içsel topluluk dinamiklerinde hiyerarşiler ve kimlik çatışmaları üretir. Bireyler, bu yaşam tarzını benimserken, sadece tüketim alışkanlıklarını değil, aynı zamanda toplumsal yapıyla olan ilişkilerini ve kimliklerini yeniden inşa ederler. Vegan topluluklar, bu kimlik inşasında hem birer direniş mekânı hem de

içsel mücadelelerin alanı haline gelirler.

Bu araştırma, kişisel bir dönüşümden beslenen akademik bir yolculuğa dönüştü. Çocukluktan itibaren et yeme kültürüyle büyümüş biri olarak, bu araştırma sürecinde vegan ve vejetaryen bireylerin kimlik mücadelesine tanık oldum. Aynı zamanda, kendi kimliğimin toplumsal yapıyla nasıl etkileştiğini sorgulama fırsatı buldum. Araştırmacı olarak nesnel veriler toplamaya çalışırken, bu sürecin öznesi olarak da kendimi derinden gözlemledim. Katılımcılarla olan etkileşimlerim, vegan topluluklar arasındaki güç dinamiklerine ve kimlik mücadelelerine şahit olmam, bu sürecin sadece bir akademik araştırma olmadığını, aynı zamanda kişisel bir dönüşüm süreci olduğunu gösterdi. Henüz vegan olamadım ama bu araştırma veganlığın bende düşünce ve pratikte tutarlı olmak adına varılması gereken nihai nokta olduğu düşüncesini kuvvetlendirdi. Başlangıçta bu araştırmayı yalnızca bilimsel bir merakla yürüttüğümü düşünsem de zamanla bu konunun benim için yalnızca akademik bir mesele değil, aynı zamanda kişisel bir sorumluluk haline geldiğini fark ettim. Veganlık ve vejetaryenliğin öznesi, bu yaşam biçimini benimsemiş bireyler olsa da asıl özne hayvanlardır. Her gün sistematik bir şekilde bir bütünden parçalara ayrılarak nesneleştirilen bu canlılar, sessizce direnirken, yere düştüklerinde başlarına nelerin geleceğini anladıklarında direnişlerini bırakmak zorunda kalan varlıklardır; tıpkı “bizim” dana gibi.

Bu noktada, veganlık ve vejetaryenlik hem hayvanlar hem bireyler hem de topluluklar için bir **sessiz direniş** biçimi olmaya devam ediyor. Sessiz, çünkü bireyler, günlük hayatlarındaki basit tercihleriyle kapitalizmin dayattığı tüketim kalıplarına ve toplumsal normlara karşı direniyorlar. Ancak bu direniş, derinden kök salarak bir yaşam felsefesine dönüşüyor; topluma karşı bir başkaldırı olmanın ötesinde, kendi içinde de bir **kimlik savaşı** haline geliyor. Bu savaş, sadece toplumsal yapıların dayatmalarına değil, aynı zamanda bireylerin kendi toplulukları içinde bile yeniden üretilen baskılara karşı veriliyor.

Bu araştırma, yalnızca katılımcıların deneyimlerini

anlamamı sağlamakla kalmadı, aynı zamanda kendi kimlik ve değerlerimle de yüzleşmemi öğretti. Bu araştırma, bireysel deneyimlerin yaşam seyri bağlamında nasıl toplumsal bir dönüşüme evrildiğini ele alırken, kuşaklar arası aktarım ve kültürel mirasın ritüeller aracılığıyla nasıl şekillendiğini ve değişimini gözlemlemiştir. Senex’in “Sahadan Sesler” sayısı kapsamında, bu tür ritüellerin toplumsal bellekte nasıl yeniden üretildiği incelenmiştir. Sonuç olarak, veganlık ve vejetaryenlik, sadece bir yaşam tarzı olmanın ötesinde; toplumsal yapıya meydan okuyan, bireylerin kimliklerini yeniden inşa ettikleri ve toplumsal normları sorguladıkları bir çeşit direniş biçimidir. İçinde bulunduğumuz çağda ve coğrafyada var olmanın kendisi dahi otantikliğini kaybetmişken, bireyin sürekli saldırı altında kaldığı bir ortamda, bırakın eleştirel bir söz söylemeyi, bir duruş sergilemek bile yeterken belki de içimde tuttuğum tek direniş noktamın vejetaryen olmak olduğunu söyleyebilirim. Türkiye’deki bu hareketin geleceği, bireylerin sessiz direnişlerini nasıl sürdürecekleri ve toplulukların içindeki mücadeleleri nasıl aşacakları ile şekillenecektir. Bu toplumsal dönüşümün içinde, bireylerin sessiz direnişlerinden doğan yankılar yalnızca toplulukları değil, aynı zamanda kendi kimlik haritasını da yeniden şekillendirirken, bu mücadelelerin her birinin aslında insan olmanın en saf ve en karmaşık yanını yansıttığını fark ettim.

Kaynakça

- Arun, Ö. (2024). Sahadan Sesler [Özel sayı çağrı metni]. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*.
- Atay, T. (2018). Sunu. Z. N. Rabia Harmanşah içinde, *Etnografik Hikayeler: Türkiye’de Alan Araştırması Deneyimleri* (s. 9-15). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Henry David Thoreau. (2014). *Walden: Ormanda Yaşam*. (A. Örküp, Çev.) İstanbul: Zeplin Kitap.
- Merleau-Ponty, M. (2005). *Phenomenology of Perception*. Londra & New York: Routledge.
- Yakın, A. Y. (2019). Çayıra Adım Bile Atmayacağım Bundan Böyle. M. K. Aslı Yazıcı Yakın içinde, *Etnografi: Olağan-İçi Tecrübe* (s. 31-51). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Sezgi Kavramı Işığında Magda Szabó'nun *Kapı* Kitabındaki Yaşlılık-Bilgelik İlişkisi*

The Relationship between Old Age and Wisdom in Magda Szabó's *The Door* in the Light of the Concept of Intuition

Tuba Sütüoğlu

Dr. Öğretim Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Adres: Bilecik Üniversitesi Şeyh Edebali Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bilecik, Türkiye

E-Posta:tuba.sutoglu@bilecik.edu.tr

Geliş Tarihi: 25 Kasım 2024; Kabul Tarihi: 6 Aralık 2024

Doi: 10.5281/zenodo.14577986

Künye: Sütüoğlu, T. (2024). Yaşlılık-Bilgelik İlişkisi ve Sezgi Kavramı Işığında Magda Szabó'nun *Kapı* Kitabı. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 42-47.

<https://orcid.org/0000-0003-0044-2936>

Özgün Adı: Kapı

Yazar: Magda Szabó

Türkçeleştiren: Hilmi Ortaç

Yayınevi: Yapı Kredi Yayınları

8. Basım ISBN: 978-975-08-1262-0

Original Title: The Door

Author: Magda Szabó

Translator (to Turkish): Hilmi Ortaç

Publisher: Yapı Kredi Yayınları

8th Edition ISBN: 978-975-08-1262-0

1917-2007 yılları arasında yaşamış Macar yazar Magda Szabó tarafından kaleme alınan *Kapı* (*Az ajtó*, 1987)*, yazarın hayatının bir döneminden kesitler taşıması itibarıyla öz yaşam öyküsü özellikleri gösteren bir roman olarak değerlendirilir. Kitabın ilk Türkçe baskısı 2007 yılında Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkmıştır. 2011 yılında Macar yönetmen István Szabó tarafından aynı isimle sinemaya uyarlanan *Kapı*, yayımlandıktan on altı yıl sonra, 2003 yılında, yazarına *Femina* edebiyat ödülünü kazandırır. Yazarın doğduğu 1917 yılından romanın geçtiği 1960'ları içine alan süreç -kitap da yer verilmesi de- Macaristan siyasi tarihinin çalkantılı dönemidir. I. Dünya Savaşı yenilgisiyle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılması ve 1918'de Macaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra siyasi iklimin çok hızlı değiştiği ülkede, siyasi çalkantılar II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle de devam eder (Yiğit, 2021). Soğuk Savaş döneminde Sovyet Blok içerisinde yer alan Macaristan'ın 1949-1956 dönemi, aynı zamanda, yazı kariyerine şiirle başlayan

Szabó'nun sakıncalı yazar olarak görüldüğü; layık görüldüğü *Baumgarten Ödülü*'nü alamadığı; Kültür Bakanlığı'ndaki işinden kovulup ilkokulda öğretmenlik yapmaya zorlandığı yıllardır. Macar devriminden sonra değişmeye başlayan siyasi iklimle birlikte, 1958 yılında ilk romanı *Fresco*'yu yayımlayabilen yazar hem ülkesinde hem de uluslararası alanda ün kazanır ve artık daha fazla üretmek derindedir (Szabó, 2022). *Kapı*'daki olaylar yazarın hayatındaki bu yeni dönemde, 1960'lı yıllarda, Macaristan'da geçer. Dolayısıyla, olay örgüsünde yer alan iki ana karakterden biri, yazar Magda Szabó'nun kendisidir. Eşiyle birlikte yeni bir eve taşınan Szabó hem bu yeni evin büyüklüğünden hem de uzun zaman durgun kalmış kariyerinin yeniden hareketlenmesiyle artan sorumluluklarından ötürü, ev işleriyle ilgilenecek bir yardımcıya ihtiyaç duyar. Böylece olay örgüsündeki diğer ana karakter Emerenc Szeredás ismindeki yaşlı kadınla yolları kesişir. Çocukluğundan beri hizmetçilik yapan ve tanıyanların kendisine karşı derin bir saygı beslediği Emerenc, kuralların-

*Bu çalışma, 4-5 Kasım 2022 tarihlerinde Antalya'da gerçekleştirilen Senex: VI. Lisansüstü Yaşlılık Çalışmaları Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

*Özgün Adı: Kapı Yazar: Magda Szabó, Çeviren: Hilmi Ortaç, Yayınevi: Yapı Kredi Yayınları, 8. Baskı ISBN: 978-975-08-1262-0

dan asla taviz vermeden sürdürdüğü yaşamı ve sert mizacıyla bilinir. Fiziksel olarak da -hem kadın ve yaşlı olmanın getirdiği biyolojik özelliklerin hem de kadınlığa ve yaşlılığa yüklenen toplumsal anlamların onaylamadığı derecede- güçlüdür. Bu çerçevede roman, yaşlılığa yüklenen yerleşik inançları sorgulatması açısından sosyolojik bir nitelik taşır.¹

Olaylar, Emerenc ve Szabó'nun çatışmalı ilişkisi etrafında ilerler. İkilinin arasında, zamanla, anne-kız ilişkilerinde görülen bir bağıllık oluşmaya başlasa da aralarındaki çatışma devam eder. Bu durum, iki karakteri karşıt kavramsal kategoriler ışığında değerlendirmeye fırsat verir. Zihin gücüyle çalışan aydın-yazar Szabó ve beden gücüyle çalışan hizmetçi Emerenc karakterleri, *bilgi ve bilgelik; akıl ve vicdan; kanıtlanabilirlik ve sezgi* karşıtlığına oturur. Tam bu noktada, kanıtlanabilirlik-sezgi karşıtlığının anlaşılması için bir parantez açmak gerekebilir. Bu kitap değerlendirmesinde, sezginin kanıtlanabilirlik karşıtlığına yerleştirilme nedeni, romandaki iki ana karakterin fiziksel ve toplumsal dünyaya bakışını yansıtılabilmek içindir. Yoksa, bilim felsefesindeki tartışmalara bakıldığında -Aydınlanma felsefesi içerisinde- akıl, deney ve sezginin, insanı merkeze taşıyan en önemli yöntem olduğu görülür (Çınar Alevli & Arslantürk, 2016). En genel biçimde, "açık rasyonel düşünce ve çıkarım olmadan bilgi elde etme ve kavrama yeteneği"; "anında kavrama veya bilme"; "hızlı ve hazır içgörü" (Merriam-Webster, t.y.) şeklinde tanımlanan sezgi, Cevizci'nin (1999) *Felsefe Sözlüğü*'nde, "(i) Bir şeyin bilgisine akli kullanmadan, doğrudan bir biçimde sahip olma yetisi. (ii) Analiz ya da kanıtlama yoluyla diskürsif bir tarzda elde edilen bilginin tam tersine, dolaylımsız kavrayış veya doğrudan bilgi. (iii) Bir nesnenin dolaylımsız algısı. (iv) Duyu organlarını, deneyimi ya da akli kullanmadan kazanılan kavrayış, içgüdüsel bilgi." şeklindeki dört maddeyle açıklanır (s. 769). Fransızca'daki intuition'un karşılığı olarak alınan sezgi, 1330 tarihli *Istilahât-ı İlmiyye Encümeni Tarafından Kâmus-ı Felsefede Munderic Kelimât ve Ta'birât İçin Vaz' ve Tedvîni Tensîb Olunan Istilâhât Mecmuası* isimli terim çalışmasından günümüze kadarki çeşitli Türkçe felsefe sözlüklerinde, *tehad-düs, hads, şühûd, seziş, hads, sezgi, görü*² terimleriyle karşılanmıştır. Intuition'ın karşılığı olarak sezgi ile birlikte görü teriminin birlikte alınmasına, Bediha Akarsu'nun 1975 tarihli *Felsefe Terimleri Sözlüğü*'nde rastlanır ve "dolaysız kavrama" şeklinde açıklanır (bkz. Akın, 2020). Felsefe tarihine bakıldığında da sezginin; (i) *duyu sezgisi*, (ii) *aklî sezgi* ve (iii) *metafizik sezgi* şeklinde sınıflandırıldığı görülür (Köz, 2005). Duyu sezgisi olan birincisi, Kant'ın

sezgi anlayışı ile örneklendirilir ve sezgiyi duyuların algısı olarak kabul eder. *Aklî sezgi* ise, kesin insan bilgisini açıklama noktasında birbirlerinden ayrılacakları da Platon ve Descartes'ın sezgi anlayışları ile örneklendirilir. Descartes, ispatı mümkün olmasa bile sezgiyle elde edilen bilgilerin apaçık ve kesin olduğunu savunur. *Metafizik sezgi* ise, Henri Bergson'un pozitivistlere karşı bir tepki olarak ortaya koyduğu *sezgi* anlayışıdır. Bergson felsefesinde amaç, bilimden farklı olarak hayatı anlamaktır ve bu da ancak *sezgiyle* mümkündür. Yine İslam düşüncesi içerisinde, Gazzali'nin sezgi anlayışında, sezgi tecrübe ile ilişkilendirilir; kesin ve şüphesiz olmakla birlikte kesinliğinin ispatlanması mümkün değildir (bkz. Köz, 2005). Dolayısıyla, buradaki sezgi ve kanıtlanabilirlik, iki kadının, dünyayı ve yaşadıkları olayları algılama biçimlerine işaret eden karşıtlıklardır. Szabó'nun bilgisi, Emerenc'in bilgeliği karşısında şaşkın; akli, vicdanı karşısında zayıf kalırken; kanıtlara yaslanma ihtiyacı ise onu, Emerenc'in sezgisel kavrama hızının gerisinde bırakır. Bu sebeple, yazar yaşlı kadının karşısında kendini -aydın kimliğine tezat oluşturacak biçimde- hep zayıf, eksik ve mağlup hisseder. Bu iki zıt karakterin ilişkisi, T. S. Eliot'un meşhur dizelerindeki, "Yaşamakla kaybettiğimiz hayat, / Malumat içinde kaybettiğimiz bilgi / Bilgide kaybettiğimiz bilgelik nerede?" sorusunu hatırlatır. Szabó, ünlü bir yazar olarak her şeye yetişmeye çalışırken hayatı ıskalayan, Emerenc'in bilgeliği ve güçlü sezgileri karşısında bilgisini sorgulayan taraftadır. Nitekim yaşlı Emerenc, genç ve aydın Szabó'ya şöyle seslenir: "Sizin aklınız basit olan hiçbir şeyi almıyor, sürekli arka kapıdan girmek istiyorsunuz, oysa kapı ön tarafta." (Szabó, 2022, s. 132). Szabó'nun hem kendisiyle hem de yaşlı Emerenc'le ilgili düşüncelerini ortaya koyduğu iç konuşmalarından bazıları şöyledir:

"... ama Emerenc olaylara benim gözümle bakmıyordu, o kadar çok şeyi anlamadığı halde hiç kimse tarafından anlaşılmayan şeyleri de bir saniye içinde benimsiyordu." (Szabó, 2022, s. 67)

"... ben ne yapmam veya ne söylemem gerektiğini yalnızca kâğıt üzerinde bilen biriydim, gerçek yaşamdaysa gereken sözcükleri güçlükle bulabiliyordum." (Szabó, 2022, s. 68)

"Yaşlı kadın dünyanın hazinelerini verseler anlatamayacağı, tümüyle gözden düşmüş olan 'burjuva' kavramının ne anlama geldiğini bizzat yaşayarak öğrenmişti. ... Emerenc'in gözünde tüm kâğıt parçaları, yazı masaları,

broşürler ve kitaplar kuşku uyandıran nesnelere, sadece Marx'ı değil hiç kitap, hatta gazete bile okumamıştı ...” (Szabó, 2022, s. 98-99)

“Emerenc’in iyiliği de doğaldı, içinden geldiği gibiydi. Ben ise iyi olmayı öğrenmişim, daha sonraları da kendimi birtakım ahlaki kıstasları dikkate almaya zorlamışım. Gün gelecek, Emerenc bana benim din diye inandığım şeyin -ne olduğu hakkında en ufak bir düşüncesi bile olmadığı halde- bir tür Budizm ve geleneklere duyulan saygıdan başka bir şey olmadığını, ahlakımın ise kaldığım yurdun, okuduğum okulların, ailemin ve bizzat kendi kendimin dayatması sonucu çalışarak elde edilmiş bir disiplinden ibaret olduğunu kanıtlayacaktır”. (Szabó, 2022, s. 141)

Yazarın şaşkınlıkla karışan öfkesi, zamanla yaşlı kadının kapı ardındaki sırlarla dolu yaşamına karşı giderek büyüyen bir merakla evrilir. Aralarında doğan yakınlık ise yine aynı süreçlerden beslenir. Emerenc’in hastalığı ve ölümü hissedilen, insan duygularını sezen, hayvanların ve doğanın dilinden anlayan bilgeliği; yaşama, ölüme, dine, kadın-erkek ilişkilerine, siyasete, sanata ve emeğe bakışı, yazar Szabó’ya eğitimini, bilgisini, kurallara bağlılığını ve inançlarını sorgulatır. Dolayısıyla, kitap, bilgi-bilgelik ilişkisi, yaşam deneyimi ve tecrübe çerçevesinde yaşlı olgusunu ele almaya fırsat verirken, modern toplumun düşünsel temellerinde yatan rasyonalizm, nesnellik ve evrensellik ilkeleri üzerine de düşündürüyor.³

Kitabın yukarıda belirtilen unsurlar çerçevesinde değerlendirilmesi, şu soruların yanıtlarıyla ilişkili yapıldığında daha anlamlı olacaktır. (i) Romana ismini veren kapı fiziksel bir gerçeklikle mi orada, yoksa mecazi bir kullanımla mı? (ii) Kapı, Szabó ve Emerenc arasındaki ilişki için ne ifade ediyor?

Romanda iki kapının olduğu söylenebilir. Biri somut bir varlık olarak görülen kapıdır. Emerenc’in oturduğu evin; yani mahremiyetinin, tavizsiz yaşamının, onu bugün olduğu kişi yapan -ve Macaristan’ın siyasi tarihine açılan- sırlarla dolu geçmişinin kapısıdır. Diğer taraftan kapı, iki dünya arasındaki ayrımı temsil eder. Bilginin ve bilgeliğin, aklın ve vicdanın, kanıtlanabilir olguların ve sezginin dünyası arasındaki ayrımı temsil eden bir metafor olarak kullanılır. Bu aynı zamanda, Weber’in *büyük yitimi* (*disenchantment, demystification*) tezinde anlattığı üzere, anlamın dünyanın dışına çıkarıldığı modern

dünya ile onun gerisinde kalan dünya (Smith, 2001, s. 31) arasındaki ayrım olarak okunabilir. Diğer bir deyişle, kapının dışındaki dünya, değerleri kazançların karşısında önemsizleştiren *araçsal eylemlerin* (*zweckrational*)⁴ dünyasıdır. Emerenc’in evinin, mahremiyetinin kapısının açılmasına, görünmez olan diğer kapının açılma süreci eşlik eder. Somut ve soyut bu iki kapının açılma süreci yavaş yavaş gerçekleşir. Szabó, yaşlı Emerenc’i tanıdıkça, yeni bir dünya ile tanışır. Dolayısıyla görünmez olan diğer kapı, insanın önyargılarla baktığı ‘diğerleri’ni görmeyen ve anlamının önündeki engellere işaret eden bir metafor olarak da okunabilir.

Evin kapısının açılma sürecini ve içinde neyin/nelerin saklandığını kitabı merak eden okurlara bırakmak daha doğru olacaktır. Bununla birlikte, yukarıda yapılan analizin anlaşılır olması açısından sürecin bazı noktalarına değinmek gerekiyor: Emerenc, evinin ve geçmişinin kapılarını yalnızca Szabó’ya açar; ölümünden sonrası için ise cenazesi, evi ve evin içindekilerle ilgili vasiyetini yine Szabó’ya bırakır. Buna karşın işler Emerenc’in umduğu gibi gitmez ve eski gücünü kaybetmesiyle beraber, hayatı boyunca itinayla koruduğu mahremiyetini yitirir. Bunun sorumlusu olarak da Szabó’yu görür. Romanın ilk bölümünde geçen “Emerenc’i ben öldürdüm” itirafının karşılığı da buradadır. Her sabah kalkıp sokağı kaplayan karları tek başına küreyen güçlü Emerenc, tüm mahallelinin gözünde elden ayaktan düşmüş zayıf birine dönüşmüştür. Szabó, Emerenc’in “adının çevresinde oluşan efsaneyi” (Szabó, 2022, s. 186) yıktığını düşündüğü için kendini affedemeyişini, “Emerenc’i haklı olarak övünebileceği en son şeyden de mahrum bırakmışım: onurlu bir ölümün final sahnesine yakışan bir alkıştan” (Szabó, 2022, s. 225) sözleriyle itiraf eder. Çünkü Szabó, ödül aldığı törene gidebilmek için yaşlı kadını kendisine en çok ihtiyaç duyduğu zaman yalnız bırakmıştır. Emerenc’in tutum ve davranışlarında, yaşlanmayla ilişkili bedensel ve ruhsal değişikliklerin yarattığı bir hassasiyet hali, kırılabilirlik görmek mümkündür. İki kadının hastane odasındaki yüzleşmesi, iki farklı dünyanın, aklın ve vicdanın çarpışmasını da anlatır. Nitekim, yaşlı kadının “Yaşayıp yaşamadığımı bile bilmeden gittiniz öyle mi?” (Szabó, 2022, s. 221) sorusuna, Szabó’nun sesli olarak vermeye cesaret edemediği yanıt şöyledir:

“Buna verecek bir yanıtım yoktu. Pencerenin camından ağır ağır inen yağmur damllarına baktım. (...) Evet, Atina’ya gitmişim, babam ölüm döşeğinde bile olsa giderdim

çünkü Yunan dışişleri resmi Macar heyetinin Yunanistan'a gitmeyişi başka türlü yorumlayacaktı, bu yurtdışı ziyareti benim almış olduğum ödüle karşılık yapılan bir jestti ve bu jesti Macaristan adına onaylamam mümkün değildi çünkü ben bir yazardım ve benim özel yaşamım yoktu ve aynen tiyatro oyuncularını gibi evimde ne sorunum olursa olsun rolümü oynamaya devam etmem gerekiyordu". (Szabó, 2022, s. 222)

Yazarın yukarıda kullandığı sözcükler, Weber'e referansla, "sonsuz anlamların peşinde olmaktan çok, odağını etkinlik ve rasyonalite üzerinde kuran bir bürokrasi çağı"nın (Smith, 2001, s. 31) yani 'akl'ın sözcükleridir. Yazar buradaki savunmasında -tıpkı Eliot'un dizelerindeki gibi- yaşamakla kaybedilen bir hayatı anlatır.

Yaşlıların ana karakter olarak öne çıktığı az sayıda edebi eser içerisinde, Emerenc'in gerek yaşlı gerekse de kadın olarak güçlü, zeki, çalışkan ve bilge nitelikleriyle var olması önemlidir. Ayrıca, *Kapı*, sadece yaşlılardan değil, kapalı kapılar ardında unutulmuş tarihten, toplum içinde görülmeyen, görmezden gelinen herkesten öğrenilecek çok şey olduğunu hatırlatıyor. Diğer taraftan, değerlendirmenin genelinde altı çizilen, bilge ve bilgelik ilişkisindeki önemli bir noktaya şerh düşmek gerekiyor. Babaoğlu (2010), bilgi ve bilgelik ilişkisini Eliot'un "Yaşamakla kaybettiğimiz hayat / Malumat içinde kaybettiğimiz bilgi / Bilgide kaybettiğimiz bilgelik nerede?" dizelerine de yer vererek tartıştığı yazısında, bazı sözlüklerdeki bilge tanımında 'tecrübe'nin altının çizildiğini ve bilgeliğin olgunluk şeklinde tanımlandığını belirtir. Bu tanımlara karşı eleştirisini dile getiren yazar, tecrübenin kişiyi olgunlaştırdığı kadar eskittiğini, oysa bilgeliğin tecrübeden çok daha fazlasına işaret eden bir 'olma' hali olduğunu vurgular. Nitekim, bilgelik üzerine eğilen akademik çalışmalara bakıldığında; bilgeliğin bilişsel (*cognitive*), yansıtıcı (*reflective*) ve duyuşsal (*affective*) boyutların bir birleşimi olarak tanımlandığı görülür. Bu boyutların birleşim noktasında, sezgi ve farkındalığın güçlülüğü ile olaylara ve başkalarına derin bir kavrayışla bakma becerisi vardır (bkz. Ardelt, 2003). Aynı doğrultuda, yaşlılığın bilgelik için yeterli ve gerekli olmadığı (Shpancer, 2019; Güvenç, 2023, s. 96); çocukluk ve yetişkinliği içine alan gelişim evrelerinin bilgeliğin gelişiminde önemli olduğu da tartışılır (Ardelt, 2000). Buna karşın, yaşlılara yönelik yargılar, giderek artan bir biçimde ve çoğunlukla, yaşlanmayla ortaya çıkan bedensel değişimler üzerine temellenir. Nitekim,

yaşlılara yönelik önyargı ve ayrımcılığı anlatan *ageism* (*yaş ayrımcılığı, yaşçılık*) (Butler, 1989) biyolojik yaşlanmayla birlikte bedende meydana gelen değişiklikleri yaşlılığa atfeden ve yaşlılığı biyolojik değişime indirgeyen kalıp yargılardan da beslenir. Bu bakış açısı, farklı yaş gruplarının sosyolojik olarak inşa edildiğini ve toplumsal hiyerarşide sosyolojik olarak konumlandığı gerçeğini es geçmez (Arun vd., 2017, s. 395-396; Arun & Elmas, 2020, s. 120). Yaşlılıkla ve yaşlanmayla ilgili olumsuz algılar, bedeni odağa alan, böylece yaşlılığı bir çöküş olarak gören bakış açısıyla doğrudan ilişkilidir. Yaşlıların genç ve bakımlı görünmelerine dair övgüler içeren günümüz yaygın söylemi, başarılı yaşlanmayı yalnızca bedensel iyi görünüme indirger, bireyin 'ruhsal' tatminine ise önemsizlik atfeder. Böylece, ruhun yüceliği varsayımından beslenen bilge yaşlı söylemi, beden kutsanması yoluyla saf dışı bırakılır (bkz. Güvenç, 2023, s. 82-91). Oysaki, bilgece yaşlanmayı etkileyen faktörler olarak altı çizilen başlıklar; yaşam bilgisi, yaşam olayları, sezgi ve farkındalık, zekâ ve bilişsel fonksiyonlar ve üretkenliktir (bkz. Yıldırım & Abukan, 2015). Görüldüğü üzere, bilgelik tanımlarında derin kavrama ile farkındalık ve sezgi gücünün altı çizilir. Buna karşın, bugünün dijital dünyasında, insan duyuşları giderek daha fazla uyarılarla mücadele ediyor. Sadece sosyal ağlardan gelen sayısız enformasyon ve anlık bildirimler dahi, olayların anlamını derinlikle kavramayı sağlayacak dikkatli bir dikkati engelliyor. Hari (2022), *Çalınan Dikkat* (*Stolen Focus*, 2022) isimli kitabında sorunun altını şu cümlelerle çiziyor: "Twitter ile Snapchat arasında gidip gelen dikkat yoksunu yurttaşlardan oluşan bir dünya, hiçbirisiyle başa çıkamadığımız krizlerin sığınağı altında kalan bir dünya olacaktır" (s. 22). İnsan hafızası için çok basit düzeyde olan becerilerin yapay zekâyâ devredildiği günümüzde, adeta teknik bir akıl, görünmez çelik bir doku insanı kendinden, o "hızlı ve hazır içgörü"-ye (Merriam-Webster, t.y.) ulaştırarak dinleme halinden uzaklaştırıyor. Yine Babaoğlu (2024), "yaklaşmakta olan dünya" kuvvetle 'anlaşılmayı' beklediğinden, çok uzun zamandır görmezden gelinen sezgisel kavrama gücünü yeniden geliştirmeye başlamanın tam vakti olduğunu ifade ediyor. Ülke Kaynak (2021), bugünün dünyasındaki en önemli meselenin, bunca enformasyon içerisinde, doğru-yanlış, kirli-temiz, işe yarar olanla-olmayanı ayırt edebilecek sezgi gücünün olduğuna dikkat çekiyor ve bilgi çağından sezgi çağına geçmiş olabileceğimizin altını çiziyor.

Öyleyse şu sorular üzerine düşünülebilir: Yaşlanmak kişiyi bilge yapmıyorsa, bilge yaşlıları yaratacak toplum nasıl bir toplum olmalıdır? Geleceğin yaşlılarına bugün düşen sorumluluklar nelerdir?

Endnotes:

¹Romanı farklı çerçevelerden ele alan değerlendirmeler için bkz. Yiğit, 2021; Sivri, 2022. Yiğit'in (2021) yazısı, Macaristan'ın siyasi tarihinden bilgiler vererek karakterlerin yaşamının daha iyi anlaşılmasını sağlıyor. Yazı içerisinde, yazar Szabó ve yaşlı Emerenc'in yaşadığı Julia sokağına ait fotoğraflar da mevcut. Sivri'nin (2022) yazısı ise, feminist kurama yaslanan vurgularla, iki ana karakterin güçlü kadınlar olmasını odağına alıyor. Özellikle Emerenc, yaşlı ve güçlü sıfatlarını yan yana getiren bir karakter olarak daha fazla vurgulanıyor.

²Görü, çoğunlukla Kant felsefesindeki Anschauung teriminin karşılığı olarak Türkçeye çevrilir ve bazı çevreler Anschauung'un çevirisi için sezginin yeterli/doğru olmadığı görüşündedirler. Akın (2020), Kant felsefesinin Türkçeye çevirisindeki terimsel çokluk sorununa odaklandığı çalışmada, Türkçedeki Kant çevirileri ile Kant üzerine yazılmış ikincil literatürde dilsel birliğin olmadığını altını çizerek, Kant'ın Anschauung terimini merkeze almış ve terimin Türkçeye çevrimindeki farklılıkları ortaya koymuştur. Buna göre, Anschauung'un, sezi; sezgi; idrak; görü; algı; tasavvurgücü şeklinde farklı terimlerle karşılandığını fakat yaygın tercihin görü olduğunu ifade eder (s. 321-326). Cevizci'nin (1999, s. 58) Felsefe Sözlüğü'nde de görü, "doğrudan ve aracısız olma özelliğine sahip bulunan"; "dolayimsız idrak, doğrudan algı" ve "Kant'ın felsefesinde, zihne, zaman ve mekân formları aracılığıyla duysal malzeme sağlayan algı ya da sezgi türü" şeklinde tanımlanır. Türkyılmaz (2022), nesnelere doğrudan yani aracısız bir şekilde ilişki kurmayı sağlayan bir 'yeti' yahut bir 'yetinin oluş biçimi' olan görünün, çoğunlukla, İngilizce metinler temele alındığında sezgi olarak çevrildiğini belirtir. Nitekim, Anschauung, İngilizceye, Türkçe karşılığı sezgi olan intuition şeklinde çevrilmektedir. İngilizce çevirideki intuition'ın, Latince untuitio'ya dayanması anlamında tamamıyla temelsiz olmadığını ifade eden yazar, buna karşın, Kant özelinde ve Anschauung sözcüğünün kökeninde bir farklılık olduğunu altını çizer. Bu farklılık, Anschauung'un kökeninde yer alan, 'doğrudan doğruya', 'gözünü dikerek', 'sabitlenerek' bir şeye bakmak fiilinden gelir. Dolayısıyla, sözcük olarak Anschauung'un kendisinde, 'doğrudan doğruya' bir şeyle karşılaşmak, 'doğrudan doğruya' bir şeyi

görmek, 'doğrudan doğruya' bir şeye bakmak anlamı vardır. Bu nedenle, sezgiye kıyasla görü teriminin çeviri olarak daha uygun olduğu vurgulanır (bkz. Türkyılmaz, 2022). Gözkân (2022, s. 63) ise, Kant'ın Şemsiyesi eserinde, Kant'ın akli sezgiyi iptal etmesi ve sezgiyi duysallık düzeyine indirmesiyle ilişkili olarak, düşünmenin yanlış yönlendirilmemesi açısından, Anschauung'un görü ile karşılanması gerektiğini, böylesi 'teknik' terimlerde ortak bir kullanıma yönelmenin önemli olduğunu belirtir.

³Modern toplumlar; politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda meydana gelen birtakım değişimlerle geleneksel toplumlardan ayrılır. Dinsel kurum ve öğretilerin etkisinin azalmasına karşıt olarak gelişen sekülerleşme ve rasyonelleşme süreçleri de modern toplumların özelliklerinden biridir. Bu değerlendirmede, iki kadının akıl-vicdan, kanıtlanabilirlik-sezgi karşıtlığına yerleştirilmesi, yaşlı Emerenc'in bütünüyle gelenekselliği, yazar Szabó'nun ise modernliği temsil ettiği yanılığısına düşürmemelidir. Zıt karakterlerdeki bu iki kadın, özellikle dinle kurdukları ilişki biçimi itibarıyla da farklıdırlar. Szabó her hafta kiliseye gitmeyi ihmal etmeyen dinine bağlı bir Hristiyan görünümü çizer. Yaşlı Emerenc ise yıllar önce kilisenin yaptığı bir bağışta, asla kullanamayacağı türden kötü kıyafetlerin kendisine kalması sonucunda bir daha asla kiliseye uğramamıştır. Bu anlamda Emerenc, yaşlıyı geleneksellikte bağdaştıran stereotiplere de aykırı bir profil çizer. Emerenc'in Tanrı'yı yadsımasına rağmen davranışlarıyla ona saygıda kusur etmediğini düşünen Szabó'ya göre, Emerenc her türden iktidarla sorunlu bir ilişki içerisinde: "Emerenc kimin elinde olursa olsun iktidardan nefret ediyordu; iktidar sahibi beş kıtadaki tüm sorunları çözmüş bile olsa Emerenc'i memnun edemedi ... Onun düşüncesine göre Tanrı, noter, parti militanı, kral, cellat, Birleşmiş Milletler genel sekreteri, vb. kim olursa olsun herkes ortak bir paydada buluşuyordu ..." (Szabó, 2022, s. 104).

⁴Araçsal eylem (zweckrational), Weber'deki karşıt iki eylem tarzından biridir. Nitekim, değer rasyonel eylem (wertrational), kültürel, dinsel, ahlaksal unsurlardan beslenerek, bireye davranışının etik ve ahlaki sonuçlarını sorgulatır. Modernlikle birlikte daha yaygın hâle gelen araçsal eylemde ise belirli bir amaç kutsallaştırılır ve o amaca ulaşmanın kesin araçları belirlenir (Smith, 2001, s. 29). Bu eylem tipinde, değerler ve eylemin ahlaki sonuçları, amaca ulaşmakla elde edilecek kazanım karşısında önemsizdir.

Kaynakça

Akın, A. H. (2020). *Anschauung* terimi ekseninde Türkçe felsefe sözlüklerinde ve Kant felsefesinin Türkçeye çevirisinde terimsel çokluk sorunu. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 2(72), 310-332. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/felsefe-dunyasi/issue/58346/790593>

Ardelt, M. (2000). Antecedents and effects of wisdom in old age: A longitudinal perspective on aging well. *Research on Aging*, 22(4), 360-394. <https://doi.org/10.1177/0164027500224003>

Ardelt, M. (2003). Empirical assessment of a three-dimensional wisdom scale. *Research on Aging*, 25(3), 275-324. <https://doi.org/10.1177/0164027503025003004>

Arun, Ö., Ersözlü, M. & Koçak, A. (2017). Televizyon alanında yaşlı ev kadınlarının kültürel tüketim pratikleri. *Selçuk İletişim*, 10(1), 387-398. <https://doi.org/10.18094/josc.315237>

Arun, Ö., & Elmas, Ç. (2020). Türkiye'de dijital eşitsizliğin toplumsal kökenleri. M. Fiğan & Y. Dede Özdemir (Ed.), *Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler ve Yaşlanma* içinde (ss. 115-138). Alternatif Bilişim Derneği Yayınları. https://ekitap.alternatifbilisim.org/dijital_kultur_dijital_esitsizlikler_ve_yaslanma/

Babaoğlu, H. (2010, 22 Aralık). Bilge siyasetçi olur mu?. *Sabah*. Erişim adresi: https://www.sabah.com.tr/yazarlar/babaoğlu/2010/12/22/bilge_siyasetci_olur_mu

Babaoğlu, H. (2024, 19 Ekim). Haftanın notları: Serinkanlı barbarlık. *Sabah*. Erişim adresi: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/babaoğlu/2024/10/19/haftanin-notlari-serinkanli-barbarlik>

Butler, R. N. (1989). Dispelling ageism: The cross-cutting intervention. *American Academy of Political and Social Sciences*, 503(1), 138-147. <https://doi.org/10.1177/0002716289503001011>

Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü* (3. Baskı). Paradigma Yayınları.

Çınar Alevli, S., & Arslantürk, Z. (2016). Aydınlanma döneminde akıl, deney, sezgi bağlamında felsefe, bilim, din ve toplum ilişkisi. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 10(19), 201-230. <https://toplumbilimleri.com>

Güvenç, E. (2023). Felsefi perspektiften yaşlılık dönemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*

sü Dergisi, 3(47), 79-105. <https://doi.org/10.61904/sbe.1285539>

Gözkân, H. B. (2022). *Kant'ın Şemsiyesi: Kant'ın Teorik Felsefesi Üzerine Yazılar* (3. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.

Hari, J. (2022). *Çalınan Dikkat* (B. E. Aksoy, Çev.). Metis Yayınları.

Intuition. (Açıklama 1a,1b, 2). (t.y.). Merriam-Webster dictionary içinde. Erişim adresi: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/intuition> adresinden erişildi.

Köz, İ. (2005). Sezgi'nin bilgideki yeri ve önemi. *Kelam Araştırmaları*, 3(1), 23-40. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kader/issue/19165/203672>

Sivri, T. (2022, 14 Nisan). Yaşlı, güçlü, küstah ve kadın: Hepsi birden olur mu? *Gazete Duvar*. Erişim adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/yasli-guclu-kustah-ve-kadin-hepsi-birden-olur-mu-haber-1560360>

Shpancer, N. (2019, October 2), When I'm old and wise: Is wisdom related to age? *Psychology Today*. Erişim adresi: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/insight-therapy/201910/when-i-m-old-and-wise-is-wisdom-related-age>

Smith, P. (2001). *Kültürel Kuram* (S. Güzelsarı ve İ. Gündoğdu, Çev.). Babil Yayınları.

Szabó, M. (2022). *Kapı* (8. Baskı, H. Ortaç, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.

Türkyılmaz, Ç. (2022, 2 Ekim). *Kant Okumaları: 4) Görü (Anschauung) Kavramı ve Copernicus Devrimi* [Video]. YouTube. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=YZrHIE2nrRI>

Ülke Kaynak, D. (2021, 13 Haziran). *Akıl, Beyin, Kültür* [Televizyon programı]. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=CIndBw565N0>

Yiğit, Ş. (2021, 13 Mayıs). Magda ve Juliska'nın hikâyesi: Kapı. T24. Erişim adresi: <https://t24.com.tr/k24/yazi/magda-ve-juliska-nin-hikayesi-kapi,3212>

Yıldırım, F., & Abukan B. (2015). Yaşlılıkta bilgelik konusunda bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 18(35), 1-9.

2024 Yılı Hakemleri / Referees in 2024

Yasemin Afacan (Bilkent Üniversitesi)	Sertaç Güngör (Selçuk Üniversitesi)
Mehmet Kıvanç Ak (Düzce Üniversitesi)	Miki Suzuki Him (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Mehmet Ali Aydemir (Aksaray Üniversitesi)	Göksenin İnalhan (İTÜ)
Aysun Aydın (Düzce Üniversitesi)	Banu Karademir Arun (Akdeniz Üniversitesi)
Hediye Aydoğan (Akdeniz Üniversitesi)	Zeynep Kurnaz (Karabük Üniversitesi)
Seda Bayraktar (Akdeniz Üniversitesi)	Didem Narmanlı (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Ahmet Benliay (Akdeniz Üniversitesi)	Meral Timurturkan (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Gönül Demez (Akdeniz Üniversitesi)	İsmail Altan Tülü (Düzce Üniversitesi)
Seçil Deren Van Het Hof (Akdeniz Üniversitesi)	Tahsin Yılmaz (Akdeniz Üniversitesi)

2024 Yılı Redaktörleri / Redactors in 2024

Elif Güngör (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Bengisu Belirdi Özkurt (Pamukkale Üniversitesi)
Betül Sevim (Akdeniz Üniversitesi)
Elif Pınar Acıyan Şen (Akdeniz Üniversitesi)
Fulya Uzuner (Akdeniz Üniversitesi)

senex

8 (II) • 2024

ISSN 2602-4268

◆ Editoryal

Saha Fısıldıyor, Duyuyor musunuz?
Özgür Arun

◆ Araştırma Makaleleri

Dijitalleşme ve Yaşlanma Sürecinde Kırsal Topluluk: Gökçekuyu Köyü'nde
Saha Deneyimi İki Bakış İki Tartışma
Hakan Erdal, Umur Yıldırım

Bir Derdim Var: "Onlar,, ın Hikayesinde!
Nebahat Neva Ulu

Yaşlıların Eş Kaybı Deneyimleri Üzerine Çalışırken Araştırmacının Konumu
Üzerine Düşünmek
Nur Manolya Şen Çatalkaya

"Sahada Online Olmak,,
Işıl Demir Çarkacı

Sessiz Direniş: Veganlık ve Vejetaryenliğin Toplumsal İzleri
Aslıhan Ulu

◆ Kitap Değerlendirmesi

Yaşlılık-Bilgelik İlişkisi ve Sezgi Kavramı Işığında Magda Szabó'nun Kapı
Kitabı
Tuba Sütüoğlu